

AŞEZAREA WIETENBERG DE LA MICEŞTI

Gabriel BĂLAN*

Situl arheologic din punctul *Cigaș*, localizat în raza satului Micești (mun. Alba Iulia)¹ se află pe o terasă a râului Ampoi, la 500-850 m vest de cursul apei (**pl. 1/2**). Pe o suprafață de 11 ha, alungită pe direcția NNV-SSE, de-a lungul terasei, pe zona ușor mai înaltă față de terenul inundabil (**pl. 2**), au fost descoperite numeroase vestigii și materiale arheologice care datează din epoci diferite: epoca eneolică, cultura Coțofeni (faza I); Bronzul timpuriu, grupul Gornea-Orlești; Bronzul mijlociu, cultura Wietenberg; Bronzul târziu, grupul Cugir-Band; prima epocă a fierului, culturile Gáva și Basarabi; a doua epocă a fierului; epoca medievală timpurie; secolele VIII-X. În situl de la Micești este prezent un singur strat arheologic, de culoare brun-închisă, gros de 0,15-0,35 m. În acest strat au fost descoperite materiale aparținând diferitelor epoci istorice identificate în aşezare. Nu se poate discuta de o suprapunere de niveluri, fiecare locuire fiind urmată de o perioadă de abandon. Complexele arheologice au fost diferențiate pe baza stratigrafiei orizontale. Stratul arheologic este suprapus de un strat arabil, gros de 0,10-0,20 m, care prezintă o nuanță mai deschisă. Stratul steril din punct de vedere arheologic apare la adâncimea de 0,30-0,55 m.

Cercetările arheologice, majoritatea cu caracter preventiv, au fost întreprinse răzleț în diferite puncte ale sitului. Complexele și materialele culturii Wietenberg ocupă o mare suprafață din acest sit, cele mai nordice fiind înregistrate pe str. Orizont 24 și cele mai sudice pe str. Orizont 4 (**pl. 2**).

Istoricul cercetărilor

Situl de la Micești a fost redescoperit la finalul deceniului 10 al secolului XX, când studenți ai Universității din Alba Iulia au efectuat o serie de periegheze în zona municipiului. Mai multe materiale culese de la nivelul solului au fost publicate, printre ele aflându-se și fragmente ceramice din

* Muzeul Național al Unirii Alba Iulia; e-mail: liviugabrielbalan@yahoo.com.

¹ Localitatea Micești se află în acest moment încorporată din punct de vedere administrativ municipiului Alba Iulia; vom utiliza în continuare denumirea de Micești, aşa cum este cunoscută în literatura de specialitate.

Bronzul mijlociu². Săpături arheologice fuseseră efectuate aici cu mult timp înainte, în 1948-1949, de către I. Berciu și K. Horedt³. Aceste săpături au rămas inedite, iar locul exact al cercetărilor nu a mai fost identificat. O parte din materialele arheologice (fragmente ceramice încadrate în ultima fază de evoluție a culturii Wietenberg), consemnate în registrul de inventar al muzeului din Alba Iulia ca fiind descoperite în Alba Iulia, în punctul *Ijac*, a fost publicată de H. Ciugudean⁴. În 1990 se consemnează descoperirea unui schelet atribuit culturii Wietenberg. Acesta se afla în raza unei aşezări în care s-au înregistrat mai multe niveluri de locuire: cultura Coțofeni I, cultura Wietenberg II și cultura Gáva⁵. În 2012, am lansat ideea că acest sit (*Valea Luncii/Pe Luncă*) ar putea să fie unul și același cu cel din punctul *Cigaș*⁶. Din descrierea locului de descoperire a scheletului, punctul *Valea Luncii/Pe Luncă* trebuie să fie într-o zonă apropiată de râul Ampoi, iar aceasta se află spre NNV pe aliniamentul terasei, la 1 km de ultimele complexe Wietenberg din punctul *Cigaș*. În 1999, situl de la *Cigaș* este sondat de un colectiv alcătuit din I. Paul, A. Ursuțiu și G. T. Rustoiu. Cercetările se concentrează doar în partea de SSE a sitului, fiind efectuate 12 sondaje de 5/1 m². Nu au fost descoperite complexe și materiale de tip Wietenberg.

Incepând cu anul 2006, situl de la *Cigaș* este inclus într-un plan urbanistic care prevede amenajarea unor străzi și construirea de locuințe. Astfel, terenul agricol a fost transformat în teren intravilan și parcelat pentru a fi vândut în vederea construirii de case. În anul 2007, săpăturile arheologice preventive au fost întreprinse pe amplasamentul unei case ce urma să fie construită⁷. Au fost deschise două suprafețe de 10/3 m (Sp. 1 și Sp. 2/2007), orientate NV-SE, în care au fost descoperite 7 complexe, dintre care trei gropi datează din Bronzul mijlociu, cultura Wietenberg (C.1, C.3 și C.6). În 2009, are loc o cercetare arheologică preventivă determinată de instalarea rețelei de gaz în cartierul Orizont⁸. Au fost identificate și cercetate integral sau parțial 110 complexe arheologice, datând din epoci diferite. Complexele culturii Wietenberg descoperite acum sunt răspândite pe mai multe străzi din jumătatea sudică a sitului: C.4, C.6, C.19, C.7, C.32, C.33, C.45, C.55, C.56 și C.71. Săpături arheologice preventive sunt

² Rustoiu 1999, p. 97-103, pl. IV-V.

³ Andrițoiu 1992, p. 62.

⁴ Ciugudean 1997, p. 74, fig. 15/1-8; 16; Ciugudean 1999, p. 121-122, fig. 17/1-8; 18/1-8.

⁵ Ciugudean 1990, p. 69-70; Andrițoiu 1992, p. 33; Moga, Ciugudean 1995, p. 127.

⁶ Bălan, Ota 2012, p. 41.

⁷ Paul *et alii* 2002.

⁸ Săpături efectuate de un colectiv format din Constantin Inel (responsabil de șantier) și Radu Ota.

⁹ Săpături efectuate de un colectiv format din Gabriel T. Rustoiu (responsabil de șantier), Gabriel Bălan și Radu Ota.

întreprinse și în anul 2012 pe amplasamentul unei case pe str. Orizont 8¹⁰. Au fost descoperite 14 complexe arheologice. Dintre acestea, două datează din ultima fază a culturii Wietenberg: C.7 și C.11. Alte materiale aparținând culturii Wietenberg au fost descoperite și în strat. Săpăturile preventive au continuat în 2013, însă vestigii din Bronzul mijlociu nu au mai fost descoperite.

În stadiul actual de cercetare în situl de la Micești, pot fi atribuite culturii Wietenberg 16 complexe arheologice.

Descrierea complexelor

C.4/2009, str. Orizont 4 (**pl. 3/1; 5/1**). Groapă de formă cilindrică. Umplutura este nisipos-lutoasă, de culoare brună. Două lentile de pământ ars și cenușă pot fi observate în profilul gropii la adâncimile de 0,53-0,65 m și 0,88-0,94 m. Pe fundul gropii a fost descoperit un schelet de animal. Dimensiuni: d: 1,88 m, ad: 1,40 m.

C.6/2009, str. Orizont 4 (**pl. 3/3**). Groapă de formă cilindrică, ovală în plan. Umplutura este nisipos-lutoasă, de culoare brună și conține fragmente ceramice, pietre, oase de animale, pigmenti de chirpici și ceramici. La nivelul de conturare se aflau mai multe pietre și fragmente ceramice. O piatră mai mare se afla la baza complexului. Dimensiuni: d: 1,53 x 1,30 m, ad: 0,37 m.

C.7/2009, str. Orizont 6 (**pl. 9/2; 10/1-3**). Este o groapă de formă tronconică, în care se afla depuș un schelet uman. Pe fundul gropii, în zona centrală, a fost descoperită o lentilă de cenușă, mai consistentă în partea centrală, pigmenti de cărbune, pământ ars de culoare roșiatică, oase de animale și fragmente ceramice. Lentila are diametrul de 0,90 m și o grosime maximă de 0,22 m în partea centrală, partea superioară apărând la - 1,60 m, unde prezenta o crustă de pământ ars, de culoare roșie, ce a rezultat din pământul aruncat pentru acoperirea resturilor încinse ale *vetrei*. În nișă rezultată în urma amenajării gropii de formă tronconică, cu diametrul bazei mai mare, se afla scheletul depuș în decubit dorsal, cu picioarele chircite (dreptul spre stânga și stângul ușor spre dreapta), orientat sud-est - nord-vest, la adâncimea de 1,80 m de la nivelul actual de călcare. Brațul drept este îndoit în zona coastelor, iar brațul stâng este puternic îndoit, mâna fiind adusă sub mandibulă. Sub schelet, între bazin și coaste, erau așezate cinci pietre de râu. O ceașcă face parte din inventarul funerar, aceasta fiind depușă la picioarele defuncțului (**pl. 24/3**). La același nivel cu scheletul și ceașca se afla un fragment de strachină descoperit tot în interiorul nișei, dar în partea opusă scheletului (**pl. 24/1**). Oasele și resturile arse din centru erau acoperite de mai multe straturi de pământ cu conținut foarte mare de cenușă (nuante de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis). Ele sunt mai subțiate spre marginile gropii. În stratul de umplere al gropii și în resturile arse din centrul acestuia se aflau materiale ceramice tipice fazei Wietenberg IV (**pl. 24/2, 4-9; 25/1-14; 26**). Dimensiuni: d: 1,63 m (partea superioară), 2,76 m (nișă); ad: 1,45/1,72 m.

C.19/2009, str. Orizont 4 (**pl. 3/2; 5/2**). Groapă de formă cilindrică. Umplutura este nisipos-lutoasă, de culoare brună, și conține pigmenti de chirpici, fragmente ceramice și o cană aproape întreagă. Dimensiuni: d: 0,82 m; ad: 0,38 m.

C.32/2009, str. Orizont 10 (**pl. 4/1**). Groapă de formă cilindrică, ovală în plan. Umplutura este nisipoasă, de culoare brună. Dimensiuni: d: 1,74 m x 1,50 m; ad: 0,20 m.

C.33/2009, str. Orizont 10 (**pl. 4/1; 5/3; 7/1-3**). Groapă de formă cilindrică. Pe fundul complexului a fost amenajată o vatră care prezintă două sau chiar trei faze de

¹⁰ Săpături efectuate de Anca Timofan (responsabil de săntier).

refacere. Vatra a fost amenajată pe fundul gropii, la adâncimea de - 1,97 m, fiind construită prin lutuirea stratului de la bază. Lutul galben prezenta ușoare urme de arsură de culoare roșie. Această vatră a fost utilizată scurt timp. La adâncimea de - 1,86 m, după un strat de culoare galbenă, se observă o altă lentică de pământ ars, de culoare roșiatică. Este posibil să reprezinte o încercare de refacere a vatrei inițiale. După mai multe straturi, unul de culoare galbenă și altele de pământ cu cenușă, la adâncimea de - 1,52 m a fost observată o altă refacere a vatrei, dacă se ia în calcul stratul gros de pământ ars aflat sub fâșia acesteia, formată din fragmente foarte solide. Ultima fază a vatrei se află la adâncimea de - 1,40 m. Vatra avea o formă circulară în plan, în ultimele două faze. În straturile aflate sub și între cele două vatre, dar și în cel care le suprapune, au fost descoperite numeroase materiale ceramice (pl. 12-19; 30/2-4, 5-7). Dimensiuni: d: 0,82 m; ad: 1,27 m (pe fundul complexului și la nivelul primei vatre); - 1,16 m (prima refacere?); - 0,82 m (vatră masivă); - 0,71 m (ultima vatră).

C.42/2009, str. Orizont 10 (pl. 4/2). Groapă de formă circulară amenajată peste un complex aparținând culturii Coțofeni (C.58)¹¹. Complexul culturii Wietenberg taie o groapă datând din Bronzul timpuriu (C.41). Conturarea gropii s-a făcut la adâncimea de - 1,41 m, însă materiale ceramice au fost descoperite și în straturile de mai sus, amestecate cu alte materiale. Dimensiuni: d: 1,55 m; ad: 0,20 m.

C.45/2009, str. Orizont 10 (pl. 6/1; 11/1). Groapă de formă cilindrică, ovală în plan. Umplutura era nisipoasă, de culoare brun-închisă și conține fragmente ceramice, pigmenti de chirpici și ceramici. Groapa este suprapusă de o locuință medievală timpurie (C. 31/2009). Dimensiuni: d: 1,30 m, ad: 0,50 m.

C.55/2009, str. Orizont 10 (pl. 6/1). Groapă de formă cilindrică, de mici dimensiuni. Descoperită lângă cuporul locuinței medievale timpurii C. 31. Dimensiuni: d: 0,82 m, ad: 1,27 m.

C.56/2009, str. Orizont 12. Groapă de formă aproximativ rectangulară, în care a fost depus un schelet, afectat lucrările mecanizate. Doar un os (deget) de la picior s-a mai păstrat în poziție inițială, descoperit pe fundul gropii, la adâncimea de 0,75 m. Scheletul a fost recuperat din pământul depus pe marginea casetei. Vasul ofrandă a rămas în profilul casetei (pl. 27/1). După poziția acestuia și forma gropii, putem presupune că scheletul era depus în poziție chircită. Dimensiuni: d: 1,00 m, ad: 0,56 m.

C.71/2009, str. Orizont 12. Groapă de formă cilindrică. Se intersecțează cu numeroase complexe, conturarea gropii fiind făcută la adâncimea de - 1,26 m de la nivelul de călcare actual. Adâncimea maximă este de 0,88 m. Diametrul gropii, la adâncimea conturării, este de 1,15 m. Doar câteva fragmente ceramice pot fi atribuite cu certitudine acestei gropi.

C.1/2007, str. Orizont 24 (pl. 8/1). A fost descoperită împreună cu alte patru gropi, dintre care una din Bronzul mijlociu (C.3). Cele cinci gropi, în momentul conturării în stratul steril, nu se delimitau una de alta. Are formă cilindrică. Umplutura este lutos-nisipoasă, de culoare brună, și conține fragmente ceramice, pigmenti de chirpici și ceramici, pigmenti de cărbune. Dimensiuni: d: 1,40 m, ad: 0,55 m.

C.3/2007, str. Orizont 24 (pl. 8/1). Groapă de formă cilindrică. Umplutura este lutos-nisipoasă, de culoare brună, și conține fragmente ceramice, pigmenti de chirpici și ceramici. Dimensiuni: d: 1,55 m, ad: 0,60 m.

C.6/2007, Orizont 24 (pl. 8/2). Se află la câțiva metri distanță de celelalte două gropi. Este o groapă cilindrică. Umplutura este lutos-nisipoasă, de culoare brună și conține fragmente ceramice, pigmenti de chirpici și ceramici. Dimensiuni: d: 1,10 m, ad: 1,27 m.

¹¹ Bălan, Ota 2012, pl. III; în articol a apărut o greșeală: pe profilul casetei din zona în care a fost descoperită groapa C.42 apare sigla C.56 în loc de C.58.

C.7/2012, Orizont 8 (**pl. 6/2; 11/2**). Groapă de formă ovală în plan. Pereții săi se îngustează spre mijloc, pentru a se lărgi spre fund. Umplutura este lutos-nisipoasă, de culoare brună, și conține fragmente ceramice, pigmenti de chirpici și cărbune. Dimensiuni: d: 1,66/1,37 m, ad: 1,40 m.

C.11/2012, Orizont 8 (**pl. 9/1; 11/3**). Groapă de formă cilindrică, în care s-a descoperit un schelet depus în poziție chirică, în decubit lateral, pe partea dreaptă, orientat SE-NV. În groapă se aflau, alături de schelet, mai multe pietre (una de dimensiuni mari, plus câteva mai mici în partea de NV a gropii; o altă piatră, mai mică, se află în zona capului, în partea de SE a gropii). O ceașcă reprezintă inventarul funerar, fiind așezată lângă umărul scheletului (**pl. 27/2**). Dimensiuni: d: 0,96 m, ad: 0,40 m.

Materialele arheologice aparținând culturii Wietenberg descoperite la Micești sunt confecționate din lut ars (vase ceramice și o coadă de lingură) și din piatră (topoare).

Având în vedere că se disting două etape diferite, ceramica urmează să fie descrisă separat pentru fiecare fază în parte.

Ceramica fazei a III-a. Este confecționată din pastă fină (având ca degresant nisip fin, pietricele mici și rareori pietricele medii) și grosieră (având ca degresant pietricele medii și mari). Din pastă fină sunt executate castroane, străchini, cești, oale și căni. În general, aceste vase sunt decorate și au suprafață lustruită atât pe exterior, cât și pe interior. Se întâlnesc și vase care nu sunt lustruite sau care nu sunt decorate. Din pastă grosieră au fost modelate, în general, oale și vase mari de provizii, dar și unele vase miniaturale precum cel din C.19/2009 (**pl. 21/7**). Arderea ceramicii se făcea în mediu oxidant sau reducător. Vasele din mediul oxidant prezintă culori diferite (portocalie, maroniu-deschisă, gălbui) și sunt din pastă grosieră (majoritatea) și fină. În mediu reducător sunt arse mai ales vasele din pastă fină, însă puține dintre acestea sunt de culoare neagră. Celealte prezintă culori care oscilează între maroniu și cenușiu, de multe ori cele două culori regăsindu-se pe același vas, fapt datorat unei arderi într-un mediu reducător incomplet. În același mediu sunt arse și vasele din pastă grosieră.

Formele identificate în complexele fazelor a III-a de la Micești sunt castronul, strachina, oala, ceașca, vasul-strecurătoare și cana.

Castronul este bine reprezentat la Micești și are mai multe variante. Tipul cel mai des întâlnit este castronul cu peretele în formă de S, cu corpul sferic, baza dreaptă, gât scurt și buza înclinată spre exterior. Unele sunt nedecorate (**pl. 12/2; 14/14; 15/1; 20/4; 23/8; 30/2-4**), dar, în cele mai multe cazuri, aceste castroane sunt ornamentate pe buză (uneori și pe interior) și pe corp până spre bază (**pl. 12/8-9; 13/3; 14/1; 15/3, 6, 15-16; 20/1-3, 7, 9; 22/1; 23/5, 9, 21, 24**). Sunt utilizate, pe de o parte, incizii și împunsături simultane, combinate uneori cu motive stampilate (triunghiuri, impresiuni unghiu-lare), iar, în alte situații, caneluri oblice, uneori în combinație cu motive stampilate. Un castron de acest tip prezintă buza

lobată (**pl. 12/10**). Unul dintre aceste vase, decorat cu caneluri oblice, era dotat cu o toartă supraînălțată (**pl. 15/3**). Un tip diferit de castron este un mic vas cu bază inelară, corp bombat, gât și buză ușor înclinate spre exterior. Profilul peretelui este tot în formă de *S*. Este decorat cu incizii și împunsături simultane, fiind redat un motiv meandric (**pl. 20/2**). O altă variantă este cea cu corp înalt, tronconic, umăr bine profilat și gât înclinat spre exterior. În partea superioară corpul prezintă un decor canelat oblic (**pl. 12/6**). Un alt tip este un castron nedecorat, cu corp tronconic, bază dreaptă și buză subțiată și înclinată spre exterior (**pl. 12/4**). Un castron fragmentar descoperit în C.33/2009 are corp sferic, înalt, bază dreaptă, gât scurt și buza trasă drept. Prezintă o toartă aplicată sub buză și umăr. Este decorat cu incizii și caneluri, fiind redat motivul spiralei (**pl. 13/1**).

Strachina. Nu s-au descoperit străchini întregi și nu au fost întregite profile de vas. Prezența lor este sugerată de mai multe fragmente de buze. Tipul cel mai des întâlnit este strachina lobată (**pl. 13/6; 30/1, 5; 23/2**). Un fragment descoperit în strat, bogat ornamentat pe interior, pare să provină de la un astfel de vas (**pl. 29/8**). Un tip de strachină de dimensiuni mari, cu pereți tronconici, este sugerat de un fragment descoperit în C.33/2009 (**pl. 16/17**).

Oala. Datorită stării fragmentare a vaselor, cu greu au putut fi reconstituite câteva diametre de oale și, într-un singur caz, profilul întreg al vasului. Cu toate acestea, se pot distinge diferențe între numeroasele fragmente de oale descoperite la Micești. Se pot observa oalele cunoscute sub denumirea de *vase sac*, care au gura largă, corp zvelt și baza dreaptă. Vasul reconstituit are buza subțiată și ușor înclinată spre exterior, cu butoni alungiți aplicăți, trași orizontal, sub buză (**pl. 19/22**). Alte fragmente care sugerează prezența unor asemenea oale au fost găsite în C.33/2009 (**pl. 17/8-11, 15, 17; 18/16; 19/3-5, 7, 10-11, 14-15; 20/13**). Trei fragmente de oale, cu diametru reconstituit, pot face parte din categoria vaselor mari de provizii (**pl. 16/15; 20/13; 21/11**). Ele au buza înclinată spre exterior, iar două dintre aceste vase sunt decorate, pe umăr, cu brâu și buton într-un caz (**pl. 16/15**), și cu alveole pe buză, în alt caz (**pl. 21/11**). Si alte fragmente pot să provină din astfel de vase (**pl. 16/6, 11; 17/16**). Se distinge și oale confectionate din pastă mai omogenă. Un tip de oală este cel cu toarte aplicate sub buză și pe umăr (**pl. 18/15, 24**). O altă variantă, exemplificată prin două fragmente, prezintă gât drept și buză înclinată spre exterior. Un fragment este decorat cu incizii care redau un motiv spiralic pe corp (**pl. 13/7**). Cel de-al doilea fragment este cu gât înclinat spre interior, buză subțiată și trasă drept (**pl. 18/24**). O altă categorie este indicată de câteva fragmente cu buza trasă orizontal în exterior, toate decorate (**pl. 13/5; 14/25; 15/10-11; 17/3; 23/16**). Se distinge un alt tip de oală, nedecorată, cu

gât înalt și umăr bine pronunțat (**pl. 21/22; 23/3**). Buza poate fi înclinată spre exterior sau poate fi trasă scurt, orizontal spre exterior.

Ceașca. O singură ceașcă a fost descoperită în complexele fazei a III-a. Are corp tronconic, cu pereții vasului aproape verticali, baza dreaptă, bine delimitată de corp și buza trasă drept. O toartă ușor înălțată față de buză, în secțiune de formă pătrată, este aplicată pe jumătatea superioară a corpului. Este bogat ornamentată cu un decor meandric realizat din incizii și împunsături simultane (**pl. 13/4**).

Cana din C.19/2009 are corp zwart, ușor bombat în partea superioară, gât scurt, înclinat spre exterior, buză rotunjită și prevăzută cu cioc în partea opusă toartei, care este supraînălțată, trasă din buză și aplicată pe umăr (**pl. 21/10**).

Vasul-strecurătoare este reprezentat de un singur fragment ceramic dintr-un perete de vas descoperit în C.19/2009 (**pl. 21/2**).

Ornamentele de pe ceramica fazei a III-a Wietenberg de la Micești sunt cele realizate prin adâncire (incizie, canelare, stampilare și imprimare) și prin aplicare (brâie și butoni).

Cu ajutorul *inciziilor* se obțin motive precum linii orizontale și oblice, spirale, meandre, romburi și aşa-numitul schelet de pește. Sunt prezente mai ales pe ceramica fină. Inciziile sunt utilizate în combinație cu alte tipuri de ornamentare, spațiile delimitate de incizii fiind umplute cu împunsături simultane (**pl. 12/1, 3, 8-10; 13/3-4; 14/3-10, 12, 15-16, 19, 24; 15/6-11, 13-20; 20/1-3, 5, 9; 21/20; 23/4, 15-16, 22**), caneluri (**pl. 13/1**), triunghiuri stampilate (**pl. 15/15**), linii incizate oblice (**pl. 29/2, 10-14**), romburi stampilate (**pl. 15/8**), impresiuni oval-alungite (**pl. 29/8**), impresiuni unghiulare (**pl. 12/10; 13/3; 14/15; 15/5, 11; 23/19**) și cercuri stampilate (**pl. 14/9; 23/14**). Sunt și situații în care inciziile delimităează spații goale care redau motive precum romburi care alcătuiesc un sir în mijlocul unui decor bogat, realizat cu ajutorul împunsăturilor simultane (**pl. 15/6; 12/3**). Banda dublă orizontală, alcătuită din două linii incizate paralele, apare rar: într-un caz delimităează două siruri de triunghiuri stampilate (**pl. 15/15; 17/3**), ordonate simetric (rândul de sus cu vârful în jos și rândul de jos cu vârful în sus); în alte cazuri, încadrează un sir de romburi stampilate (**pl. 15/8**), cercuri imprimate (**pl. 14/9; 23/14**), impresiuni unghiulare (**pl. 13/3; 23/19; 12/10**), incizii oblice (**pl. 29/2, 10-14**) sau alveole (**pl. 20/5**). O bandă dublă incizată, care încadrează linii oblice incizate, pare să redea un decor spiralic pe un fragment din corpul unui vas (**pl. 29/11**). Incizii simple, neînsoțite de alte tipuri de decor, apar pe mai multe fragmente, fiind realizate diferite motive: spirala (**pl. 13/2, 7**), linii orizontale paralele, plasate pe partea inferioară a unor vase (**pl. 14/24; 18/8; 30/7**), imediat sub buză (**pl. 15/4, 7, 9-11**) sau pe gât (**pl. 13/1, 7; 23/20**); linii oblice, grupate câte cinci, pe un

castron, alături de alte motive decorative (pl. 13/3); motivul schelet de pește, care, probabil, însوește un decor spiralic (pl. 20/8).

În unele cazuri, împunsăturile simultane sunt înlocuite de incizii dispuse în rețea, care decorează spațiile delimitate de incizii (pl. 22/2, 4; 23/1, 6). Tot în rețea, sub forma unor X-uri dispuse în șiruri orizontale, delimitate de benzi duble incizate, este un decor incizat, care apare pe două fragmente ceramice (pl. 29/10, 13). Mici linii oblice, grupate în șiruri orizontale, sunt executate pe buză (pl. 30/6; pl. 23/18, 23-24; 29/6-7), pe brâie (pl. 23/11) sau pe umărul vaselor (pl. 23/23). Un caz singular este reprezentat de un fragment din peretele unui vas care redă patru linii incizate paralele, interiorul dintre ele fiind decorat cu crestături verticale (pl. 21/21).

Decorul *canelat* apare rar în comparație cu incizia și acoperă mai ales castroane, fiind dispus oblic în jumătatea superioară a corpului vaselor (pl. 12/6; 15/3; 20/7; 23/5, 9). Pe un castron, o spirală este realizată din caneluri și linii incizate (pl. 13/1). Alte două fragmente ceramice descoperite în strat par să redea un decor spiralic alcătuit tot din caneluri (pl. 29/9, 15), ultimul în combinație cu linii incizate. Un alt fragment descoperit în groapa C.19/2009 poate reda un decor spiralic realizat din caneluri (pl. 21/18).

Prin imprimare și stampilare sunt realizate alveole, triunghiuri, romburi, cercuri, impresiuni unghiuilare și oval-alungite, dar și împunsături simultane. *Alveolele* sunt executate în sir simplu, orizontal (pl. 14/26; 21/9; 23/9), pe brâie (pl. 16/5-6, 11-14, 18; 17/1, 4-5, 8-9, 12-17; 18/3, 12, 14-17, 19, 21-23; 19/1, 3-4, 6-8, 10-12, 14-15, 25; 21/5, 23-24; 22/6, 8-9, 12-13, 17, 19; 25/3, 7, 10, 20; 29/1, 3), pe buze (pl. 17/3; 19/11; 21/15; 23/9) sau în interiorul unei benzi duble incizate (pl. 20/5). *Triunghiurile stampilate* apar în benzi duble incizate (pl. 13/2), pe buze de vase, pe interior (pl. 13/5) și pe exterior (pl. 22/1), dar și pe umărul unui castron (pl. 22/1). *Impresiunile unghiuilare* sunt des utilizate. Ele sunt executate în bandă incizată dublă, orizontală (pl. 13/3; 23/19), dar și simple, în sir orizontal, pe buză (pl. 13/7; 14/2; 15/4, 15), sub buză (pl. 30/6), pe umăr (pl. 14/1, 10; 17/6) sau pe corp (pl. 15/5). Impresiuni unghiuilare decorează și toarta unei oale, fiind plasate vertical pe ambele margini ale acesteia (pl. 13/7). Sunt utilizate și în combinație cu incizii și împunsături simultane, în redarea unui motiv meandric (pl. 14/15) sau a unui alt motiv care nu poate fi identificat (pl. 15/11). *Romburi stampilate* sunt realizate în sir orizontal, simplu (pl. 12/5) sau în combinație cu incizii (pl. 15/8). *Cercuri imprimate*, în sir orizontal, sunt încadrate de linii incizate orizontale (pl. 14/9; 23/14), ultimul fiind în combinație cu un decor mai complicat, probabil un meandru din linii incizate și împunsături simultane. *Impresiunile oval-alungite* apar în interiorul unor benzi incizate care decorează interiorul unei străchini (pl. 29/8).

Împunsăturile simultane reprezintă elementul definitoriu al acestei faze. Prezența vaselor bogat ornamentate în această tehnică reprezintă un indiciu clar de datare și încadrare în faza a III-a de evoluție a culturii Wietenberg. Aceste împunsături sunt utilizate pentru a umple spațiile dintre liniile incizate. Astfel, cu ajutorul împunsăturilor simultane se crează spații crucești care iau forma unor spirale (pl. 14/3, 12, 24; 15/7, 14; 30/1), meandre (pl. 12/1, 8-10; 13/4; 14/4-5, 10, 15, 19; 15/13, 16, 20; 20/1-3, 9; 23/4, 15-16), șiruri orizontale de romburi (pl. 15/6; 20/5; 21/20), benzi orizontale (pl. 14/7-8; 15/18-19; 23/22) și oblice (pl. 15/17). Aceste ultime benzi se regăsesc doar pe fragmente ceramice și, probabil, făceau parte din motive meandrice. Vasele decorate cu ajutorul acestor tehnici sunt, în general, bogat ornamentate, de la buză până spre bază. Se decorează și interiorul buzelor unor vase, în combinație cu incizii, care redau un motiv în zigzag (pl. 12/10; 14/19; 15/7; 30/1). De altfel, un astfel de motiv, realizat în aceeași manieră, apare pe corpul unei străchini (pl. 15/15). Unele vase sunt decorate în această manieră și pe interior (pl. 15/10-11). În același timp, împunsăturile simultane decorează singure exteriorul unor buze (pl. 12/3, 9; 13/3, 6; 14/10-11, 13, 21, 23, 25, 27; 15/2, 6-7, 9-11; 20/1-3, 9; 23/16). În cazul unor fragmente de vase, s-a păstrat și pasta albă care umplea împunsătuile simultane și liniile incizate.

Prin aplicare, pe vasele ceramice din complexele fazei a III-a, au fost realizate brâie și butoni. Brâiele pot fi simple (pl. 20/11) sau ornamentate. Sunt și vase care au aplicate două brâie, unul pe umăr și unul pe buză (pl. 17/4) sau sub buză (pl. 16/5; 18/15; 22/6, 8). Brâiele sunt ornamentate cu ajutorul alveolelor (pl. 16/5-6, 11-14, 18; 17/1, 4-5, 8-9, 12-17; 18/3, 12, 14-17, 19, 21-23; 19/1, 3-4, 6-8, 10-12, 14-15, 25; 21/5, 23-24; 22/6, 8-9, 12-13, 17, 19; 23/3, 7, 10, 20; 31/10, 13) și inciziilor oblice (pl. 23/11). De multe ori, brâiele sunt întrerupte de butoni (pl. 16/5, 11; 17/4, 13, 15, 17; 19/3, 7, 11; 20/11; 22/8-9, 12-13, 17; 23/7). Butonii sunt aplicați pe umărul vaselor, sub buză și pe gât. De multe ori, ei întrerup brâiele aplicate pe gât sau umăr. Sunt și situații în care, în aceeași zonă a vasului sunt aplicați doi butoni, la distanță mică unul de altul (pl. 16/11) sau geminați (pl. 17/4; 23/7). Sigur, butonii erau aplicați simetric pe vase, câte doi, trei sau chiar patru, însă datorită stării fragmentare a vaselor, avem indicii clare în această privință doar într-un singur caz (pl. 16/11). Pot fi observate câteva tipuri: cel mai întâlnit este tipul alungit, care ieșe orizontal din peretele vasului (pl. 17/15, 17-18; 18/14; 19/3, 11, 22; 20/11; 22/8-9, 12-13, 17) și uneori este ușor îndreptat în sus (pl. 16/5; 17/4, 9; 18/13, 16; 19/5; 22/16); sunt prezenti și butoni scurți, de obicei, circulari (pl. 16/11; 19/7; 21/19; 22/18). Unii butoni prezintă o mică alveolă obținută prin apăsarea cu degetul (pl. 16/5; 17/13, 15, 17-18; 18/14, 16; 19/5, 11; 20/11; 21/19; 22/12) sau un cerc (pl. 22/18).

Motivele ornamentale întâlnite pe ceramica fazei Wietenberg III de la Micești sunt: meandrul, spirala, zigzagul, rombul, linia orizontală, linia oblică, cercul și triunghiul. *Meandrul* este unul dintre motivele care definesc faza a III-a. Acesta este realizat prin combinarea tehnicilor inciziei și a împunsăturilor simultane, în cele mai multe situații, liniile incizate fiind umplute cu împunsături simultane. Se întâlnesc fragmente ceramice pe care, alături de aceste tehnici, apar și elemente stampilate precum impresiuni unghiulare sau triunghiuri care realizează meandre. Două fragmente ceramice descoperite în 2007 sugerează realizarea de motive meandrice exclusiv cu ajutorul inciziilor, spațiul dintre linii fiind umplut cu incizii în rețea (pl. 22/2; 23/1). Se pot observa două tipuri principale de meandre: în sir orizontal (pl. 12/8; 15/16; 20/2) și dispuse oblic (pl. 12/1, 9-10; 13/4; 14/4-5, 10, 15, 19; 15/13, 20; 20/1, 3, 9; 25/4, 15-16). *Spirala* apare pe mai multe fragmente ceramice și este realizată în tehnici diferite. Acest motiv își face apariția încă din faza a II-a. Un decor spiralic este realizat cu ajutorul canelurilor și inciziei pe un castron descoperit în C. 33/2009 (pl. 13/1). Tot în acest complex a fost descoperit un vas, probabil oală, care este decorat cu spirale realizate exclusiv cu ajutorul inciziilor (pl. 13/7). Cele mai multe ornamente spiralice de la Micești sunt realizate cu ajutorul inciziilor și împunsăturilor simultane (pl. 14/12, 24; 15/14; 30/1). Alte câteva fragmente ceramice sugerează prezența unor ornamente spiralice realizate din incizii (pl. 13/2; 20/8), caneluri (pl. 21/18; 29/9), dar și incizii și caneluri (pl. 29/15). Motivul *zigzagului* apare destul de rar și este realizat mai ales pe buze de vase, spre interior, din liniile incizate și împunsături simultane (pl. 12/10; 14/19; 15/7; 30/1) și prin imprimarea de triunghiuri, unele cu dinți în jos și altele cu dinți în sus, mai ales pe interiorul unor buze (pl. 13/5; 17/3). Pe o strachină apare acest motiv pe corpul vasului, fiind realizat din liniile incizate și umplute cu împunsături simultane (pl. 15/15).

Cercul este redat de forma alveolelor rotunde, care sunt dispuse în sir orizontal (pl. 16/5, 11; 19/8), al cercurilor imprimate, dispuse în sir orizontal (pl. 14/9; 23/14) și al butonilor circulari (pl. 16/5; 22/18).

Rombul este rar întâlnit și este redat pe corpul vaselor (pl. 12/3, 5; 15/6, 8; 20/5; 21/20) și pe interiorul unei buze (pl. 12/3). Este realizat cu ajutorul inciziilor, iar spațiul dintre linii este umplut cu împunsături simultane (pl. 12/3; 15/6; 20/5; 21/20). Romburile formează siruri orizontale care ornamentează întregul diametru al vasului. O altă tehnică utilizată pentru obținerea romburilor este stampilarea, prin care se realizează siruri înguste orizontale (pl. 12/5; 15/8). *Linia orizontală* este des întâlnită pe ceramica fazei a III-a și este realizată cu ajutorul inciziilor, care pot fi simple sau duble, încadrând alte elemente ornamentale, precum incizii verticale sau oblice, alveole, triunghiuri imprimate, cercuri imprimate, împunsături unghiulare, împunsături simultane, dar și cu ajutorul brâielor. Linia

orizontală poate fi redată de siruri simple de incizii oblice, triunghiuri imprimate și impresiuni unghiulare¹². Linia oblică este sugerată de mici linii incizate dispuse oblic și de unele alveole dispuse tot oblic, toate în siruri orizontale¹³. Motivul *triunghiului* pare să apară pe un fragment ceramic descoperit în C. 33/2009: triunghiuri cu vârful în jos sunt realizate din incizii și împunsături simultane (**pl. 14/16**). Așa-numitul motiv *schelet de pește* apare pe un singur fragment ceramic și este realizat din incizii dispuse unghiular în sir orizontal (**pl. 20/8**).

Materialul ceramic este cel care stă la baza atribuirii complexelor C.19, C.32, C.33, C.42, C.45, C.55 (toate din 2009), C.1, C.3 și C.6 (din 2007) în faza Wietenberg III. Formele, tehniciile de decor și motivele ornamentale prezente pe ceramica din aceste complexe își au analogii în situri atribuite fazei Wietenberg III: Sibișeni¹⁴, Dumbrăvița¹⁵, Bistrița-Cetate¹⁶, Sighișoara-Wietenberg¹⁷, Cluj-Napoca-str. Banatului¹⁸, Dersida¹⁹, Balșa²⁰, Cetea²¹, Băgău²², Bistrița-Cighiř²³, Chintelnic²⁴, Cicău²⁵, Ciceu-Corabia²⁶, Merești²⁷, Obreja²⁸, Râmet-La Cruce²⁹, Uioara de Sus³⁰ etc. Dacă formele prezente în complexele fazei a III-a de la Micești se regăsesc și în faza a II-a, împunsăturile simultane, motivul meandrului și triunghiurile imprimate (câte două, unele cu vârful în jos și altele cu vârful în sus, care redau motivul zigzagului) sunt specifice acestei faze.

Ceramica fazei Wietenberg IV de la Micești este confectionată din pastă fină (având ca degresant nisip fin, pietricele mici și rareori pietricele medii) și grosieră (având ca degresant pietricele medii și mari). Din pastă fină sunt

¹² Vezi mai sus trimiterile la planșe la descrierea tehniciilor de ornamentare.

¹³ Vezi mai sus trimiterile la planșe la descrierea tehniciilor de ornamentare.

¹⁴ Boroffka 1994, pl. 120-126.

¹⁵ Soroceanu, Retegan 1981.

¹⁶ Crișan 1970.

¹⁷ Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 36-38, fig. 10-23 (materiale din fazele II și III, fără context arheologic).

¹⁸ Rotea, Wietenberger 1999.

¹⁹ Chidioșan 1980, p. 77-81, fig. 3-4.

²⁰ Andrițoiu 1992, p. 51, pl. 23/15; 24/3,7; 27/8; 33/8.

²¹ *Ibidem*, p. 51, pl. 27/10; 30/9, 13; 31/2-3, 5-6, 10-11; 32/5-7, 11-12; 33/3; 35/3, 10-12, 15; 38/1, 5.

²² Boroffka 1994, pl. 5-6; 7/1-3.

²³ *Ibidem*, pl. 12.

²⁴ *Ibidem*, pl. 25/13-14; 26-36.

²⁵ *Ibidem*, pl. 37-50; 51/1-8, 12.

²⁶ *Ibidem*, pl. 57-59.

²⁷ *Ibidem*, pl. 92-96, 97/1-6.

²⁸ *Ibidem*, pl. 106/1-3.

²⁹ *Ibidem*, pl. 113.

³⁰ *Ibidem*, pl. 139/1-11.

realizate străchini și cești. În general, aceste vase sunt decorate și au suprafață lustruită atât pe exterior, cât și pe interior. Din pastă grosieră au fost modelate oalele, dar și unele străchini. Acestea au suprafață poroasă. Arderea vaselor se făcea în mediu oxidant sau reducător. Vasele din mediul oxidant prezintă culori care variază între portocaliu și maroniu-deschis și sunt din pastă grosieră și fină. În mediu reducător sunt arse vasele din pastă fină și grosieră, culoarea lor fiind neagră sau maronie.

Formele identificate pentru faza a IV-a sunt strachina, oala, ceașca și vasul-strecurătoare.

Strachina. Au fost descoperite la Micești mai multe variante. Una dintre ele este strachina cu corp tronconic, umăr bine delimitat, gât scurt, înclinat spre exterior și buza înclinată spre exterior. Este decorată cu împunsături successive late (pl. 26/1). O altă variantă de strachină este cea cu buza lobată, cu toartă aplicată sub buză, gât înclinat spre exterior și cu buza trasă drept. Este decorată cu linii orizontale incizate (pl. 26/2). Alt tip de strachină a fost descoperit în C.7/2009, cu elemente ornamentale din mediul Otoman: corp sferic, gât scurt și buza răsfrântă spre exterior. Este decorată cu incizii, caneluri și proeminențe (pl. 24/1-2). Posibil ca tot dintr-o strachină să facă parte și alte două fragmente ceramice: o buză înclinată spre exterior, crestată, decorată cu un sir orizontal de alveole pe gât (pl. 25/3) și un fragment de buză trasă orizontal spre exterior (pl. 25/7).

Ceașca. În situl de la Micești au fost descoperite trei cești întregi, toate făcând parte din inventare funerară. Una dintre cești are corpul tronconic, buza trasă drept și toartă ușor supraînălțată (pl. 24/3). O altă ceașcă are corpul bitronconic, gâțul înalt, buza rotunjită și înclinată ușor spre exterior, toarta puțin supraînălțată și trasă din buză până pe umăr. Este decorată cu caneluri, triunghiuri stampilate și proeminențe (pl. 27/1). Un fragment de gât de ceașcă din acest tip a fost descoperit și în groapa C.7/2012 (pl. 27/8). Ultima ceașcă este cea din C.11/2012, care are corp sferic, gât lung și înclinat spre exterior, buza trasă drept, bază inelară și toartă supraînălțată, trasă din buză până pe umăr. Este decorată cu caneluri dispuse orizontal și vertical (pl. 27/2). Se remarcă alte două fragmente de vase mici care pot fi cești: un vas cu corp sferic, umăr bine pronunțat, gât scurt și buza trasă drept, decorat cu caneluri verticale (pl. 27/3); un vas cu corp tronconic, baza înălțată, buza subțiată și înclinată spre exterior, care poate fi și un mic castron (pl. 28/9).

Oala. Oalele sunt slab reprezentate în complexele Wietenberg IV de la Micești. Un tip de oală este sugerat de mai multe fragmente din peretele unor vase care prezintă un decor bogat alcătuit din arcade succese, butoni plasați sub diametrul maxim și un brâu lat și plat, ornamentat cu motive unghiuilare incizate. Un alt tip este ilustrat printr-un fragment din aceeași groapă (C.6/2009), care are corp bombat în partea superioară, gât scurt, tras

drept, și buză înclinată spre exterior (**pl. 28/2**). Un fragment dintr-un vas cu gâtul cilindric, prevăzut cu o toartă care unește gâtul de umăr pare să aparțină tot unei oale (**pl. 25/12**). Își fragmentul de buză descoperit în C.7/2012 reprezintă o oală cu buza înclinată spre exterior și decorată cu un șir de alveole pe umăr (**pl. 27/6**). Își alte fragmente ceramice descoperite în groapa C.6/2009 par să indice prezența oalelor (**pl. 28/3-6**). Un alt fragment ceramic, dintr-o buză largă, poate să aparțină unei străchini sau unui vas mare de provizii. Este decorat cu un brâu cu alveole rare (**pl. 27/11**).

Vas-strecurătoare. Un fragment din corpul unui vas, cu peretii perforați, a fost descoperit în C.6/2009 (**pl. 28/18**).

Tehnicile decorative utilizate pe ceramica fazei Wietenberg IV sunt realizate prin *adâncire* (incizie, canelare, stampilare sau imprimare) și prin aplicare (brâie, butoni și proeminențe).

Inciziile apar mai rar față de faza anterioară. Acestea sunt puțin mai late și mai adânc executate, fiind realizate motive precum linia orizontală, fie simplă (**pl. 24/5**), fie în bandă care încadrează linii incizate oblice (**pl. 24/1**), motive unghiulare, cu vârful în sus (**pl. 24/1-2; 28/1**) sau în jos (**pl. 24/8**), linii curbate (**pl. 25/8**) și arcade realizate dintr-o bandă dublă incizată, având în interior incizii scurte oblice (**pl. 28/1**).

Canelurile sunt mult mai prezente față de faza anterioară și formează alte motive, cu totul diferite: ghirlande (**pl. 27/9-10**), linii orizontale (**pl. 25/12; 27/1-2, 8-9**), linii verticale (**pl. 27/2-3, 7**) și arcade care încadrează proeminențe (**pl. 26/1-2, 5; 27/1**). Pe ceașca din C.56/2009, pe gât, sunt realizate trei linii orizontale canelate suprapuse de un rând de triunghiuri imprimate. Sub acest decor se află o proeminență încadrată de trei caneluri în arcadă (**pl. 27/1**). Ceașca din C.11/2012 prezintă două linii orizontale canelate amplasate pe umăr. Pe corpul vasului sunt câte trei grupuri de câte trei caneluri verticale (**pl. 27/2**).

Prin imprimare au fost realizate alveole și triunghiuri. *Alveolele* pot fi rotunde, unghiulare sau ovale, fiind dispuse în șiruri orizontale, simple (**pl. 24/4-6; 25/3; 26/1; 27/6**), pe brâie (**pl. 24/2; 25/1; 27/11; 28/4**) sau pe butoni (**pl. 28/3**). *Triunghiurile imprimate* sunt dispuse în șir orizontal pe corpul vaselor (**pl. 27/1, 5, 8**).

Împunsăturile succesive în canal lat (breite Absatzstich) sunt un element decorativ specific fazei finale a culturii Wietenberg. Se realizează motive ornamentale precum spirala frântă (**pl. 24/4, 6-7; 26/1**) și linia orizontală (**pl. 24/4, 6; 27/4**). Se decorează corpul dar și baza vaselor, aşa cum apare pe un fragment din C.7/2012 (**pl. 27/4**).

Ornamentele în relief sunt alcătuite din brâie, butoni și proeminențe. *Brâiele* sunt decorate și aplicate pe umăr (**pl. 24/1; 25/1, 11; 27/5, 11; 28/4, 13**) sau sub buza vaselor (**pl. 24/9**). *Butonii* aplicăți pe vase se regăsesc doar

pe patru fragmente, fiind diferenți unul față de altul: un buton are formă alungită și este aplicat sub buză, fiind ornamentat cu trei alveole (**pl. 28/3**); altul are formă pătrată (**pl. 28/7**); un buton de formă ovală, care prezintă o adâncitură realizată prin apăsare, este plasat sub diametrul maxim al unei oale (**pl. 28/1**); un buton prelung este aplicat pe o toartă (**pl. 28/19**). *Proeminențele* sunt realizate prin adăugare de pastă și nu prin împingere din interior, fiind executate pe ceramica fină, pe forme precum cești și străchini. Ele sunt însoțite de arcade canelate, plasate deasupra lor (**pl. 24/1-2, 5; 27/1**). Pe străchina din C.7/2009, proeminențele alternează cu spații goale, iar deasupra lor se află un ornament alcătuit din arcade succesive, mai mici și mai mari (**pl. 24/1**).

Motivele ornamentale care se regăsesc pe ceramica fazei a IV-a sunt spirală frântă, arcada, linia orizontală, linia verticală, linia oblică și ghirlanda.

Spirala frântă o întâlnim pe câteva fragmente de străchină și este executată doar cu ajutorul împunsăturilor succesive în canal lat (**pl. 24/4, 6-7; 28/1**). Pe un fragment de bază, probabil de străchină, pare să fie redată tot spirală frântă (**pl. 27/4**). *Arvada* apare pe străchini, oale și cești. În cele mai multe cazuri, ele încadrează proeminențe în partea superioară, fiind dispuse câte două, concentric. Sunt realizate doar cu ajutorul canelurilor (**pl. 26/1, 2, 5; 29/1**). Pe o oală descoperită în groapa C.6/2009, arcade succesive decorează partea superioară a corpului vasului și sunt realizate din câte două caneluri și o bandă dublă incizată care încadrează linii oblice incizate (**pl. 28/1**). *Linia orizontală* este redată cu ajutorul mai multor tehnici. Canelurile, de obicei mai multe, paralele, sunt plasate orizontal în partea superioară a unor cești (**pl. 27/1-2, 8**), oale (**pl. 25/12**) și străchini (**pl. 24/5; 26/2**). Linia orizontală poate fi redată deșiruri de alveole (**pl. 24/2, 4-6; 26/1; 27/6**), triunghiuri imprimate (**pl. 27/1, 7-8**), de împunsături succesive în canal lat (**pl. 24/4, 6; 26/1; 27/4**) și de brâie decorate (**pl. 24/9; 25/1, 11; 27/5, 11; 28/4, 13, 15**). Apare și banda executată din două linii orizontale incizate, care încadrează linii oblice incizate (**pl. 24/1**). *Linia verticală* este realizată doar cu ajutorul canelurilor, de obicei câte trei sau patru (**pl. 27/2, 7**), uneori mai multe (**pl. 27/3**). *Linia oblică*, scurtă, este utilizată în interiorul unor benzi (**pl. 24/1; 28/1**), pe brâie decorate (**pl. 28/13**) sau pe buze. Acestea din urmă sunt executate simplu, în sir (**pl. 24/9; 25/4; 28/10, 14, 17; 26/1; 28/1**), sau câte două, în direcții opuse, formând un motiv unghiular (**pl. 24/1-2, 8**). Pe oala din C.6/2009, pe brâul din partea superioară a vasului, aceste linii oblice sunt duble (**pl. 28/1**). *Ghirlanda* pare să fie redată de două fragmente descoperite în C.7/2012 și este realizată cu ajutorul a câte două caneluri (**pl. 27/9-10**).

Din *lut ars* a fost confectionată și o coadă de lingură, cu tija îndoită și subțiată spre capăt, descoperită în umplutura gropii C.7/2009 (**pl. 24/10**).

Din *piatră* au fost realizate două topoare de mici dimensiuni, cu gaura de înmănușare transversală în curs de prelucrare. Ambele au fost găsite în complexe atribuite fazei a IV-a: C.7/2009 (pl. 25/15) și C.6/2009 (pl. 28/16).

Tot ceramica stă la baza atribuirii complexelor de la Micești fazei Wietenberg IV. Materialul ceramic, prin forme, tehnici și motive ornamentale, prezintă analogii în siturile de la Măhăceni³¹, Geoagiu de Sus³², Deva-Cimitirul Ceangăilor³³, Deuș³⁴, Bădeni³⁵, Cluj-Becăs³⁶ și Straja³⁷.

Discuții. Materialele ceramice aparținând celor două faze, descoperite în complexe diferite la Micești-Cigaș, se diferențiază net atât prin forme ceramice cât și prin tehnici de decorare. Fiecare din aceste faze are tehnici de decorare care nu se regăsesc în cealaltă fază: *tehnica impresiunilor simultane* pentru faza a III-a și *tehnica împunsăturilor succesive în canal lat* pentru faza a IV-a. Și canelurile sunt executate diferit: în complexele fazei a III-a, ele sunt dispuse oblic în partea superioară a vaselor (castroane) sau redau motivul spiralei; în faza a IV-a, vasele sunt ornamentate cu arcade care încadrează proeminențe, linii orizontale și verticale, dar și cu ghirlande (caneluri fine). Motivul spiralei frânte este executat cu ajutorul împunsăturilor succesive în canal lat pe mai multe străchinii din faza a IV-a. Și formele vaselor diferă: castroanele tipice fazelor a II-a și a III-a nu se regăsesc în faza a IV-a. În complexele fazei a IV-a de la Micești apar forme și tipuri de decor preluate din mediul culturii Otomani: cești și străchinii cu forme specifice (pl. 24/1-2, 5; 27/1, 8) care anterior nu erau atestate în cultura Wietenberg. Nici spirala, în forma ei clasica, nu se regăsește printre motivele ornamentale din faza a IV-a.

Ion Nestor a dat numele culturii Wietenberg după dealul din apropierea Sighișoarei³⁸. Nu se cunoșteau etape distințe în evoluția culturii până la săpăturile arheologice din așezarea multistratificată de la Derșida³⁹. În deceniul 7 al secolului trecut, având la bază stratigrafia din această așezare, este împărțită evoluția culturii în trei faze distințe⁴⁰. Existența celei de-a patra faze a fost observată de N. Chidioșan abia peste un deceniu, când

³¹ Ciugudean 1999, p. 108-110, fig. 3-6; 7/1.

³² Ibidem, p. 110-116, fig. 7/2; 8/12.

³³ Andrițoiu 1992, p. 53, 56, pl. 34; 47/1.

³⁴ Rotea 1994, p. 43, pl. III.

³⁵ Ibidem, p. 43, pl. I.

³⁶ Gogâltan *et alii* 1992.

³⁷ Ciugudean 1999, p. 116-121, fig. 15/1-3, 5-11; 16/1-6; 17/9.

³⁸ Nestor 1933, p. 92-94.

³⁹ Ibidem, p. 92-94; Horedt 1941; Horedt 1960.

⁴⁰ Horedt 1967, p. 138-141; Chidioșan 1968; Chidioșan 1970.

discută caracteristicile materialului ceramic aparținând acestei faze⁴¹. Periodizarea în patru faze este apoi adoptată de numeroși cercetători care se ocupă de epoca bronzului din România⁴². Un moment important se întâmplă în anii '90, când M. Rotea, pe baza observațiilor făcute asupra unui lot destul de mare de descoperiri, pune bazele unui grup intitulat Bădeni III-Deva⁴³, care înlocuiește practic faza Wietenberg IV. Elementele de origine Otomani nu mai sunt tratate separat, aşa cum se încercase înainte⁴⁴, ele fiind acceptate ca o trăsătură definitorie a noului grup. Aceeași situație s-a înregistrat în partea de NV a României, unde faza a IV-a Otomani era redenumită sub titulatura de grup Cehăluț⁴⁵, care avea corespondent în Ungaria grupul Hajdúbágos⁴⁶. La numai câțiva ani distanță, H. Ciugudean publică un lot ceramic din mai multe situri, unele materiale provenind din complexe, pe care le încadrează în faza Wietenberg IV⁴⁷. Autorul susține în continuare utilizarea denumirii de cultură Wietenberg, dar acceptă și existența grupului Bădeni III-Deva⁴⁸.

N. Boroffka, în paralel cu M. Rotea și H. Ciugudean, propune o nouă împărțire a culturii, tot în patru faze, dar denumite A, B, C și D. Diferită față de periodizarea mai veche este structura primelor faze: în faza A, împărțită în două subetape, include materiale care, în periodizarea anterioară, erau încadrate în faza a II-a (de ex. motivul spiralei); în faza B include o serie de elemente care erau caracteristice fazei a II-a, dar și din a III-a (de ex. tehnica împunsăturilor simultane/*Zahnstempelung*). Fazele C și D rămân similare fazelor III și IV, doar că din faza C sunt atribuite mai multe elemente fazei B⁴⁹. Am preferat în acest studiu să utilizez vechea periodizare a lui N. Chidioșan, din cauza confuziei create de includerea tehnicii împunsăturilor simultane în faza B, întrucât chiar autorul săpăturilor de la Dersida specifică faptul că, în nivelurile fazei a II-a de aici, nu este atestată această tehnică⁵⁰.

⁴¹ Chidioșan 1974, p. 167-168; Chidioșan 1980, p. 81-84.

⁴² Soroceanu *et alii* 1976, p. 63, nota 37; Soroceanu, Istrate 1975, p. 24-26; Andrițoiu 1978, p. 254; Andrițoiu 1987; Andrițoiu 1992, p. 53-54; Rotea 1994.

⁴³ Rotea 1994.

⁴⁴ Vezi Andrițoiu 1992, p. 56, unde materialele ceramice dintr-o groapă descoperită la Deva-Cimitirul Ceangăilor sunt tratate diferit, unele la capitolul Cultura Wietenberg (pl. 34), altele la capitolul Cultura Otomani (pl. 47/1).

⁴⁵ Kacsó 1987, p. 72; Kacsó 1997.

⁴⁶ Kovács 1970; Németi 2009, p. 205-211, fig. 1.

⁴⁷ Ciugudean 1997, p. 65-97; Ciugudean 1999.

⁴⁸ Ciugudean 1997, p. 81: grupul Bădeni III-Deva „acoperă realități culturale și cronologice diferite, care vor trebui decelate în baza unor cercetări sistematice de amploare”.

⁴⁹ Boroffka 1994, p. 246-254.

⁵⁰ În Chidioșan 1980, p. 79: tehnica împunsăturilor simultane „este o tehnică specifică fazei III, ea nefiind întâlnită nici în fazele anterioare și nici în altă cultură din bronzul carpato-danubian”.

O serie de alte situri specifice fazei a II-a (de ex. Păuleni⁵¹, Boiu⁵², Sebeș-Podul Pripocului⁵³, Turia⁵⁴, Oarța de Sus⁵⁵) nu prezintă această tehnică.

Sunt necesare și câteva precizări despre conținutul fazelor III și IV, așa cum au fost ele descrise anterior. S-a considerat că spre finalul fazei a III-a apare tehnica *impresiunilor succesive în canal lat* și că *tehnica împunsăturilor simultane* continuă și în faza a IV-a. Să începem cu tehnica împunsăturilor simultane, specifică fazei a III-a, care, așa cum s-a remarcat mai demult, reprezintă o tehnică specifică acestei etape, în faza a II-a lipsind total. Complexele cerceatare la Micești, atribuite de mine ultimei faze, nu prezintă niciun fragment ceramic decorat în această manieră. Situația de la Micești se repetă într-o serie de alte complexe cerceatare la Măhăceni⁵⁶, Deva-Cimitirul Ceangăilor⁵⁷ și Geoagiu de Sus⁵⁸, dar și în cazul unor materiale ceramice din siturile de la Bădeni⁵⁹, Deuș⁶⁰, Cluj-Mănăstur⁶¹ și Palatca⁶². Ca argumente pentru continuarea tehnicii împunsăturilor simultane în faza a IV-a, au fost aduse materialele ceramice descoperite la Straja și Micești-Ijac⁶³. Dar materialele ceramice din aceste situri nu au context arheologic. Mai mult, la Micești, așa cum se poate observa în rândurile de față, sunt atestate ambele faze Wietenberg, fiind posibil ca fragmentele ceramice să fi fost amestecate. La Cluj-Becaș, în groapa 1 a fost descoperit un fragment ceramic decorat cu împunsături simultane alături de materiale specifice fazei a IV-a⁶⁴. Contextul descoperirii acestei gropi este un argument pentru o poziție secundară pentru acest fragment: groapa este adâncă doar de 0,10 m, fiind descoperită la adâncimea de - 0,30 m; în umplutura ei se mai aflau și fragmente ceramice care par să fie din prima epocă a fierului⁶⁵. Fragmentele ceramice de la Chiheru de Jos, datează în faza a IV-a (Chidioșan)/D (Boroffka), nu au context arheologic, ele fiind descoperite întâmplător într-un sănț de drenaj și

⁵¹ Rotea 2000 (publicate ca Wietenberg I).

⁵² Andrițoiu 1992, p. 50, pl. 27/9; 28/8; 29/2, 6, 9; 30/1-2; 31/1, 4, 9, 13, 15; 32/2, 13; 35/4, 9, 20, 28.

⁵³ Horedt 1967, p. 139; Popa 2010, p. 151-152, pl. 42/3; 43-44.

⁵⁴ Székely 1995 (vasele publicate ca datând din epoca fierului); Munteanu 2010, p. 111.

⁵⁵ Kacsó 2004, p. 58-62, pl. XVI-XXXVI; Kacsó 2013.

⁵⁶ Ciugudean 1997, p. 67-70, fig. 1-4; 5/1; Ciugudean 1999, p. 108-110, fig. 3-6; 7/1.

⁵⁷ Andrițoiu 1992, pl. 34; 47/1.

⁵⁸ Ciugudean 1997, p. 70-73, fig. 5/2; 6-12; Ciugudean 1999, p. 110-116, fig. 7/2; 8-14.

⁵⁹ Rotea 1994, pl. I.

⁶⁰ Ibidem, pl. III.

⁶¹ Ibidem, pl. VI.

⁶² Ibidem, pl. VII.

⁶³ Ciugudean 1997, p. 78.

⁶⁴ Rotea 1994, pl. II/5.

⁶⁵ Gogâltan *et alii* 1992, p. 8: în groapă se aflau și „cîteva fragmente ceramice avînd o culoare neagră cu lustru metalic la exterior și roșie la interior”.

culese de pe suprafața sitului de arheologi, în urma efectuării unei periegheze⁶⁶. Din punctul meu de vedere, materialele de aici aparțin ambelor faze finale ale culturii Wietenberg (III și IV).

Împunsăturile succesive care redau diferite motive sunt executate în mai multe moduri în aria culturii Wietenberg: în canal îngust (*Furchenstich*), ușor mai late (între *Furchenstich* și *breite Absatzstich*) și în canal lat (*breite Absatzstich*). Primele două apar mai devreme pe ceramica culturii Wietenberg și se consideră că au fost preluate din cultura Tei⁶⁷. Împunsăturile succesive în canal lat reprezintă o continuare a primelor două tehnici, atestate în faza a III-a, și se regăsesc pe ceramica fazei a IV-a. Originea tehnicii *breite Absatzstich* poate fi considerată una locală⁶⁸. O opinie diferită este cea că această tehnică a fost preluată tot din spațiul sudsic, din culturile Verbicioara și Tei (faza a III-a)⁶⁹. Pentru apariția împunsăturilor succesive în canal lat în faza a III-a (final) s-au pronunțat recent mai mulți cercetători⁷⁰. Siturile de la Obreja și Alba Iulia-Maieri, aduse ca argument în favoarea acestei afirmații de H. Ciugudean, prezintă materiale fără context arheologic. În monografia așezării de la Derșida este publicat un capac decorat, interpretat ca fiind realizat în tehnica împunsăturilor succesive în canal lat⁷¹, dar trebuie spus că acest tip de decor nu este menționat de autorul monografiei de la Derșida și nici desenul nu pare să îl sugereze⁷². Motivul de pe capacul de la Derșida este unul plastic, aşa cum apare în tipologia lui N. Boroffka⁷³. Acesta nu se regăsește nici printre tipurile de motive realizate cu ajutorul împunsăturilor succesive late. Din situl de la Adâmuș, au fost publicate materiale ceramice specifice fazei a III-a, printre acestea fiind și câteva decorate în tehnica împunsăturilor succesive⁷⁴. Autorul consideră că trei dintre aceste fragmente prezintă tehnica împunsăturilor succesive în canal lat. Sunt de părere că pe aceste fragmente nu este utilizată tehnica *breite Absatzstich*, aşa cum susține autorul, ci avem de a face cu împunsături succesive (unele mai subțiri⁷⁵, altele ușor mai late⁷⁶), specifice fazei a III-a.

⁶⁶ Berecki 2005.

⁶⁷ Chidioșan 1980, p. 79.

⁶⁸ Ibidem, p. 82: „Devin mai numeroase ornamentele realizate prin împunsături succesive dar, simptomele unei decăderi sănt vizibile și aici. Se folosea un instrument cu capul mai lat, împunsăturile au fost aplicate mai rar și mai adânc”.

⁶⁹ Gogâltan *et alii* 1992, p. 11.

⁷⁰ Ibidem, p. 8; Ciugudean 1997, p. 79; Berecki 2009, p. 93, 95-96.

⁷¹ Gogâltan *et alii* 1992, p. 11; Ciugudean 1997, p. 79; Berecki 2009, p. 93.

⁷² Chidioșan 1980, pl. 22/13.

⁷³ Boroffka 1994, p. 192, pl. tipurilor 12/1.

⁷⁴ Berecki 2009.

⁷⁵ Ibidem, pl. 5/6.

⁷⁶ Ibidem, pl. 2/1, 4/8.

Contragă părerilor mai noi, N. Boroffka consideră că această tehnică este cu totul specifică pentru faza D, după propria-i periodizare⁷⁷. Această idee fusese afirmată de N. Chidioșan încă din deceniul 8 al secolului trecut⁷⁸. Și situația arheologică de la Micești-Cigaș reprezintă un argument că tehnica împunsăturilor succesive în canal lat este una specifică doar ultimei faze Wietenberg. Această ipoteză este întărîtă și de necropolele fazelor Wietenberg III de la Sibișeni (Vințu de Jos)⁷⁹, Bistrița⁸⁰ și Dumbrăvița⁸¹, care nu prezintă materiale ceramice decorate în această tehnică. Consider că aceste necropole sunt reprezentative pentru faza a III-a și este exclusă o evoluție pe mai multe faze. De mici dimensiuni, acestea sunt cimitire aparținând unor așezări de scurtă durată. Părerea mea este în contradicție cu opinia lui N. Boroffka, care a deosebit mai multe etape în necropolele de la Bistrița și Sibișeni. Cercetătorul german atribuia mormintele din aceste necropole fazelor A, B și C, conform proprietiei sale periodizării, având la bază formele și decorul ceramic⁸². Această datare a fost preluată și de I. Motzoï-Chicideanu⁸³. Și I. Andrițoiu consideră că necropola de la Sibișeni poate fi datată în fazele II-IV⁸⁴. Cele două necropole, luând în calcul numărul mic de morminte, decorul și formele ceramice, precum și așezările cu un singur nivel de locuire, majoritară în cultura Wietenberg⁸⁵ (inclusiv așezarea aferentă necropolei de la Sibișeni⁸⁶), în opinia mea, sunt caracteristice fazelor III-a. În această fază se confectionează și vase ceramice fără decor, iar multe tipuri de forme și decor se continuă din faza a II-a în faza a III-a⁸⁷. Nici în groapa G1 de la Cluj-Napoca-str. C. Coposu, în care a fost descoperit un bogat material ceramic specific fazei a III-a, nu se menționează tehnica împunsăturilor succesive late⁸⁸.

Dintre complexele culturii Wietenberg cercetate la Micești, se remarcă vatra în groapă din C.33/2009 și complexele funerare C.7/2009, C.56/2009 și C.1/2012. Vetre construite în gropi, în aria culturii Wietenberg, au fost cercetate la Fântânele-Dâmbul Popii⁸⁹ și Bădeni⁹⁰. O vatră cu mai multe

⁷⁷ Boroffka 1994, p. 251.

⁷⁸ Chidioșan 1980, p. 82.

⁷⁹ Boroffka 1994, pl. 120-126; Paul 1995.

⁸⁰ Crișan 1970.

⁸¹ Soroceanu, Retegan 1981.

⁸² Boroffka 1994, p. 251, fig. 26.

⁸³ Motzoï-Chicideanu 2011, p. 533, fig. 85 (Bistrița); p. 534, fig. 86 (Sibișeni).

⁸⁴ Andrițoiu 1992, p. 32.

⁸⁵ Rotea 1993, p. 34.

⁸⁶ Andrițoiu *et alii* 2004, p. 148-152, pl. XV, XXVII/1-2, 6-9.

⁸⁷ Chidioșan 1980, p. 78-81.

⁸⁸ Rotea, Wietenberger 1999.

⁸⁹ Soroceanu 1974, p. 367; Boroffka 1994, p. 103.

⁹⁰ Lazarovici, Milea 1976, p. 7, fig. 3-4; Boroffka 1994, p. 103, fig. 6.

refaceri a fost descoperită la Derșida, aceasta fiind amenajată pe nivelul antic⁹¹. Cele trei gropi cu schelete, aflate la mare distanță una de cealaltă, par să delimitizeze aşezarea din ultima fază Wietenberg (pl. 2). Dar acest lucru trebuie confirmat de cercetări viitoare. În stadiul actual de cercetare, nu se cunosc foarte multe aspecte despre locuirea din aşezarea fazei a IV-a de la Micești-Cigaș, doar alte două gropi fiind descoperite.

Comunitățile culturii Wietenberg au utilizat ambele rituri de înmormântare, incinerația și inhumarea, însă ritul incinerației este predominant (93,6%)⁹². Necropolele cunoscute sunt de incinerație (Sebeș⁹³, Turia⁹⁴, Dumbrăvița⁹⁵, Bistrița⁹⁶, Bratei⁹⁷, Deva⁹⁸, Aiton⁹⁹, Luduș¹⁰⁰, Ocna Sibiului¹⁰¹) sau birituale (Sibișeni¹⁰², Ozun¹⁰³), dar în ultimele ritul incinerației se înregistrează în majoritatea mormintelor. Si în cazul descoperirilor funerare grupate câte 2-3 sau izolate, mormintele de incinerație sunt majoritare¹⁰⁴. Mormintele de inhumare din aria culturii Wietenberg sunt atestate în aşezări (Derșida¹⁰⁵, Micești-Valea Luncii¹⁰⁶, Obreja¹⁰⁷, Păuleni¹⁰⁸, Bernadea¹⁰⁹, Turenii¹¹⁰), în peșteră (Merești¹¹¹), în necropole (Sibișeni¹¹² și Ozun¹¹³), în mantaua unor tumuli din Bronzul timpuriu (Ampoița¹¹⁴ și

⁹¹ Chidioșan 1980, p. 22.

⁹² Motzoi-Chicideanu 2011, p. 526-546; față de statistica lui I. Motzoi-Chicideanu, am adăugat mormintele din necropolele de la Sebeș, Luduș și Bratei, exclusiv de incinerație, plus mormintele de inhumare de la Micești-Cigaș.

⁹³ Fântâneanu *et alii* 2013.

⁹⁴ Székely 1995.

⁹⁵ Soroceanu, Retegan 1981.

⁹⁶ Crișan 1970.

⁹⁷ Popa 2010, p. 156-159.

⁹⁸ Andrițoiu 1978.

⁹⁹ Soroceanu *et alii* 1976.

¹⁰⁰ http://www.muzeumures.ro/main.php?object=staticpage&id=112&research_id=67, accesat la 07.07.2014.

¹⁰¹ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 541.

¹⁰² Paul 1995.

¹⁰³ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 540.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 540-541.

¹⁰⁵ Chidioșan 1980, p. 23-26.

¹⁰⁶ Ciugudean 1990, p. 69-70; Andrițoiu 1992, p. 33.

¹⁰⁷ Soroceanu 1973, p. 495-496, fig. 1-2; pl. VII/2.

¹⁰⁸ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 543.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 542.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 543.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 535.

¹¹³ *Ibidem*, p. 540.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 70, nr. 15.

Poiana Aiudului¹¹⁵), în „locul de cult” de la Oarța de Sus¹¹⁶ și în descoperirile izolate (Ocnița¹¹⁷). Mormintele descoperite în așezări sunt și de incinerare, acestea fiind prezente în stațiunile de la Derșida-Dealul lui Balotă (cinci morminte)¹¹⁸, Atel¹¹⁹, Sânnicoară-Lab¹²⁰, Laslea-Cariera de nisip¹²¹, Sântimbru¹²², Rotbav-La Părăuț (două morminte)¹²³ și Uioara de Jos¹²⁴. În 1980, singurele monumente funerare atribuite fazei Wietenberg IV erau Obreja, Ocnița și Noșlac¹²⁵. Mormintele de la Ocnița și Obreja au fost dateate ulterior în faza a III-a¹²⁶. Mormântul de incinerare din așezarea de la Noșlac-Șumughi nu are ilustrat inventarul¹²⁷, iar materialele din așezare, publicate de N. Boroffka, sunt tipice pentru faza a III-a¹²⁸. Ulterior, au fost dateate în ultima fază o parte din mormintele de la Sibișeni¹²⁹, mormântul izolat de la Băcăinți¹³⁰ și necropola de la Dumbrăvița¹³¹. Datarea urnei de la Băcăinți în ultima fază s-a făcut pe baza butonilor cilindrici de pe torti, similari celor din cultura Nouă. În schimb, decorul canelat oblic din partea superioară a vasului este specific unor faze anterioare Wietenberg. Recent, mormântul a fost atribuit unui orizont ulterior acestei culturi, specific Bronzului târziu, care reprezintă o sinteză între culturile Wietenberg și Nouă (grupul Gligorești)¹³². Necropolei de la Dumbrăvița i-a fost atribuit eronat depozitul de bronzuri de la Perișor (Br. D)¹³³. Această datare târzie i-a determinat pe unii cercetători să încadreze necropola în ultima fază Wietenberg¹³⁴. Așa cum am spus mai sus, necropola de la Dumbrăvița este specifică fazei a III-a. Și atribuirea unor morminte din necropola de la

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 529.

¹¹⁶ *Ibidem*; Kacsó 2013, p. 111.

¹¹⁷ Marinescu 1975, p. 111-112, fig. 14/1-3.

¹¹⁸ Chidioșan 1980, p. 23-26.

¹¹⁹ Popa, Comşa 1981, fig. 2; Motzoi-Chicideanu 2011, p. 542.

¹²⁰ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 543.

¹²¹ *Ibidem*, p. 542.

¹²² Berciu, Popa 1962; Andrițoiu 1987, p. 58; Motzoi-Chicideanu 2011, p. 543.

¹²³ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 543.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 159, 542.

¹²⁵ Chidioșan 1980, p. 83.

¹²⁶ Andrițoiu 1978, p. 254.

¹²⁷ Soroceanu *et alii* 1976, p. 67; Andrițoiu 1978, p. 255, nr. 14; Boroffka 1994, p. 60, nr. 297; Motzoi-Chicideanu 2011, p. 129, nr. 638.

¹²⁸ Boroffka 1994, pl. 100/4-10.

¹²⁹ Andrițoiu 1992, p. 32: necropola este datată „în fazele II final-III ale culturii Wietenberg, cu prelungiri și în etapa finală (IV)”.

¹³⁰ Andrițoiu 1992, p. 33, pl. 28/2, 4.

¹³¹ Andrițoiu 1978, p. 254.

¹³² Popa, Totoianu 2010, p. 193-195.

¹³³ Soroceanu, Retegan 1981.

¹³⁴ Andrițoiu 1978, p. 254.

Sibişeni fazei a IV-a, probabil pe baza datării cimitirului de la Dumbrăviţa, este în contradicţie cu datarea propusă de N. Boroffka (fazele A-C)¹³⁵. Consider că ambele propuneri sunt eronate, necropola fiind caracteristică fazei a III-a. În acest context, singurele descoperiri funerare care pot fi atribuite cu siguranţă ultimei faze sunt cele trei complexe de la Miceşti-Cigaş și necropola de incineraţie recent descoperită de la Floreşti-Polus (20 de morminte)¹³⁶.

Discutând raportul mormintelor de inhumare în comparaţie cu cele de incineraţie din cultura Wietenberg, I. Motzoi-Chicideanu afirmă că

„inhumaţia apare ca un rit funerar cu incidenţă redusă, utilizat cel mai probabil în cazuri aparte determinate de identitatea socială a unor defuncţi, deseori inhumarea fiind legată de obiceiul manipulării post-mortem a unor asemenea cadavre”¹³⁷.

Craniile de la Derşida și Păulenii, scheletul dezmembrat de la Bernadea, mormintele de copii (ambele fără mandibulă) și craniul din necropola de la Sibişeni, precum și osemintele umane de la Oarța de Sus pot fi legate de manipularea post-mortem a cadavrelor. O parte dintre scheletele descoperite în așezările culturii Wietenberg (Derşida, Obreja, Miceşti-Valea Luncii, Păulenii, Turenii), la care se adaugă acum și cele de la Miceşti-Cigaş, nu prezintă dovezi care să ateste manipularea post-mortem. În aceste cazuri se poate discuta de un alt tip de manifestare funerară, diferită de practicile privind manipularea post-mortem, care, la rândul ei, nu respectă regula normală de înmormântare în cimitire. Toate aceste complexe funerare, care nu respectă regula obișnuită, au fost incluse în tipul cunoscut sub denumirea de *Irrägulare Bestattung*¹³⁸, *Sonderbestattung*¹³⁹, *unusual burial*¹⁴⁰, *atypical burial*¹⁴¹ sau *deviant burial*¹⁴². Conform definiției date termenului de *deviant burial*¹⁴³, putem include în categoria mormintelor Wietenberg atipice complexele funerare din așezări, mormintele cu părți din schelet, mormântul descoperit în peșteră, mormintele secundare din tumulii din Bronzul timpuriu, dar și

¹³⁵ Boroffka 1994, p. 251, fig. 26: datată în fazele A-C.

¹³⁶ Rotea et alii 2008a, p. 162-164, pl. V; Rotea et alii 2008b, p. 51-54, pl. XVIII-XIX; Alicu 2008, p. 6.

¹³⁷ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 545.

¹³⁸ Müller-Scheeßel 2013.

¹³⁹ Aspöck 2008, p. 19-21.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 29.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem, p. 17: „The minimal definition of ‘deviant burial’ that most archaeologists agree to is that they are burials different from the normative burial ritual of the respective period, region and/or cemetery. These differences may occur in body position or treatment, location or construction of the grave or types of grave goods”.

mormintele de inhumare din necropola de la Sibișeni. Regula normală este de a îngropa morții în cimitirele amenajate în apropierea așezărilor.

Faza Wietenberg III a fost atribuită Bronzului mijlociu III de către F. Gogâltan, fiind paralelizată cu perioadele Bronz A3-B1 din centrul Europei și având o evoluție în date absolute în intervalul dintre 1650 și cândva înainte de 1500. Acestei etape îi sunt caracteristice piesele de metal de tip Koszider¹⁴⁴. În opinia lui C. Kacsó, faza Wietenberg III începe încă din perioada bronzurilor de tip Hajdúsámson-Apa și se dezvoltă în a doua parte a Bronzului mijlociu, în perioada depozitelor de tip Koszider¹⁴⁵. Sunt aduse ca argumente: cimitirul Füzesabony de la Gelej, unde, în umplutura gropii mormântului 184A, se află un fragment de vas Wietenberg cu decor meandric și împunsături simultane; cimitirul de la Battonya unde sunt menționate alte piese Wietenberg, mai ales mormântul 123c, datat în perioada Koszider; toporul cu disc de la Crasna, datat în Br. B1, atribuit nivelului Wietenberg III de aici. C. Kacsó observă că în depresiunea Lăpușului lipsesc descoperiri Suciu de Sus I, în schimb sunt prezente situri Wietenberg III și Suciu de Sus II.

Datarea ultimei faze Wietenberg la finalul epocii bronzului (Reinecke Br. D) nu a avut la bază date arheologice clare. Au fost atribuite o serie de piese de bronz fără context arheologic culturii Wietenberg: un ac cu cap romboidal de la Simonești¹⁴⁶ (materialul ceramic aparține fazei a II-a, aşa cum este el descris¹⁴⁷); două ace cu patru protuberanțe de la Cluj¹⁴⁸ (unde sunt menționate materiale Noua și Wietenberg¹⁴⁹); un ac cu patru protuberanțe de la Teaca¹⁵⁰ (fără context, descoperit la - 0,50 m adâncime; un nivel medieval se află la - 0,60 m adâncime; nu se menționează ceramică de tip Wietenberg¹⁵¹); depozitul de la Miercurea Ciuc¹⁵² nu a fost descoperit într-o așezare Wietenberg aşa cum susținea N. Chidioșan¹⁵³; necropolei de la Dumbrăvița i-a fost atribuit depozitul de la Perișor¹⁵⁴; acele de la Bădeni și Palatca au fost folosite pentru datarea grupului Bădeni III-Deva¹⁵⁵. Ulterior, faza a IV-a Wietenberg a fost inclusă în Bronzul târziu I (BT I), care

¹⁴⁴ Gogâltan 1999, p. 76-77.

¹⁴⁵ Kacsó 2003, p. 83-89.

¹⁴⁶ Chidioșan 1980, p. 83.

¹⁴⁷ Székely 1971, p. 397.

¹⁴⁸ Chidioșan 1980, p. 83.

¹⁴⁹ Horedt 1953, p. 807-808.

¹⁵⁰ Chidioșan 1980, p. 83.

¹⁵¹ Dănilă 1970, p. 437-438, fig. 10/10.

¹⁵² Székely 1970, p. 473.

¹⁵³ Chidioșan 1980, p. 83.

¹⁵⁴ Soroceanu, Retegan 1981.

¹⁵⁵ Rotea 1994, p. 54.

corespunde fazelor Br. B2 și C din centrul Europei, perioadă care începe puțin înainte de 1500¹⁵⁶.

Dispunem în acest moment doar de șase date radiocarbon pentru cultura Wietenberg: două de la Oarța de Sus, una de la Sighișoara-*Cartierul Viilor* și trei de la Rotbav. Una dintre datele de la Oarța (probă pe o sămânță carbonizată din groapa 22, în care au fost descoperite materiale ceramice tipice fazei a II-a și un topor de bronz cu gaura de înmănușare transversală) a fost plasată între „1610-1445 i.e.n., cu probabilitatea maximă 1589-1518-1469 i.e.n.”¹⁵⁷. Tot de la Oarța de Sus a fost publicată data Bln 5626, 3507 ± 37 BP¹⁵⁸. Calibrarea în domeniul 2 sigma a dat ca rezultat un interval cuprins între 1931 și 1701 BC. A treia dată radiocarbon pentru cultura Wietenberg a fost publicată de la Sighișoara-*Cartierul Viilor*, dintr-o așezare datată în faza a III-a, „probabil cu elemente Noua”. Data Bln 4622 a fost încadrată între 1685 și 1524 BC¹⁵⁹. Din așezarea de la Rotbav au fost publicate recent trei date: Hd-28203 (3547 ± 24 BP), calibrată în 1 sigma cu „probabilitate de 69% de încadrare între 1954 și 1867 cal BC și de 25% între 1848 și 1774 cal BC”; Hd-27967 (3195 ± 19 BP), calibrată în 2 sigma, între 1501-1430 a. Chr. și Hd-27989 (3174 ± 16 BP), calibrată în 2 sigma, între 1497-1416 a. Chr.¹⁶⁰. Aceste date radiocarbon, reduse numeric, nu clarifică cronologia culturii Wietenberg. Cele două date de la Oarța de Sus sunt contradictorii, iar mențiunea că proba de la Sighișoara a fost obținută dintr-un context în care materiale Wietenberg III au fost descoperite împreună cu materiale de tip Noua complică și mai mult lucrurile. De altfel, Al. Vulpe a pus la îndoială contextul arheologic de la Sighișoara, dar și pe cel de la Țichindeal, ambele situri aduse ca argument pentru sincronizarea parțială a fazei Wietenberg III cu începuturile culturii Noua în Transilvania¹⁶¹. Interesant este faptul că data de la Sighișoara este similară cu alte date radiocarbon obținute în situri de la finalul culturii Otomani-Füzesabony, paralelizate cu faza a III-a Wietenberg: trei date din necropola de la Nižná Myšl`a, care au fost încadrate între 1693 și 1448 BC¹⁶²; o dată de la Esztár, între 1511 și 1396 BC¹⁶³; altă dată de la Berettyoúfalu-Herpály, încadrată între 1670 și 1490¹⁶⁴. În așezarea de la Rotbav, datele oferite de probele Hd-

¹⁵⁶ Gogâltan 2001, p. 196-197.

¹⁵⁷ Kacsó 2004, p. 60.

¹⁵⁸ Görsdorf 2005, p. 468.

¹⁵⁹ Popa, Boroffka 1996, p. 56, nota 40.

¹⁶⁰ Dietrich 2014, p. 60-61.

¹⁶¹ Vulpe 2001, p. 18, nota 46.

¹⁶² Gogâltan 1999, p. 66; anexa 1.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 453: Bln-3982 - 3270 ± 60 BP.

27967 și Hd-27989 sunt asemănătoare cu probele care datează cultura Nouă din acest sit¹⁶⁵.

Un sincronism parțial între faza Wietenberg IV și cultura Nouă a fost susținut de mai mulți cercetători, propunere mult mai aproape de realitate¹⁶⁶. În aceste condiții, importante sunt și datele radiocarbon publicate din situri aparținând culturii Nouă: Mahala¹⁶⁷, Crasnaleuca¹⁶⁸, Miciurin-Odaia¹⁶⁹ și Rotbav¹⁷⁰. Pe baza acestor date, se poate accepta un început al culturii Nouă fie încă din secolul al XVI-lea a. Chr., fie mai târziu, în secolul XV-lea a. Chr.

În concluzie, aceste date radiocarbon, cu precauțiile de rigoare, ne permit câteva considerații cu privire la cronologia ultimelor două faze Wietenberg. Publicarea de noi date radiocarbon din situri aparținând culturii Wietenberg va avea ca rezultat o nuanțare și chiar o schimbare a situației actuale. Data Bln 5626 de la Oarța de Sus pare să fie foarte apropiată de așteptările privind datarea fazei a II-a (1931-1701 a. Chr.). Și data de la Sighișoara permite o datare a fazei a III-a în sec. al XVII-lea a. Chr. Foarte posibil ca începuturile acestei etape să fie în sec. XVIII sau chiar mai devreme. Dacă luăm în calcul un început al culturii Nouă în secolele XVI-XV a. Chr., putem aprecia că faza Wietenberg IV poate fi datată într-un interval de timp plasat înainte de secolul al XV-lea a. Chr.

Așadar, din cele 16 complexe datând din epoca bronzului mijlociu, gropile C.19, C.32, C.33, C.42, C.45, C.55 (toate din 2009), C.1, C.3 și C.6 (din 2007) aparțin fazei a III-a Wietenberg, iar gropile C.6¹⁷¹, C.7, C.56 (2009), C.7 și C.11 (2012) fazei a IV-a. Puținele materiale din groapa C.4 nu pot încadra complexul precis într-o etapă anume. Stațiunea Wietenberg III ocupă o zonă mai mare, complexele arheologice fiind răspândite pe toată

¹⁶⁵ Dietrich 2014, p. 62.

¹⁶⁶ Chidioșan 1980, p. 82; Andrițoiu 1992, p. 53; Andrițoiu, Vasiliev 1993, p. 104; Ciugudean 1997, p. 79; Gogâltan 2001, p. 196; Rotea *et alii* 2008a, p. 163.

¹⁶⁷ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 565, n. 36: Mahala: Bln-1085, 3135 ± 100 BP, 1700-110 BC – calibrat în domeniul 2 sigma; Bln-1086, 3260 ± 50 BP, calibrat 2 sigma 1900-1250 BC; GrN-5135, 3100 ± 50 BP, 2 sigma 1460-1250.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 565, n. 38: Crasnaleuca: GrN-21796, 3190 ± 45 BP, 2 sigma 1530-1380 BC; GrN-21797, 3250 ± 50 BP, 2 sigma 1640-1410 BC; GrN-21798, 3240 ± 40 BC, 2 sigma 1620-1410 BC.

¹⁶⁹ Kaiser, Sava 2009, p. 157-158: datele radiocarbon din trei cenușare Nouă au fost încadrate în secolele XIV-XII BC, fiind acceptată o datare mai timpurie pentru cultura Nouă, încă din secolul XV a. Chr.

¹⁷⁰ Dietrich 2014, p. 62: Hd-27972: 3085 ± 23 , calibrat în 2 sigma 1415-1282 BC; Hd-28276, 3196 ± 30 , calibrat în 2 sigma 1518-1415 BC; Hd-28321: 2994 ± 19 , 1284-1157 (88,6%), 1146-1128 (6,8%).

¹⁷¹ Bălan, Ota 2012, p. 48: am atribuit această groapă fazei a III-a, pe baza lipsei decorului specific fazei a IV-a, împunsăturile succesive în canal lat.

suprafața așezării (pl. 2). În schimb, în faza a IV-a, așezarea se concentrează în jumătatea sudică a sitului (pl. 2).

Publicarea săpăturilor arheologice din așezarea Wietenberg de la Micești reprezintă o contribuție la cunoașterea acestei culturi din Bronzul mijlociu. În lipsa unor așezări multistratificate, cu excepția așezării de la Derșida, pentru clarificarea periodizării și cronologiei culturii Wietenberg, importante rămân complexele arheologice cercetate în multele situri atribuite unor faze diferite de evoluție a culturii. Publicarea integrală a materialelor din aceste complexe va duce la stabilirea unei stratigrafii orizontale care să poată fi comparată cu stratigrafia verticală de la Derșida, dar și cu mormintele din necropolele de la Dumbrăvița, Sibișeni, Bratei, Deva, Turia, Bistrița, Sebeș-Între Râstoace, Florești-Polus sau gropile de la Oarța de Sus, Cluj-Napoca, Micești-Cigaș, Măhăceni, Geoagiu de Sus, Deva-Cimitirul Ceangăilor etc. De asemenea, este necesară efectuarea de noi date radiocarbon pe probe din siturile culturii Wietenberg.

The Wietenberg Culture Settlement at Micești

(Abstract)

The site at Micești-Cigaș is on the right terrace of Ampoi river tributary to Mureș. The archaeological excavations carried out since 1999 revealed the existence of a complex site with settlements which can be dated to the Eneolithic (Coțofeni culture), Early Bronze Age (Gornea-Orlești group), Middle Bronze Age (Wietenberg culture), Late Bronze Age (Cugir-Band group), Iron I (Gáva and Basarabi cultures), Iron II (the 1st century BC - 1st century AD) and Early Medieval Age (the end of 9th - first half of the 10th century). Archaeological researches, most of them rescue diggings, were scarcely taken in different areas of the site. Features and materials of Wietenberg culture occupy a large area of this site, the northern most recorded is on Orizont 24 street and the Southern is Orizont 4 Street.

The rescue excavations at Micești-Cigaș brought to light a Wietenberg settlement from the phases III and IV. There were identified and researched 16 features, 10 of which belong to phase III, 5 to phase IV and one does not have typical material that can include it in a certain phase of the culture. Among the features researched at Micești the funerary complexes and the hearth placed in a pit stand out. Other hearths built in pits, belonging to Wietenberg culture, like the one from C33/2009, were researched at Fântânele-Dâmbul Popii and Bădeni. A hearth with several reconstruction layers was discovered at Dersida, being built on the antique layer. The three pits containing skeletons, placed at a great distance one from another, seem to mark the limits of Wietenberg phase IV of the settlement. Analogies of such funerary complexes in a settlement belonging to Wietenberg culture can be found at Dersida, Obreja, Micești-Valea Luncii, Păuleni, Bernadea and Tureni.

There are known many burials in Wietenberg settlements: Dersida, Bernadea, Micești-Valea Luncii, Obreja, Păuleni, Tureni (inhumation burials), Dersida, Ațel, Sânnicoară-Lab, Laslea-Cariera de nisip, Sântimbru, Rotbav-La Părău, Mihai Viteazul and Uioara de Jos (incineration burials). Burials in settlements were practiced also in other neighbouring Bronze Age cultures: Monteoru, Otomani, Periam-Pecica (Mureș) and Verbicioara. This type of burial behaviour was included by scholars in the so-called *deviant*

burial / atypical burial / Sonderbestattung / Irregulärre Bestattung. All these terms refer to the same kind of features.

Phase III of the Wietenberg culture was attributed to Middle Bronze Age III, which is considered to be contemporary with the periods Bronze A3-B1 from Central Europe, its evolution in absolute dates having place sometime between 1650 and 1500 BC. The metal objects of Koszider-type are specific to this phase. Phase IV of the Wietenberg culture has been included in Late Bronze Age I, which corresponds to the phases Br. B2 and C from Central Europe, which starts before 1500. There are only six radiocarbon dates for Wietenberg culture: two samples from Oarța de Sus (Ly 9190: 1610-1445 / 1589-1518-1469 BC; Bln 5626: 1931-1701 BC), one from Sighișoara-*Cartierul Viilor* (Bln 4622: 1685-1524 BC) and three from Rotbav (Hd-28203: 1954-1867 BC; Hd-27967: 1501-1430 BC and Hd-27989: 1497-1416 BC). The date Bln 5626 from Oarța de Sus seems to be very close to what was expecting from the previous datings of phase II (1931-1701 BC). The sample from Sighișoara places the 3rd Wietenberg phase in the 17th century BC. It is very probable that the beginning of this phase was sometime in the 18th century or even earlier. If we consider that the beginning of Noua culture is sometime in the 16th or 15th centuries BC (on the basis of radiocarbon dates from Mahala, Crasnaieuca and Miciurin), we can place phase IV of the Wietenberg culture in a time frame before the 15th century BC.

Explanation of Figures

- Pl. 1.** Satellite image of Europe and the location of Micești (1); satellite image with the location of *Cigaș* site, the main localities and rivers in the area (2); The Orizont neighbourhood on a 2008 map of Alba Iulia (3).
- Pl. 2.** Satellite image of Micești-*Cigaș* site.
- Pl. 3.** Planum and profile of feature C.4/2009 (1); Planum and profile of the unit where feature C.19/2009 was discovered (2); Planum and profile of feature C.6/2009 (3).
- Pl. 4.** Planum and profile of pits C.32 and C.33/2009 (1); Profile of the unit where feature C.42/2009 was discovered (2).
- Pl. 5.** Photography of the upper part of feature C.4/2009 (1); Photography of the upper part of feature C.19/2009 (2); Photography of the last phase of the hearth discovered at the base of feature C.33/2009 (3).
- Pl. 6.** Planum of the research unit where features C.45 and C.55/2009 were found and the sections of the two pits (1); planum and section of pit C.7/2012 (2).
- Pl. 7.** Photography of the last phase of the hearth built at the base of the pit in complex C.33/2009 (top left corner) and the remains from the base of the last hearth (bottom, right corner) (1); Photography of the last phase of the hearth at the base of the pit in feature C.33/2009 (on the right side) and the second level of hearth (on the left side) (2); Photography of the section of feature C.33/2009 (3).
- Pl. 8.** Partial planum of Sp. 2 surface, where features C.1 and C.3/2007 were discovered (1); Partial planum of Sp. 1 surface, where feature C.6/2007 was discovered (2).
- Pl. 9.** Planum of the funerary feature C.11/2012 (1); Planum and profile of feature C.7/2009 (2).
- Pl. 10.** Photography of feature C.7/2009 - human skeleton deposited at the base of the pit and the hearth also built at the base of the pit (1); Photography of feature C.7/2009 – close-up of the human skeleton and the cup deposited at the feet of the dead (2); Detail with the pit C. 7/2009 section (3).

- P1. 11.** Photography of the pit C.45/2009 section (1); Photography of the pit C.7/2012 section (2); Human skeleton discovered at the base of the pit C.11/2012 (3).
- P1. 12.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 13.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 14.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 15.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 16.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 17.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 18.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 19.** Potsherds discovered in feature C.33/2009.
- P1. 20.** Potsherds discovered in feature C.45/2009.
- P1. 21.** Potsherds discovered in feature C.19/2009 (11-15); Potsherds discovered in feature C.32/2009 (16-26).
- P1. 22.** Potsherds discovered in feature C.6/2007 (1-5, 9-19); potsherds discovered in feature C.1/2007 (6-7); potsherd discovered in feature C.3/2007 (8).
- P1. 23.** Potsherds discovered in the features: C.1/2007 (1-3), C.3/2007 (4-6), C.71/2009 (14) and C.42/2009 (13, 16-24); Potsherds discovered in the cultural layer (7-12, 15).
- P1. 24.** Ceramic materials discovered in feature C.7/2009.
- P1. 25.** Ceramic materials discovered in feature C.7/2009 (1-14); stone axe (15).
- P1. 26.** Ceramic materials discovered in feature C.7/2009.
- P1. 27.** The cup discovered in feature C.56/2009 (1); the cup discovered in feature C.11/2012 (2); Ceramic fragments discovered in C.7/2012 (3-11).
- P1. 28.** Ceramic fragments discovered in feature C.6/2009 (1-15, 17-20); stone axe discovered in feature C.6/2009 (16).
- P1. 29.** Ceramic materials discovered in the cultural layer.
- P1. 30.** Fragments of a bowl discovered in feature C.45/2009 (1); ceramic fragments discovered in feature C.33/2009 (2-4, 6-7); ceramic fragment discovered in C.3/2007 complex (5).

Abrevieri bibliografice

- Alicu 2008 - Dorin Alicu (ed.), *Polus. Istorie pierdută - istorie regăsită, catalog de expoziție*, Cluj-Napoca, 2008.
- Andrițoiu 1978 - Ioan Andrițoiu, *Cimitirul de incinerare din epoca bronzului de la Dera*, în *SCIVA*, 29, 1978, 2, p. 241-256.
- Andrițoiu 1987 - Ioan Andrițoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Wietenberg în sud-vestul Transilvaniei (I)*, în *Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 45-63.
- Andrițoiu 1992 - Ioan Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BTh, II, București, 1992.
- Andrițoiu, Vasiliev 1993 - Ioan Andrițoiu, Valentin Vasiliev, *Quelques considérations concernant la culture Noua en Transylvanie*, în *CCBD*, X, 1993, p. 101-123.
- Andrițoiu, Rustoiu 1997 - Ioan Andrițoiu, Aurel Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, BTh, XXIII, București, 1997.

- Andrițoiu *et alii* 2004
- Aspöck 2008
- Bălan, Ota 2012
- Berciu, Popa 1962
- Berecki 2005
- Berecki 2009
- Boroffka 1994
- Chidioșan 1968
- Chidioșan 1970
- Chidioșan 1974
- Chidioșan 1980
- Ciugudean 1990
- Ciugudean 1997
- Ciugudean 1999
- Crișan 1970
- Ioan Andrițoiu, Cristian I. Popa, Nicolae M. Simina, *Raport de săpătură. Șantierul arheologic Vințu de Jos-, „Deasupra satului” (jud. Alba)* (1994-1998), în *ActaMP*, XXVI, 2004, p. 141-192.
- Edeltraud Aspöck, *What Actually is a 'Deviant Burial'? Comparing German-Language and Anglophone Research on 'Deviant Burial'*, în Eileen M. Murphy (ed.), *Deviant Burial in the Archaeological Record*, Oxford, 2008, p. 17-34.
- Gabriel Bălan, Radu Ota, *Situl arheologic de la Micești-Cigăș (mun. Alba Iulia, jud. Alba)*, în *Apulum*, series Archaeologica & Anthropologica, XLIX, 2012, p. 41-62.
- Ion Berciu, Alexandru Popa, *Săpăturile de salvare de la Sântimbru (r. Alba)*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 267-272.
- Sándor Berecki, *O așezare aparținând culturii Wietenberg de la Chibera de Jos (județul Mureș)*, în Cristian I. Popa, Gabriel T. Rustoiu (ed.), *Omagiu profesorului Ioan Andrițoiu, cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și cercetări arheologice*, Alba Iulia, 2005, p. 423-437.
- Sándor Berecki, *Middle Bronze Age Pottery from Adămuș, Mureș County*, în Sándor Berecki, Rita E. Németh, Botond Rezi (ed.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș (24-26 October 2008)*, Cluj-Napoca, 2009, p. 89-102.
- Nikolaus G. O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA, 19, Bonn, 1994.
- Nicolae Chidioșan, *Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Derșida*, în *Dacia*, n.s., XII, 1968, p. 155-175.
- Nicolae Chidioșan, *La périodisation interne de la civilisation Wietenberg sur le fondament des fouilles de Derșida*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Praga (1966), 1970, p. 622-624.
- Nicolae Chidioșan, *Sincronismele apusene ale culturii Wietenberg stabilite pe baza importurilor ceramice*, în *Crisia*, IV, 1974, p. 153-170.
- Nicolae Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980.
- Horia Ciugudean, *Noi descoperiri funerare aparținând culturii Wietenberg*, în *Apulum*, XXVI, 1990, p. 69-77.
- Horia Ciugudean, *Cercetări privind epoca bronzului și prima vîrstă a fierului în Transilvania*, BMA, VII, Alba Iulia, 1997.
- Horia Ciugudean, *Betrachtungen zum Ende der Wietenberg-Kultur*, în Nikolaus Boroffka, Tudor Soroceanu (ed.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur Älteren Geschichte des Südöstlichen Mitteleuropa*, Internationale Archäologie, 7, Rahden/Westf., 1999, p. 107-131.
- Ion H. Crișan, *Necropola de incinerație aparținând culturii Wietenberg-Sigbișoara, de la Bistrița*, în *MCA*, IX, 1970, p. 137-160.

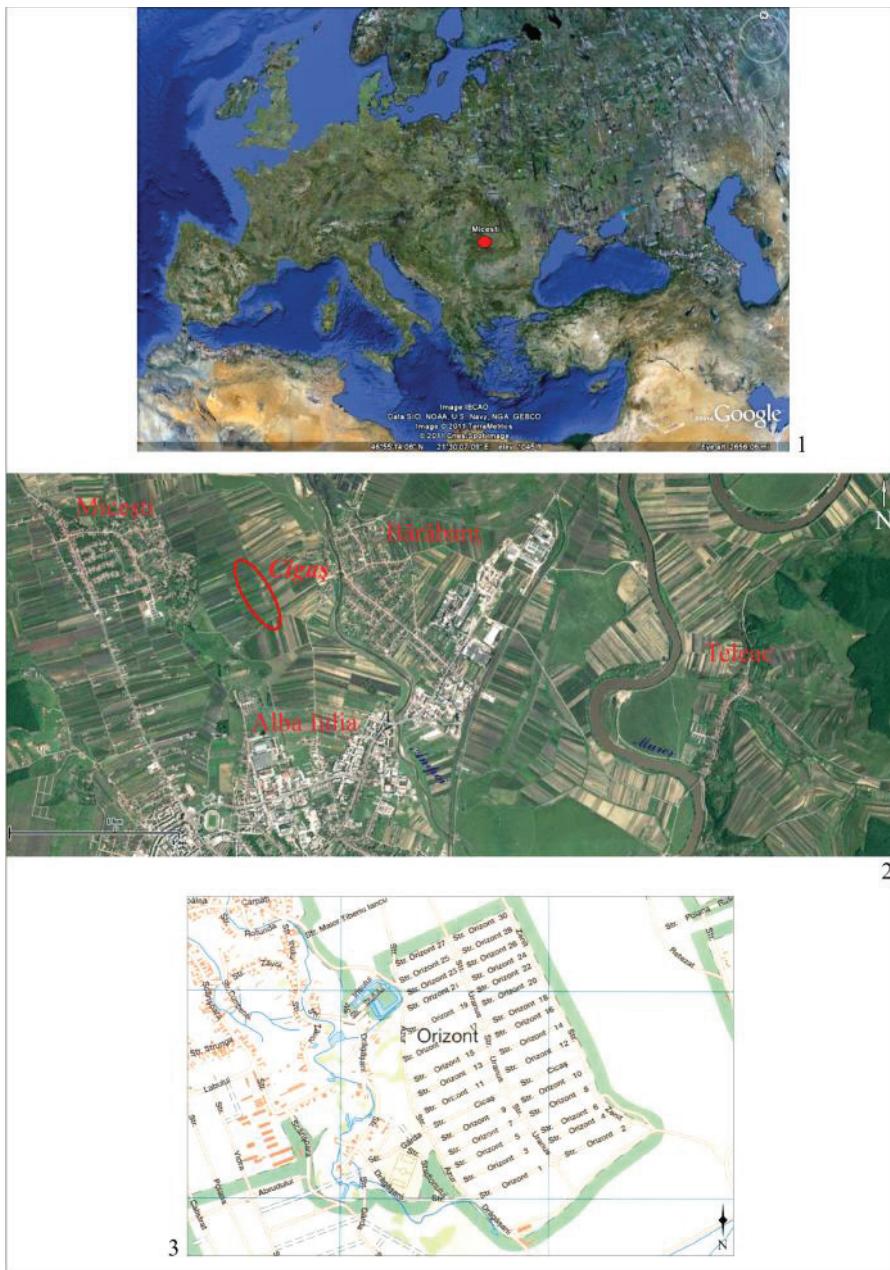
- Dănilă 1970 - Ștefan Dănilă, *O aşezare din epoca bronzului descoperită la Livezile (jud. Bistrița-Năsăud)*, în *MCA*, VII, 1960, p. 425-429.
- Dietrich 2014 Laura Dietrich, *Datele radiocarbon din aşezarea aparținând epocii bronzului de la Rotbau (jud. Brașov, România)*, în *SCIVA*, 65, 2014, 1-2, p. 59-70.
- Fântâaneanu *et alii* 2013 - Cristinel Fântâaneanu, Gabriel Bălan, Silviu Popa, Daniel Tentiș, *The Bronze Age Necropolis at Sebeș-Între Răstoace. Preliminary Considerations*, în Valeriu Sîrbu, Radu Ștefănescu (ed.), *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology (Târgoviște, 10th-14th September 2013). Necropolises, Cult places, Religion, Mythology*, vol. II, Brașov, 2013, p. 173-191.
- Gogâltan 1999 - Florin Gogâltan, *Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul românesc și pe cursul inferior al Mureșului. Cronologia și descoperirile de metal*, Timișoara, 1999.
- Gogâltan 2001 - Florin Gogâltan, *The Settlement of Căseiu and Some Problems Concerning the Late Bronze Age in the Center and Northern Transylvania*, în Carol Kacsó (ed.), *Der Nordkarpatische Raum in der Bronzezeit, Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998*, BM, I, Baia Mare, 2001, p. 191-214.
- Gogâltan *et alii* 1992 - Florin Gogâltan, Sorin Cociș, Adela Paki, *Săpături de salvare la Cluj-Becaș-1989*, în *EphNap*, II, 1992, p. 7-17.
- Görsdorf 2005 - Jochen Görsdorf, *Datierungsergebnisse des Berliner 14C-Labors*, în *Eurasia Antiqua*, 11, 2005, p. 463-469.
- Horedt 1941 - Kurt Horedt, *Donauländische Einwirkungen auf die bronzezeitliche Keramik Siebenbürgens*, în *WPZ*, 28, 1941, p. 83-95.
- Horedt 1953 - Kurt Horedt, *Cercetările arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra și Teiuș*, în *MCA*, I, 1953, p. 785-815.
- Horedt 1960 - Kurt Horedt, *Die Wietenbergkultur*, în *Dacia*, n.s., IV, 1960, p. 107-137.
- Horedt 1967 - Kurt Horedt, *Problemele ceramicii din perioada Bronzului evoluat în Transilvania*, în *StComSibiu*, 13, 1967, p. 137-156.
- Kacsó 1987 - Carol Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciu de Sus-Kultur*, în *Dacia*, n.s., XXXI, 1987, p. 51-75.
- Kacsó 1997 - Carol Kacsó, *Faza finală a culturii Otomani și evoluția culturală ulterioară acesteia în nord-vestul României*, în *StComSM*, XIV, 1997, p. 85-110.
- Kacsó 2003 - Carol Kacsó, *Descoperiri Wietenberg la Lăpuș*, în Aurel Chiriac, Lucia Cornea, Călin Ghemeș, Gabriel Moisa (coord.), *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 77-99.
- Kacsó 2004 - Carol Kacsó, *Mărturii arheologice*, Baia Mare, 2004.
- Kacsó 2013 - Carol Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii epocii bronzului de la Oarța de Sus-Ghiile Botii (I)*, în *Terra Sebus*, 5, 2013, p. 111-139.
- Kaiser, Sava 2009 - Elke Kaiser, Eugen Sava, *Die absolute Datierung der nouazeitlichen Fundstelle Miciurin-Odaia, Nordmoldawien*, în Joni Apakidze, Blagoje Govedarica, Bernhard Hänsel (ed.), *Der Schwarzmeeerraum vom Äneolithicum bis in der Frühisenzeit (5000-*

- Kovács 1970
- Lazarovici, Milea 1976
- Marinescu 1975
- Moga, Ciugudean 1995
- Motzoi-Chicideanu 2011
- Müller-Scheeßel 2013
- Munteanu 2010
- Németi 2009
- Nestor 1933
- Paul 1995
- Paul *et alii* 2002
- Popa 2010
- Popa, Totoianu 2010
- Popa, Boroffka 1996
- Popa, Comşa 1981
- Rotea 1993
- Rotea 1994
- 500 v. Chr.), Kommunikationsebenen zwischen Kaukasus und Karpaten, PAS, 25, Leidorf, 2009, p. 147-159.
- Tibor Kovács, *A hajdubagosi bronzkori temető / Bronze Age Cemetery at Hajdubagos*, în *FoliaArch*, 21, 1970, p. 27-47.
 - Gheorghe Lazarovici, Zaharia Milea, *Săpături arheologice la Bădeni*, în *ActaMN*, XIII, 1976, p. 7-35.
 - George Marinescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în județul Bistrița-Năsăud*, în *ArhSom*, 3, 1975, p. 102-133.
 - Vasile Moga, Horia Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, BMA, I, Alba Iulia, 1995.
 - Ion Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, București, 2011.
 - Nils Müller-Scheeßel, *Irreguläre' Bestattungen in der Urgeschichte: einführende Vorbemerkungen*, în Nils Müller-Scheeßel (ed.), *Irreguläre' Bestattungen in der Urgeschichte: Norm, Ritual, Strafe ...?*, Bonn, 2013, p. 1-8.
 - Roxana Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, Piatra Neamț, 2010.
 - János Németi, *The Hajdúbágos/Pișcolt-Cebăluț Group*, în Sándor Berecki, Rita E. Németh, Botond Rezi (ed.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş (24-26 October 2008)*, Cluj-Napoca, 2009, p. 203-221.
 - Ion Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 22, 1932 (1933), p. 11-181.
 - Iuliu Paul, *Die Wietenberg-Nekropole und- Siedlung von Sibișeni (Kreis Alba)*, în Iuliu Paul, *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, Alba Iulia, 1995, p. 164-197.
 - Iuliu Paul, Adriani Ursuțiu, Gabriel T. Rustoiu, *Sondaje arheologice la Micești Cigăse, județul Alba*, în *PA*, II, 2002, p. 9-24.
 - Cristian I. Popa, *Modificări culturale la finalul Bronzului Timpuriu și începutul Bronzului Mijlociu în Transilvania*, în Cristian I. Popa, Radu Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (între vechile și noile cercetări)*, BMS, I, Sebeș, 2010, p. 11-170.
 - Cristian I. Popa, Radu Totoianu, *Noi opinii privitoare la evoluția culturală a bronzului târziu în zona centrală și sud-vest transilvăneană*, în Cristian I. Popa, Radu Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (între vechile și noile cercetări)*, BMS, I, Sebeș, 2010, p. 171-291.
 - Dumitru Popa, Nikolaus Boroffka, *Considerații privind cultura Noua. Așezarea de la Tichindeal, jud. Sibiu*, în *SCIVA*, 47, 1996, 1, p. 51-61.
 - Dumitru Popa, Doina Comşa, *Cercetările arheologice de la Afel (jud. Sibiu)*, în *StComSibiu*, 21, 1981, p. 35-37.
 - Mihai Rotea, *Așezările culturii Wietenberg*, în *EphNap*, III, 1993, p. 25-41.
 - Mihai Rotea, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între himera și realitate*, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 39-57.

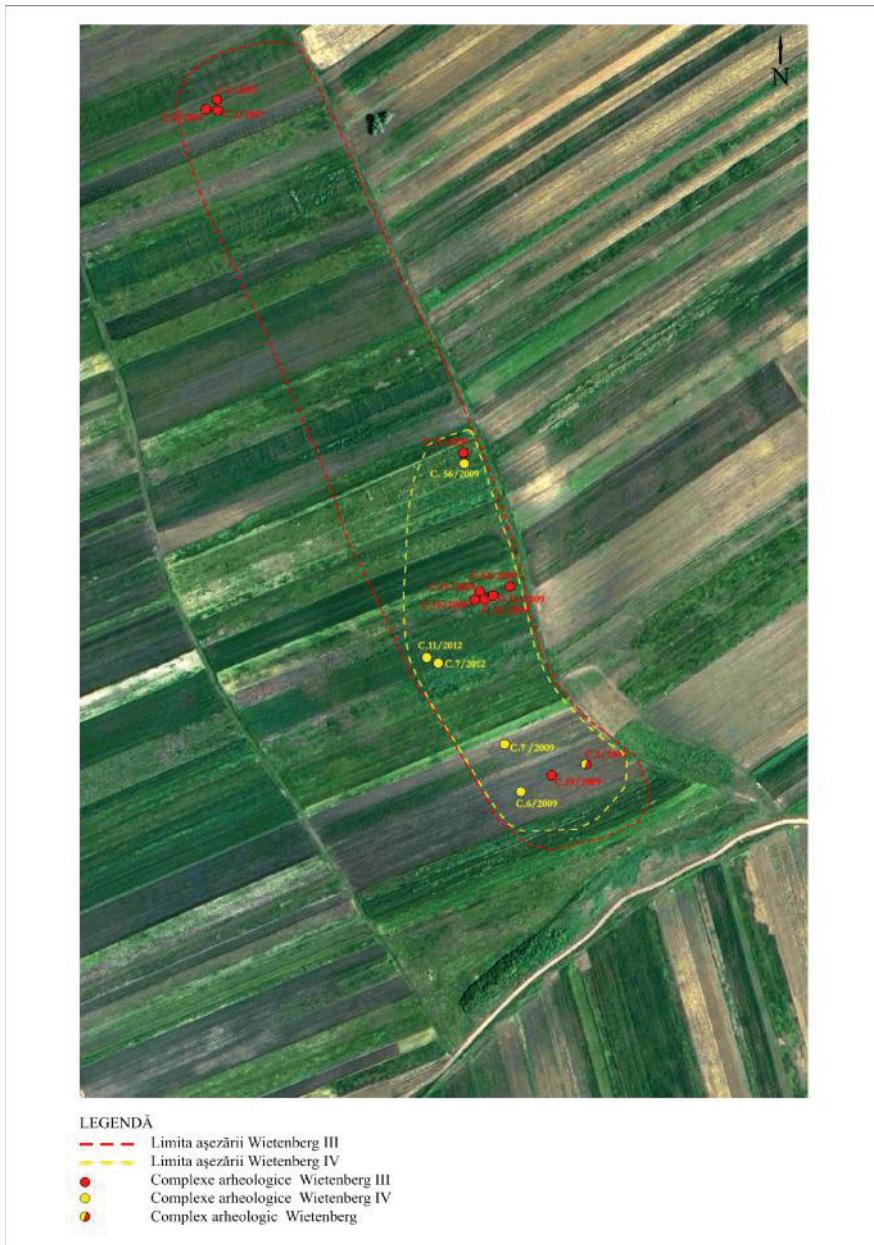
- Rotea 2000 - Mihai Rotea, *Beiträge zur Kenntnis der Phase I der Kultur Wietenberg. Die Bewohnung von Păuleni (Ciomortan), Kreis Harghita*, în *ActaMN*, 37/1, 2000, p. 21-41.
- Rotea, Wietenberger 1999 - Mihai Rotea, Mihai Wietenberger, *The Ritual Complex of the Wietenberg Culture, Cluj-Napoca (Transylvania)*, în *ActaMN*, 36/1, 1999, p. 7-28.
- Rotea *et alii* 2008a - Mihai Rotea, Monica Tecar, Szabolcs Nagy, Luminița Săsăran, Tiberiu Tecar, *Florești-Polus Center. Arheologie și termoluminiscență*, în Constantin Cosma, Simona Varvara, Mihai Gligor (ed.), *Vârste absolute prin metode nucleare de dateare*, Cluj-Napoca, 2008, p. 160-180.
- Rotea *et alii* 2008b - Mihai Rotea, Monica Tecar, Szabolcs Nagy, Paul Pupeză, Tiberiu Tecar, Luminița Săsăran, *Florești-Polus Center. Preliminary Observations*, în *ActaMN*, 43-44/1, 2006-2007 (2008), p. 47-88.
- Rustoiu 1999 - Gabriel T. Rustoiu, *O așezare inedită identificată pe teritoriul municipiului Alba Iulia*, în *BCSS*, 5, 1999, p. 95-105.
- Soroceanu 1973 - Tudor Soroceanu, *Descoperirile din epoca bronzului de la Obreja (jud. Alba)*, în *ActaMN*, X, 1973, p. 493-515.
- Soroceanu 1974 - Tudor Soroceanu, *O contribuție la cunoașterea ceramicii din epoca bronzului în Transilvania*, în *In Memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 367-373.
- Soroceanu, Istrate 1975 - Tudor Soroceanu, Mircea Istrate, *Faza finală a culturii Wietenberg*, în *StComSibiu*, 19, 1975, p. 21-27.
- Soroceanu, Retegan 1981 - Tudor Soroceanu, Alexandru Retegan, *Neue spätbronzezeitliche Funde im Norden Rumäniens*, în *Dacia*, n.s., XXV, 1981, p. 195-229.
- Soroceanu *et alii* 1976 - Tudor Soroceanu, Mihai Blăjan, Traian Cerghi, *Cimitirul de incinerare de la Aiton*, în *FI*, 4, 1976, p. 57-81.
- Székely 1970 - Zoltan Székely, *Depozitul de obiecte de bronz de la Miercurea Ciuc*, în *SCIVA*, 21, 1970, 3, p. 473-479.
- Székely 1971 - Zoltan Székely, *Contributions à la connaissance du développement de la civilisation Wietenberg*, în *Dacia*, n.s., XV, 1971, p. 307-317.
- Székely 1995 - Zsolt Székely, *Necropola de incinerație în urne de la Turia, județul Covasna*, în *CAANT*, I, București, 1995, p. 127-146.
- Vulpe 2001 - Alexandru Vulpe, *The Aegean-Anatolian and South-Eastern Europe in the Light of a Revision of the Bronze Age Chronology*, în Carol Kacsó (ed.), *Der Nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998*, Biblioteca Marmatia, I, Baia Mare, 2001, p. 9-21.

Cuvinte-cheie: cercetare arheologică preventivă, epoca bronzului mijlociu, cultura Wietenberg, așezare, morminte atipice.

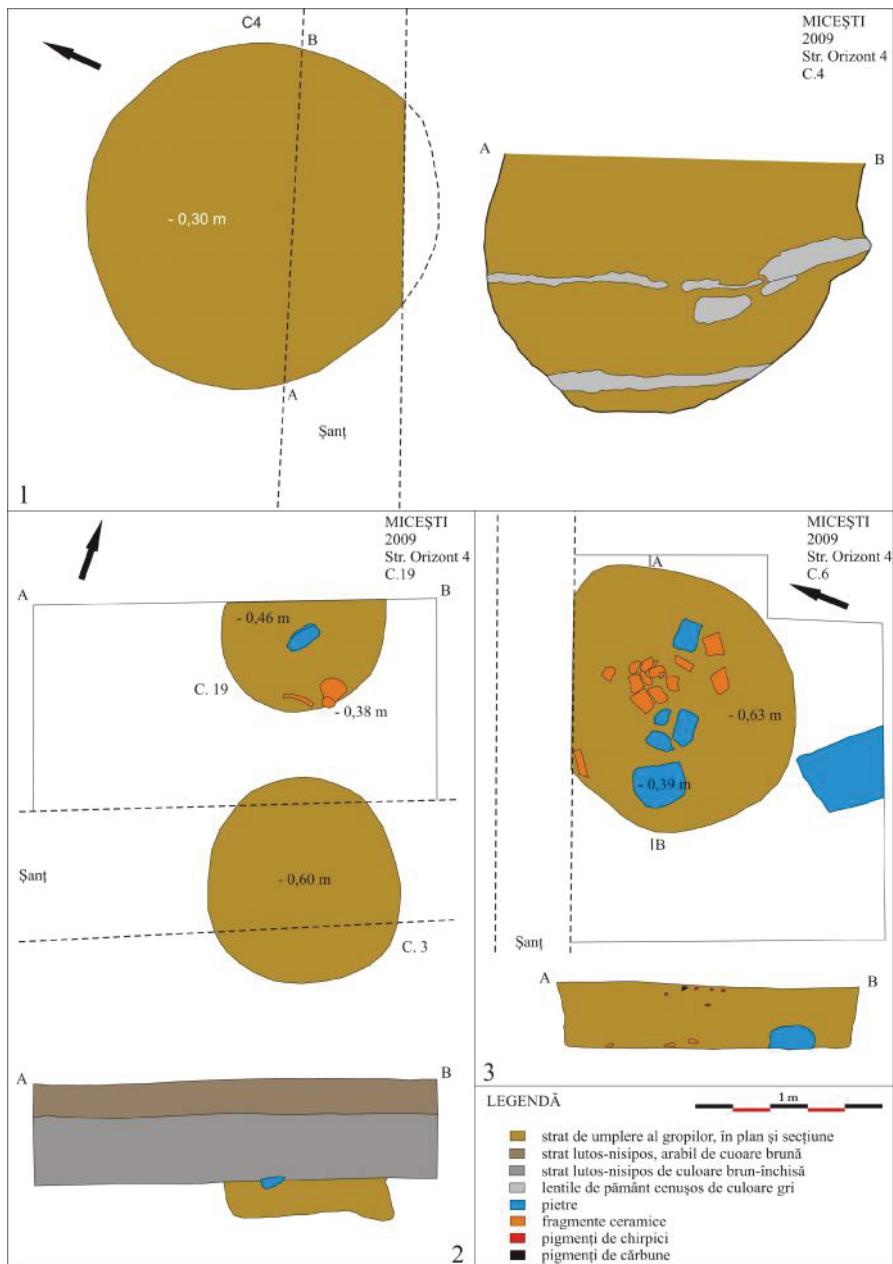
Keywords: rescue archaeological research, Middle Bronze Age, Wietenberg culture, settlement, deviant burial.

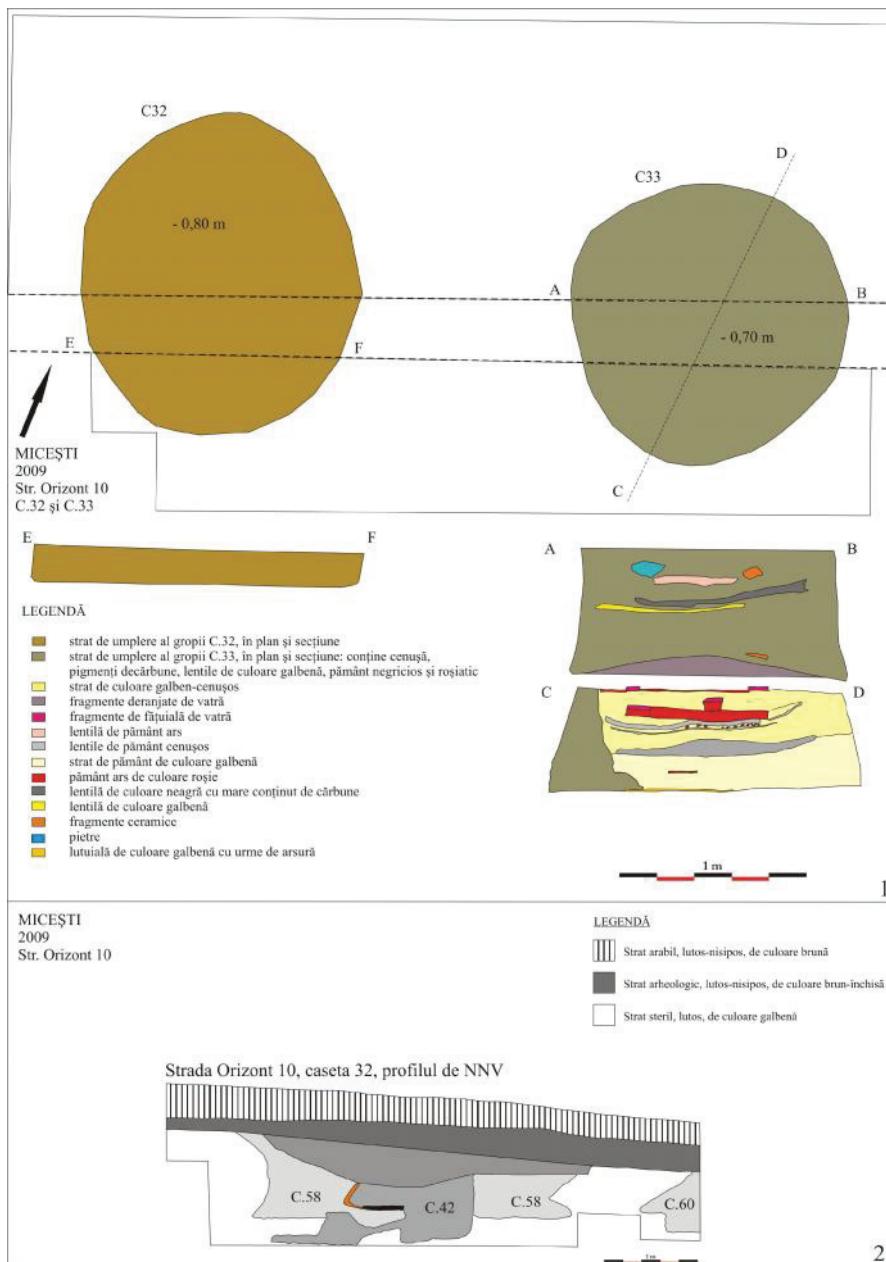
P1. 1. Imagine satelitară cu Europa și poziția localității Micești (1); localizarea sitului din punctul *Cigaș* pe o imagine satelitară în care sunt menționate principalele localități și cursuri de râu (2); cartierului Orizont pe harta orașului Alba Iulia din anul 2008 (3)

Pl. 2. Situl arheologic de la Micești-Cigăș pe o imagine satelitară

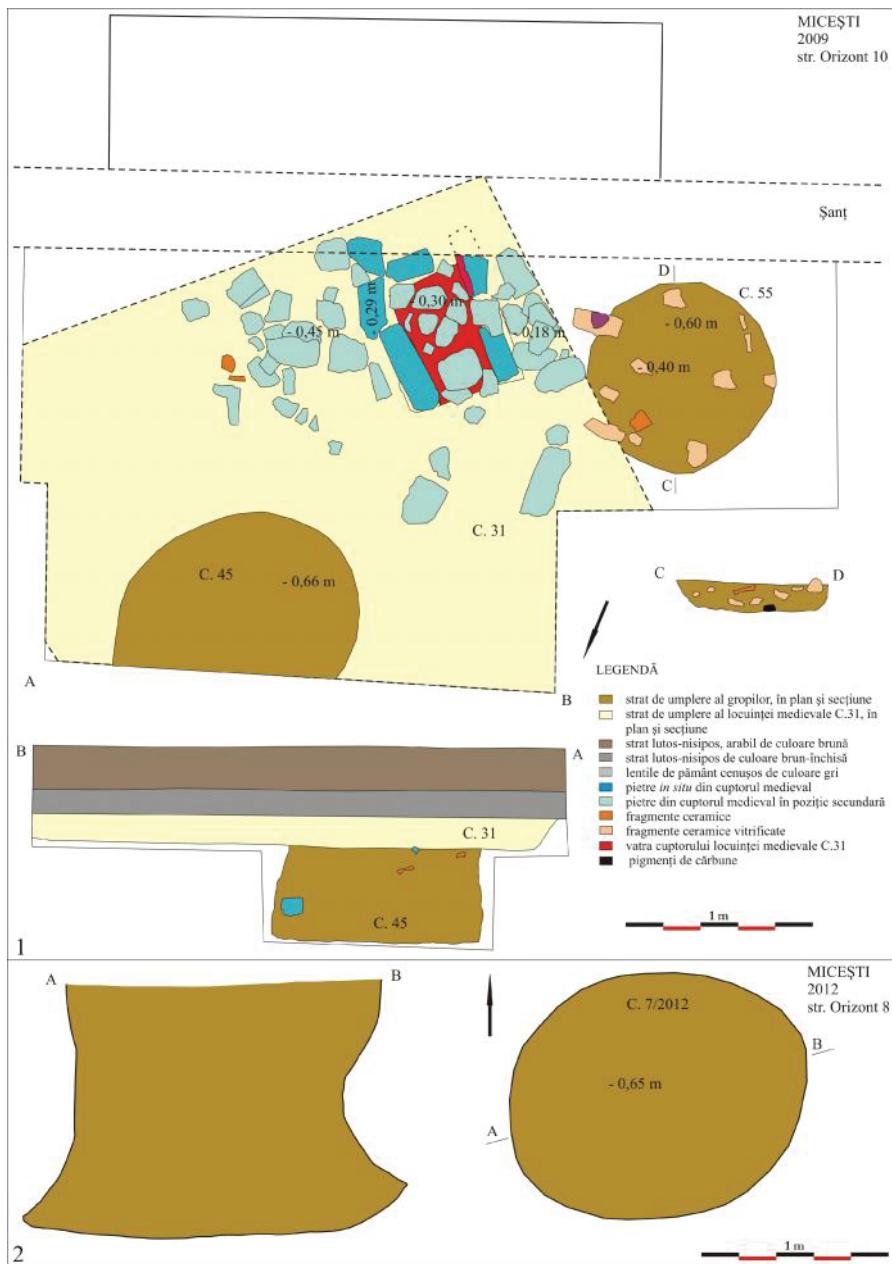
Pl. 3. Planul și profilul complexului C.4/2009 (1); Planul și profilul casetei în care a fost descoperit complexul C.19/2009 (2); Planul și profilul complexului C.6/2009 (3)

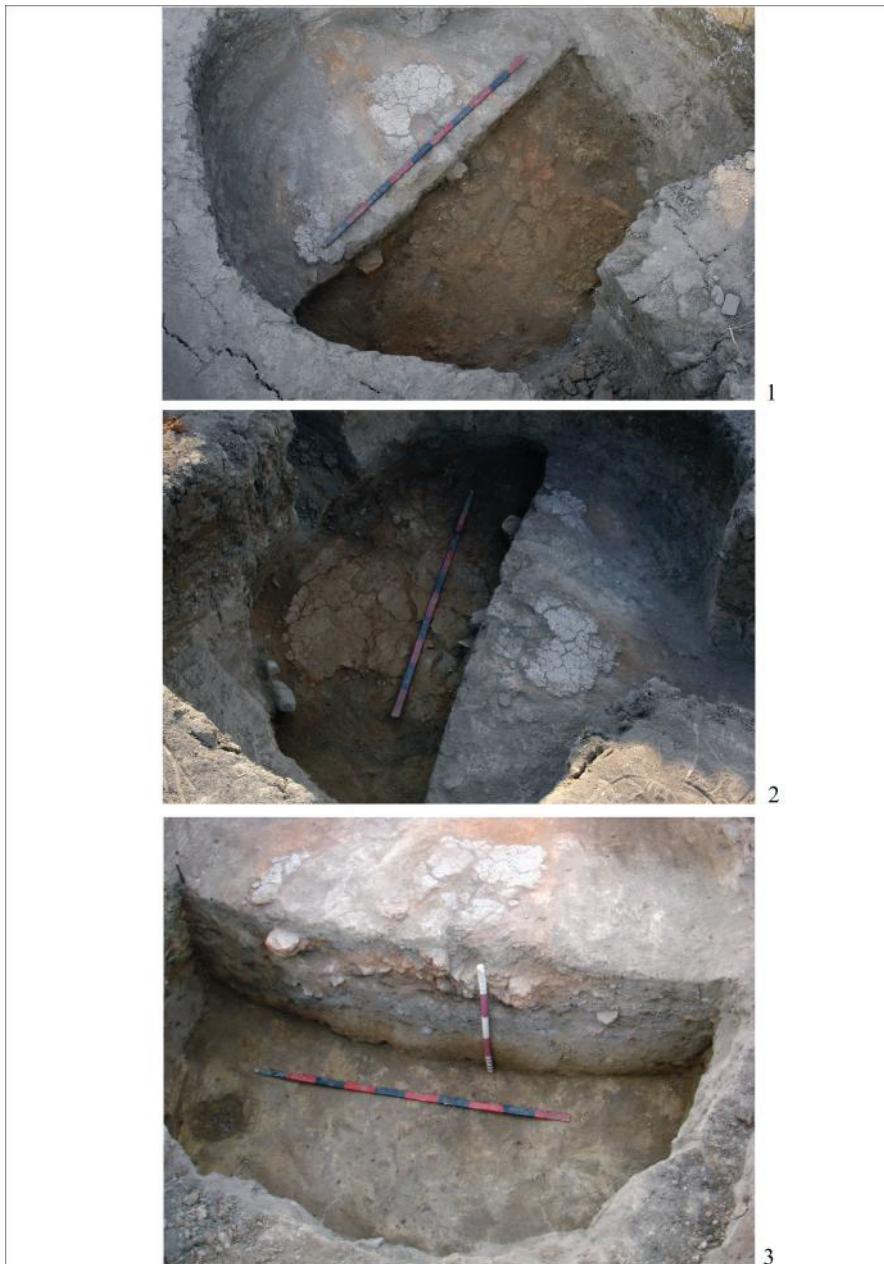
Pl. 4. Planul și profilele gropilor C.32 și C.33 (1); profilul casetei în care a fost descoperit complexul C.42 (2)

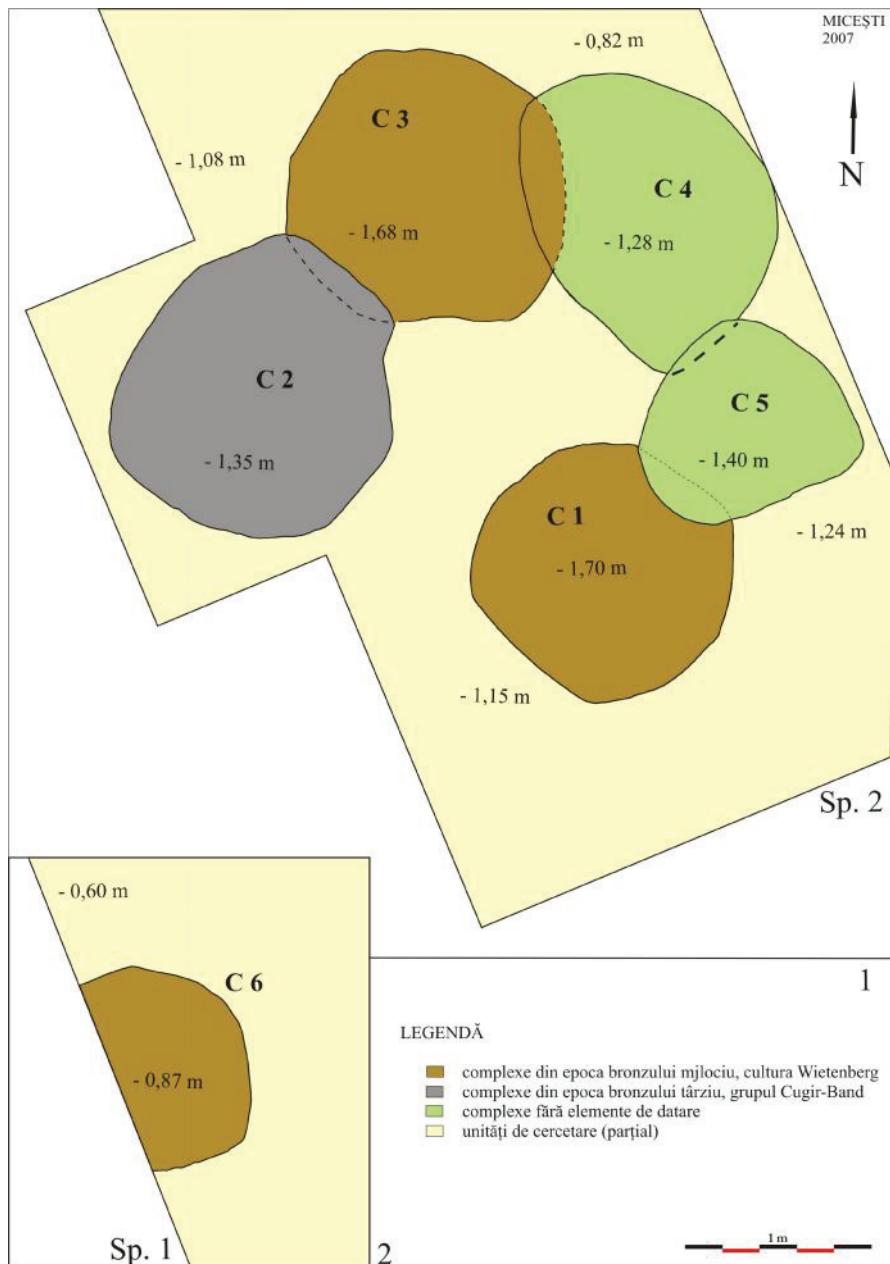
Pl. 5. Complexul C.4 la conturare - fotografie (1); complexul C.19 la conturare - fotografie (2); complexul C.33 - ultima fază a vărei amenajate la baza gropii (fotografie) (3)

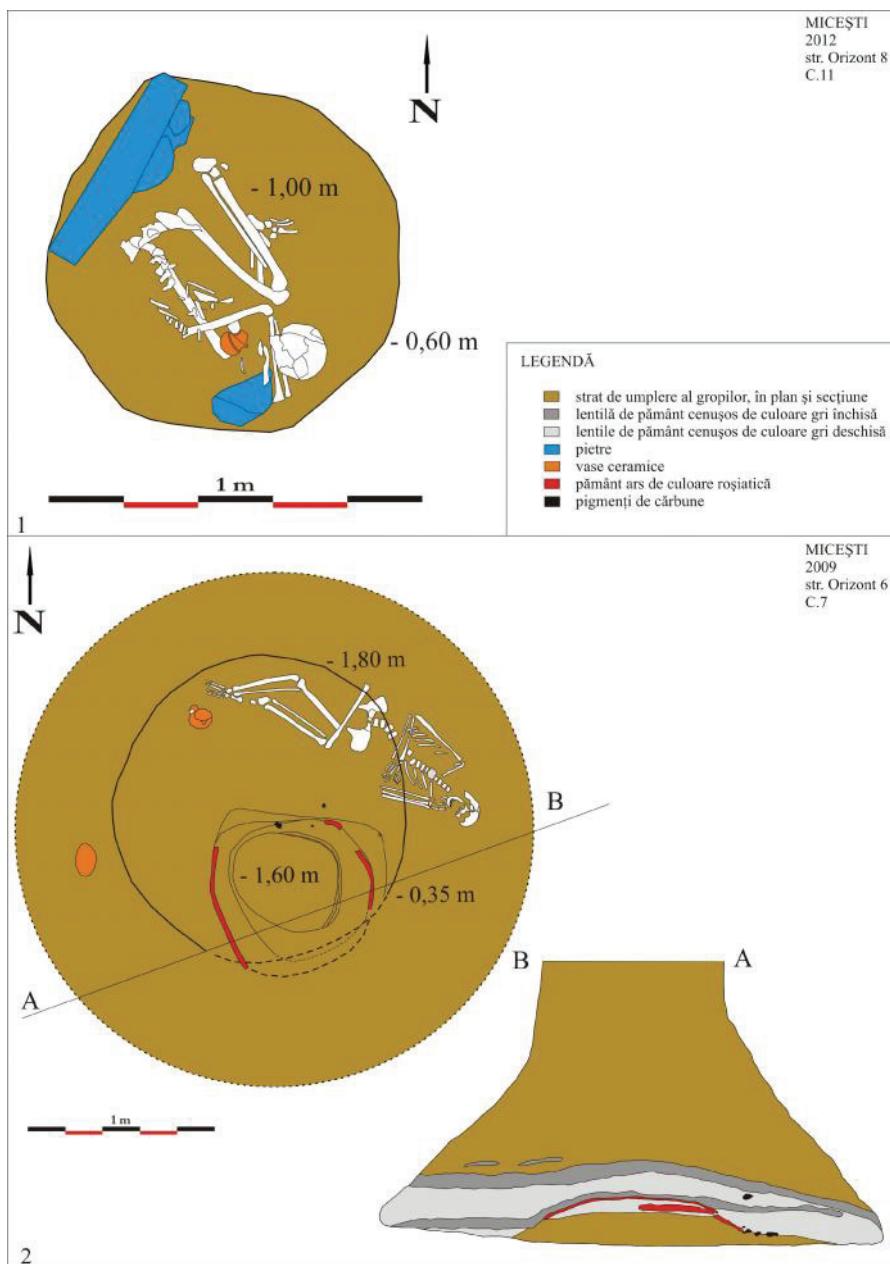
Pl. 6. Planul suprafeței în care au fost cercetate complexele C.45/2009 și C.55/2009 și profilele celor două gropi (1); planul și profilul gropii C.7/2012 (2)

Pl. 7. Complexul C.33 - ultima fază a vrei amenajate la baza gropii (colțul de sus, stânga) și resturi din baza ultimei vrei (în colțul de jos, dreapta) - fotografie (1); complexul C.33 - ultima fază a vrei amenajate la baza gropii (dreapta) și al doilea nivel de vatră (stânga) - fotografie (2); complexul C.33 - secționarea gropii de la nivelul ultimei faze a vrei - fotografie (3)

Pl. 8. Plan parțial al suprafeței Sp. 2 în care au fost descoperite complexele C.1 și C.3/2007 (1); plan parțial al suprafeței Sp. 1 în care a fost descoperit complexul C.6 (2)

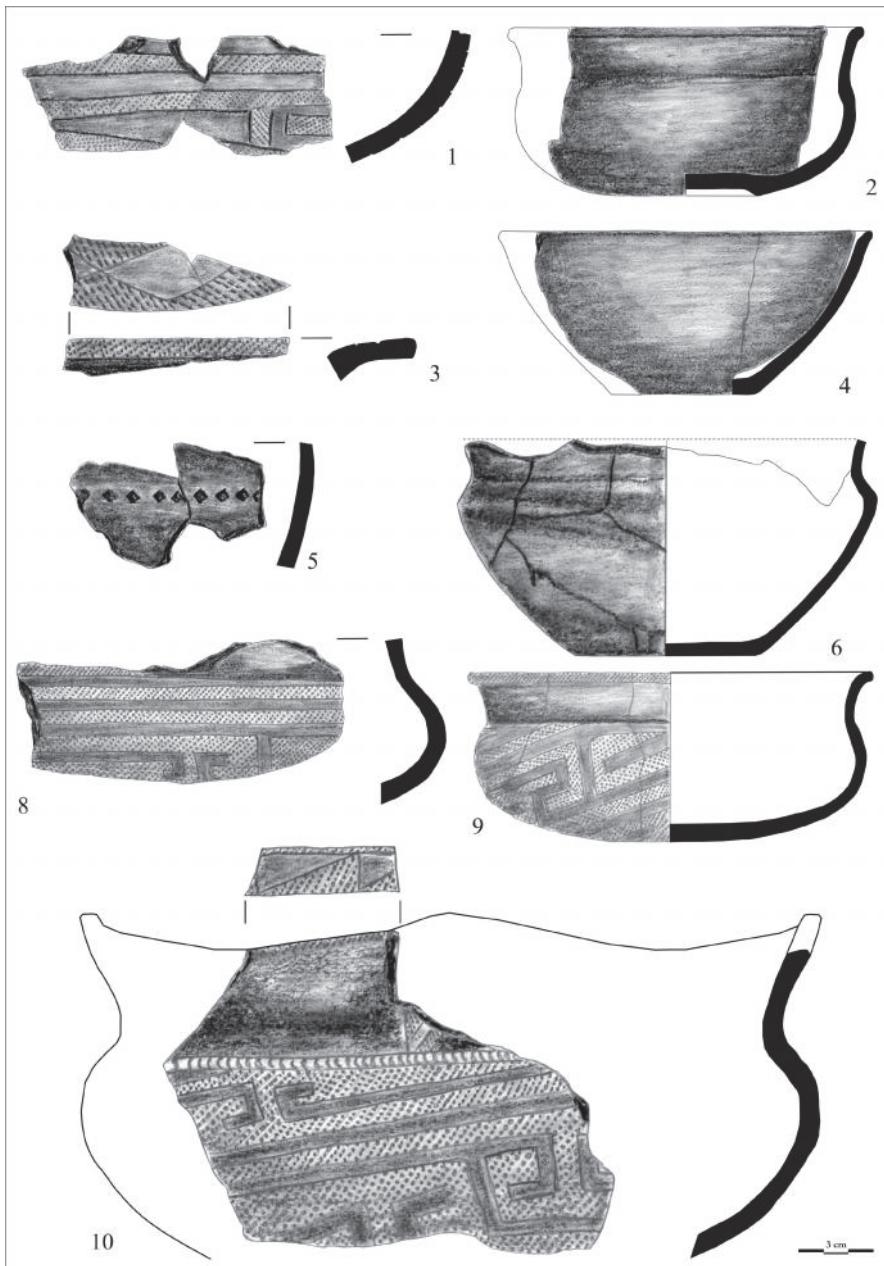
Pl. 9. Planul complexului funerar C.11/2012 (1); planul și profilul complexului C.7/2009 (2)

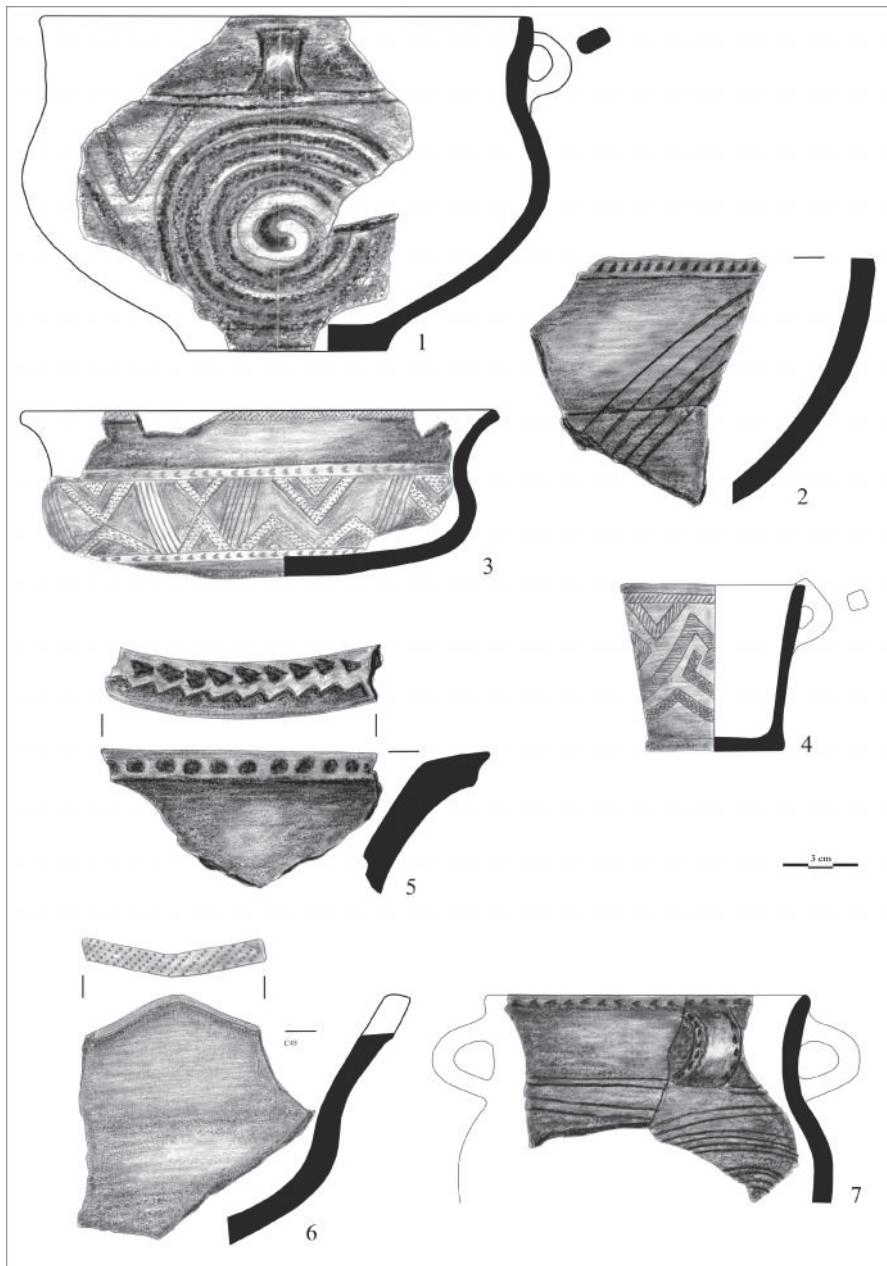
Pl. 10. Complexul C.7/2009 - schelet uman depus la baza gropii și vatra amenajată tot la baza gropii (fotografie) (1); complexul C.7/2009 - detaliu cu scheletul uman și ceașca depusă la picioare (fotografie) (2); complexul C. 7/2009 - detaliu cu profilul gropii (3)

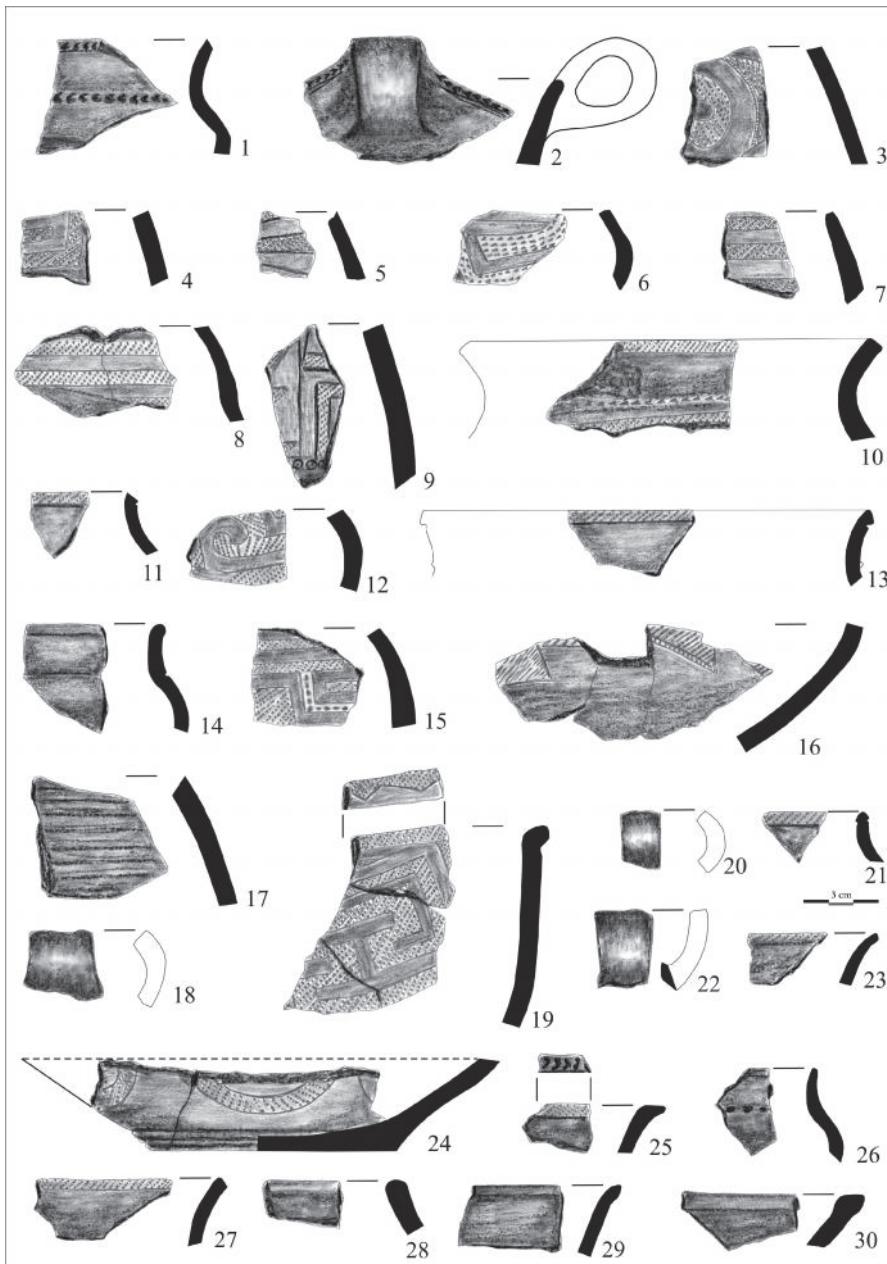
Pl. 11. Profilul gropii C.45/2009 (fotografie) (1); profilul complexului C.7/2012 (fotografie) (2); scheletul uman descoperit la baza gropii C.11/2012 (3)

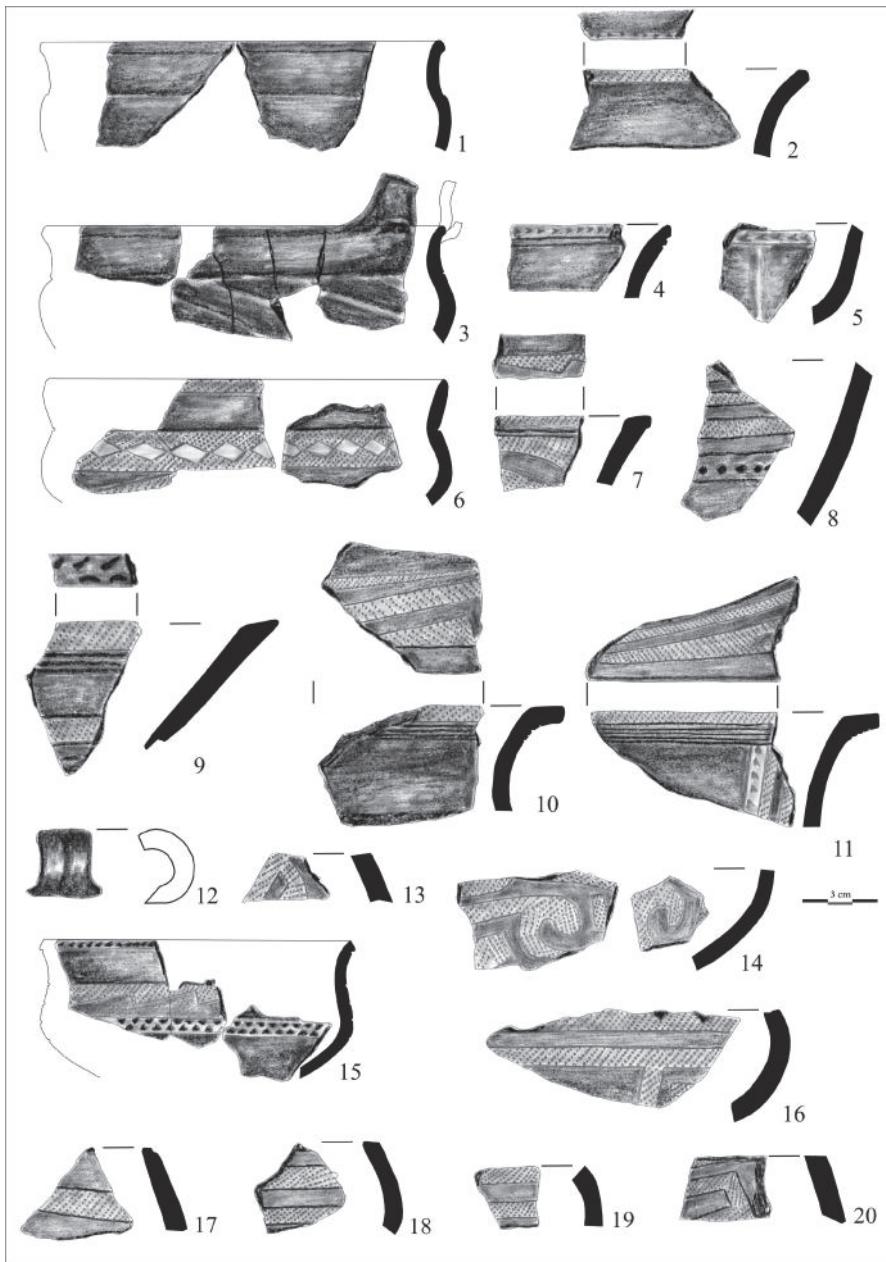
Pl. 12. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

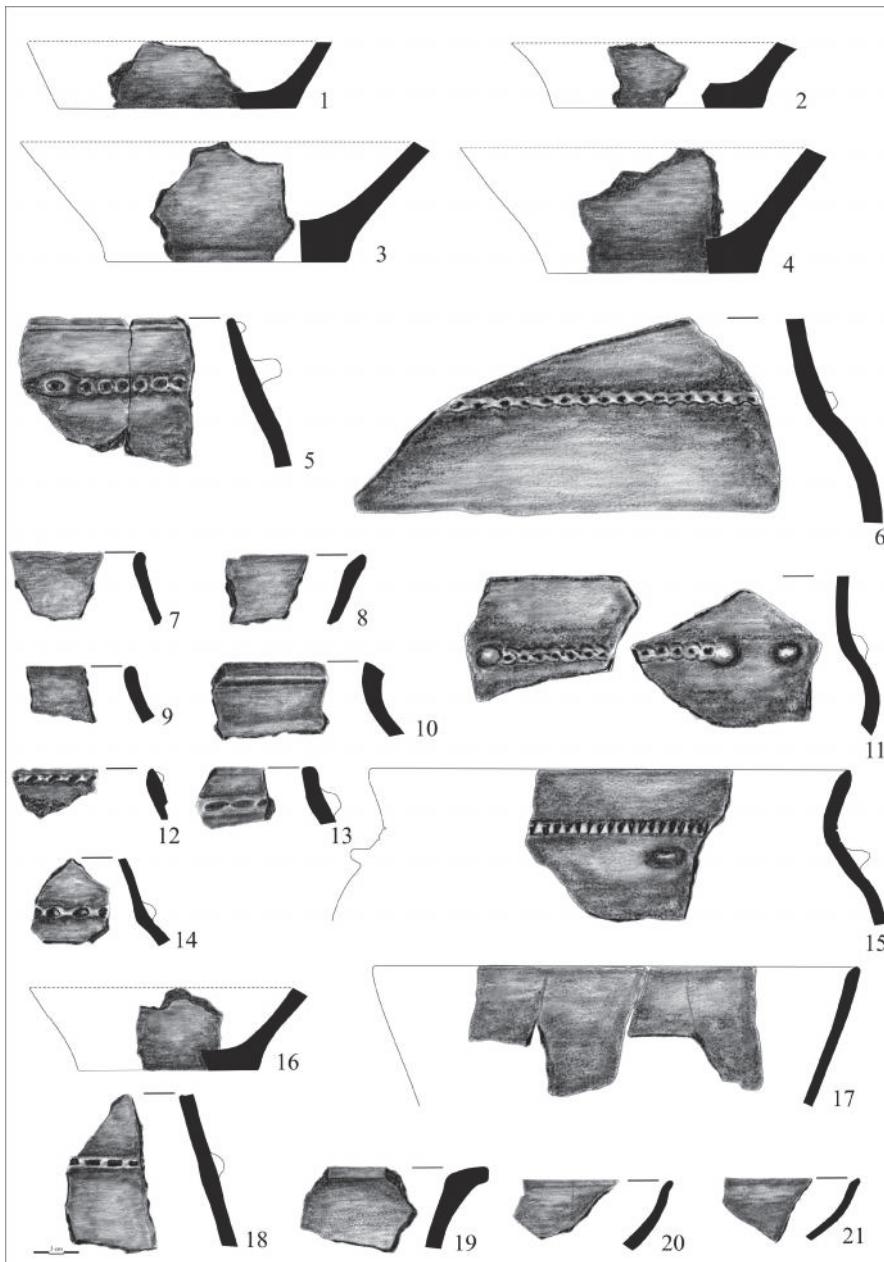
Pl. 13. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

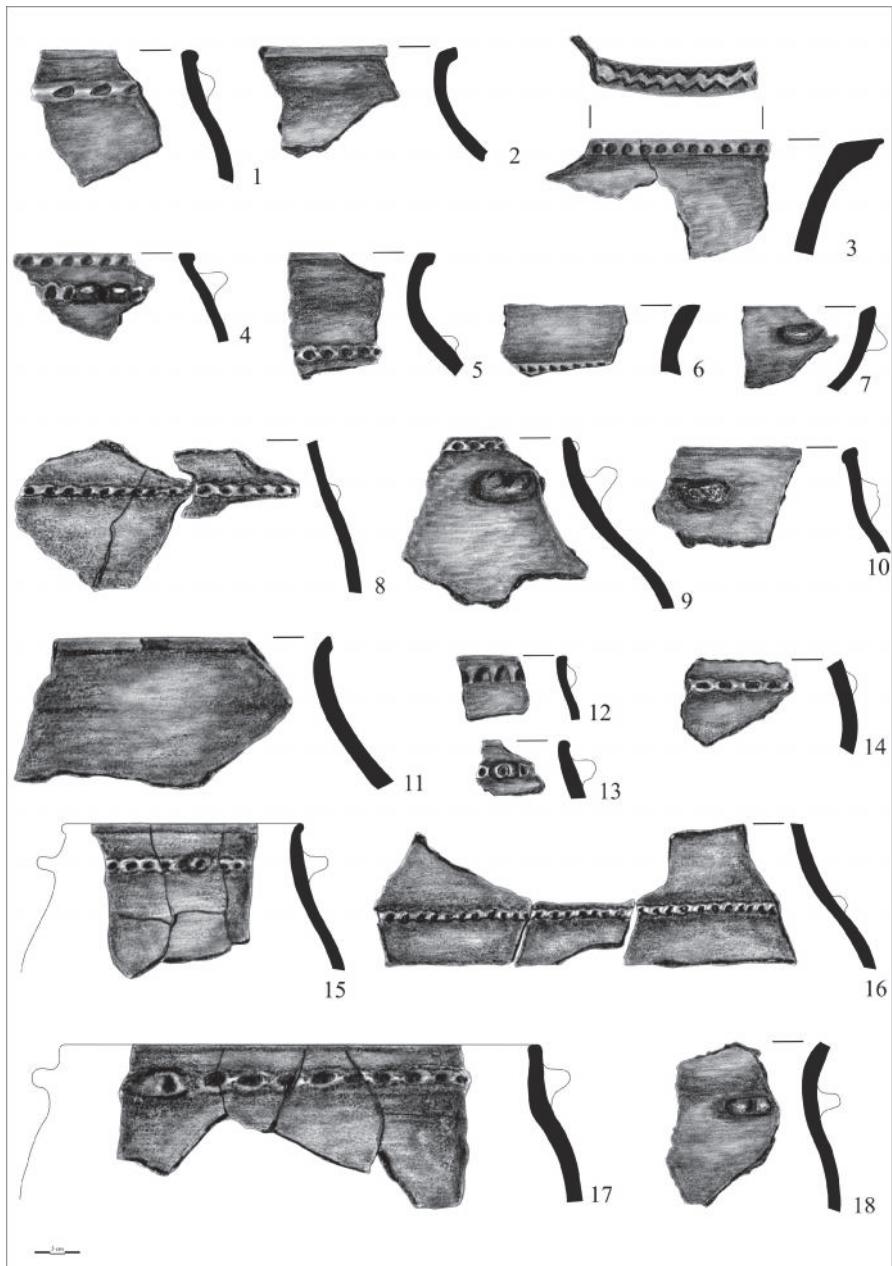
Pl. 14. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

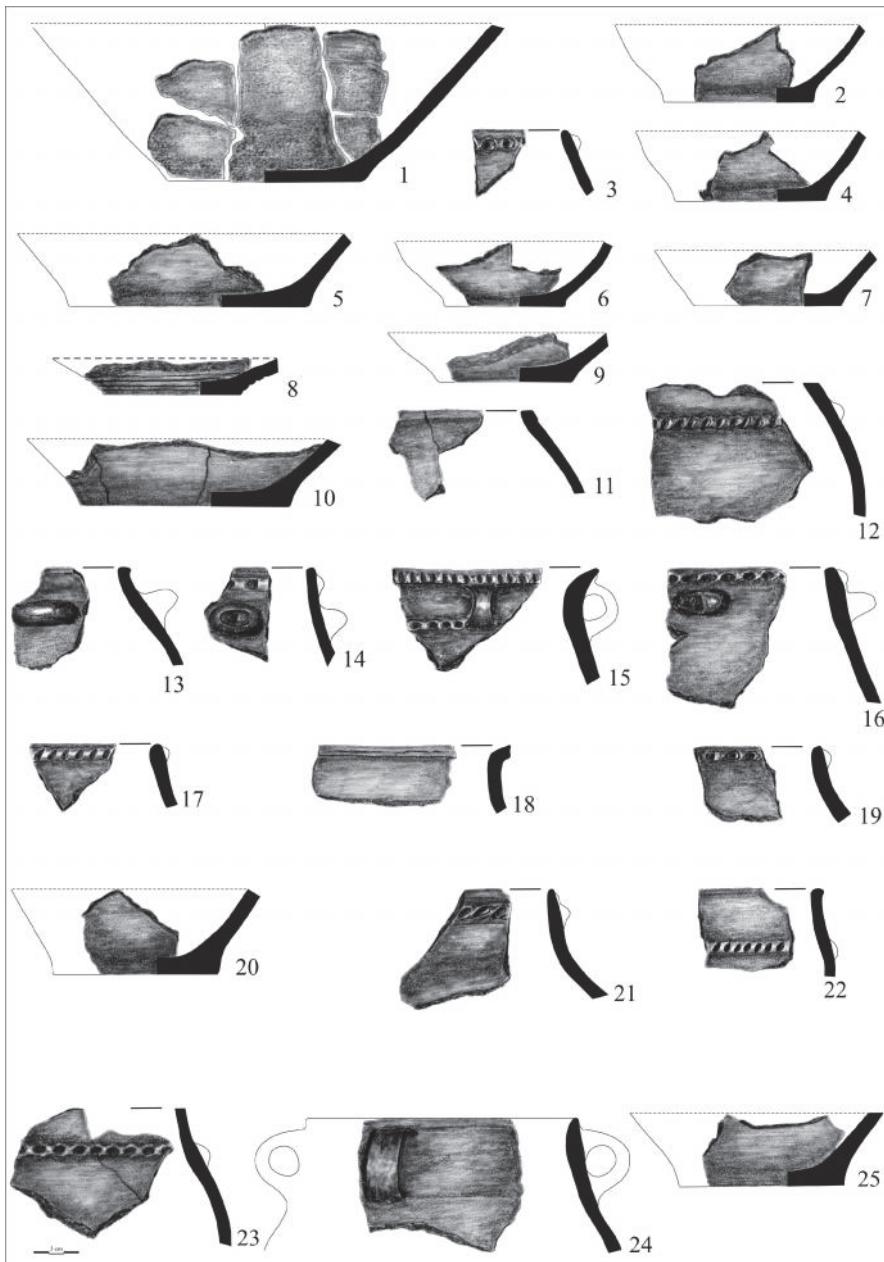
Pl. 15. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

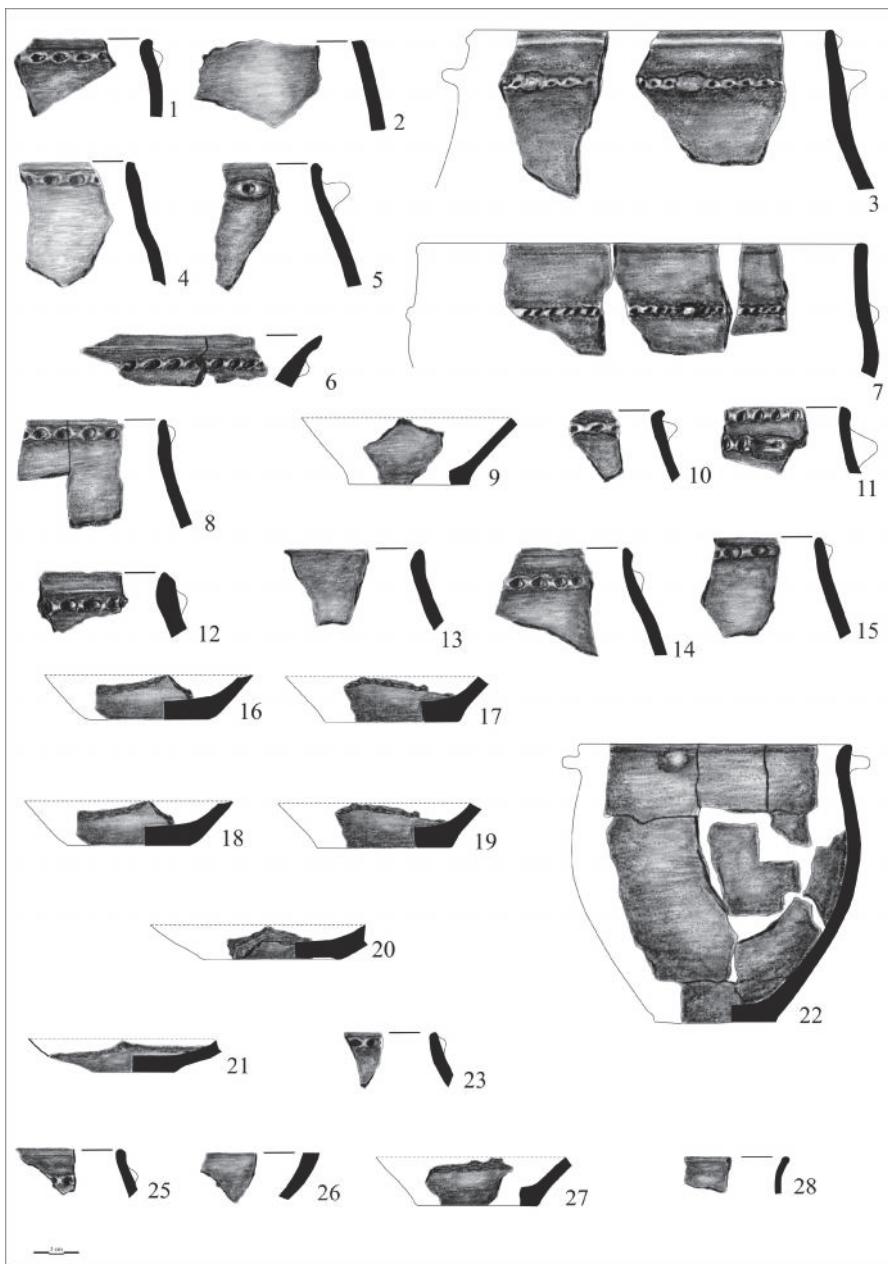
Pl. 16. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

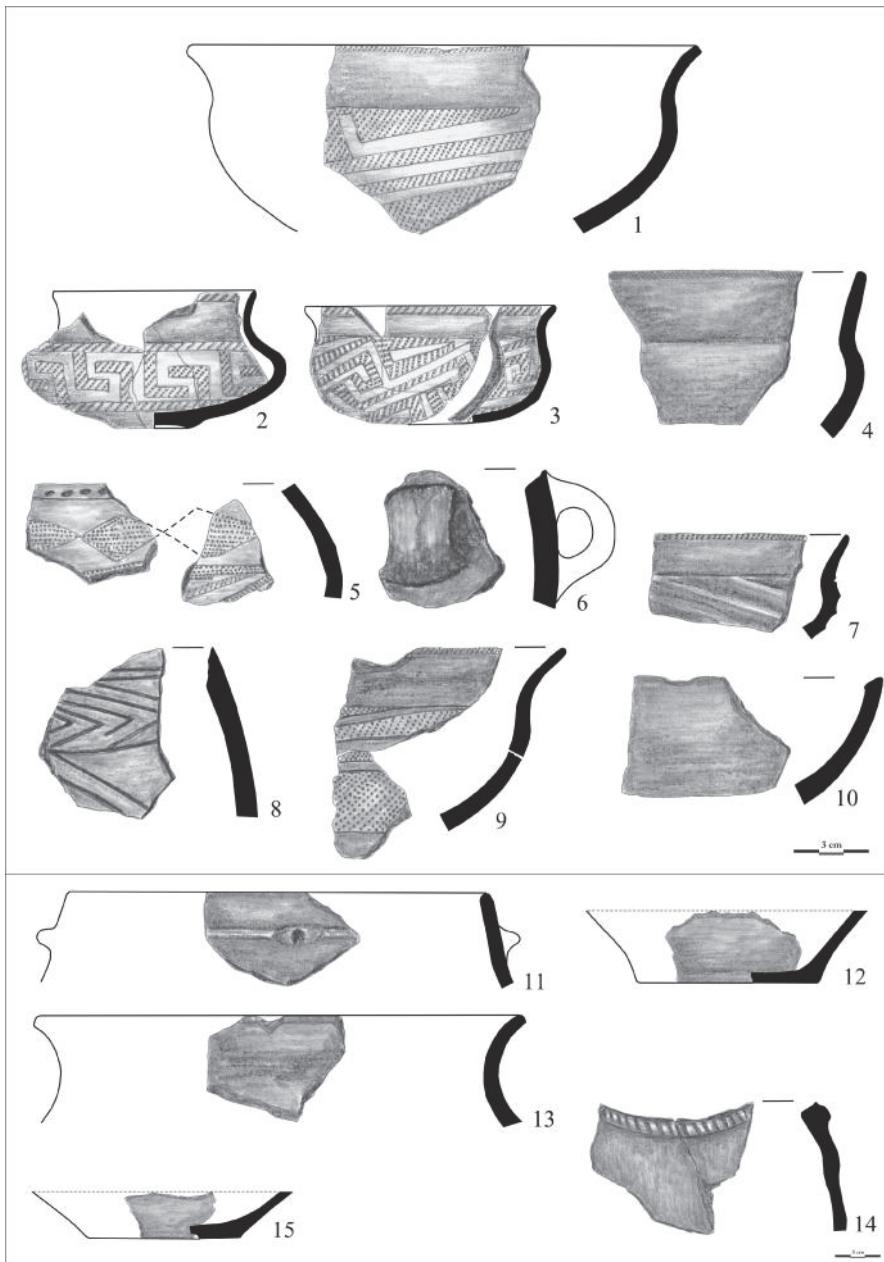
Pl. 17. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

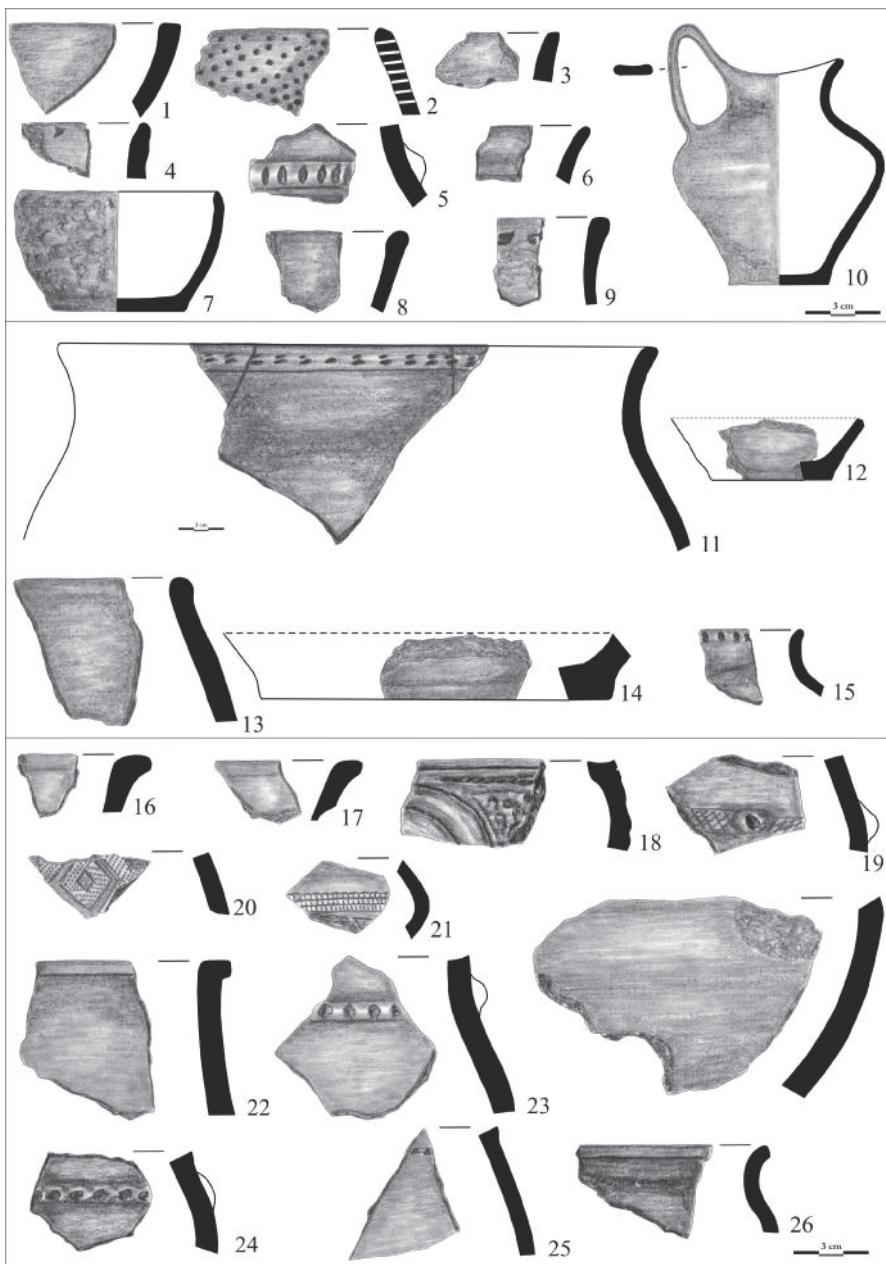
Pl. 18. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

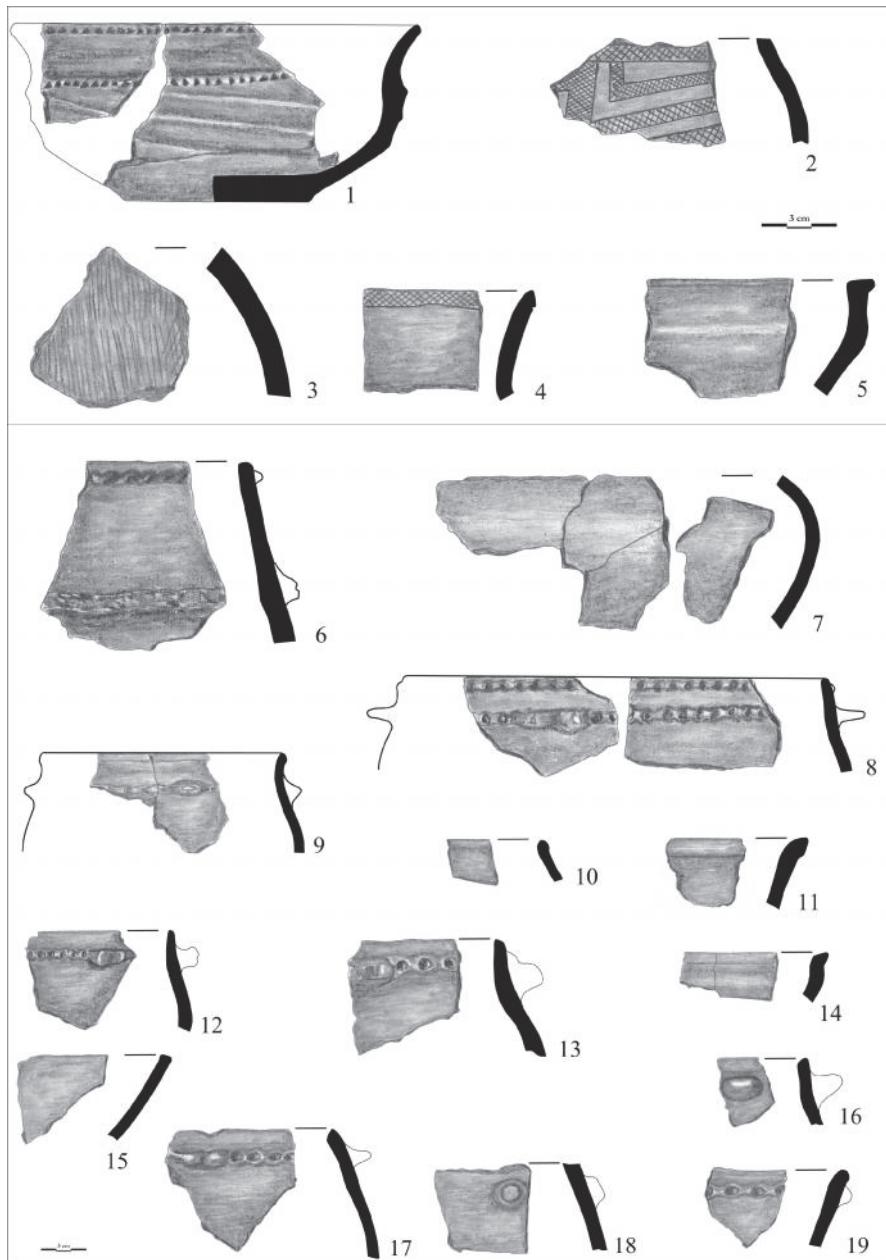
Pl. 19. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.33/2009

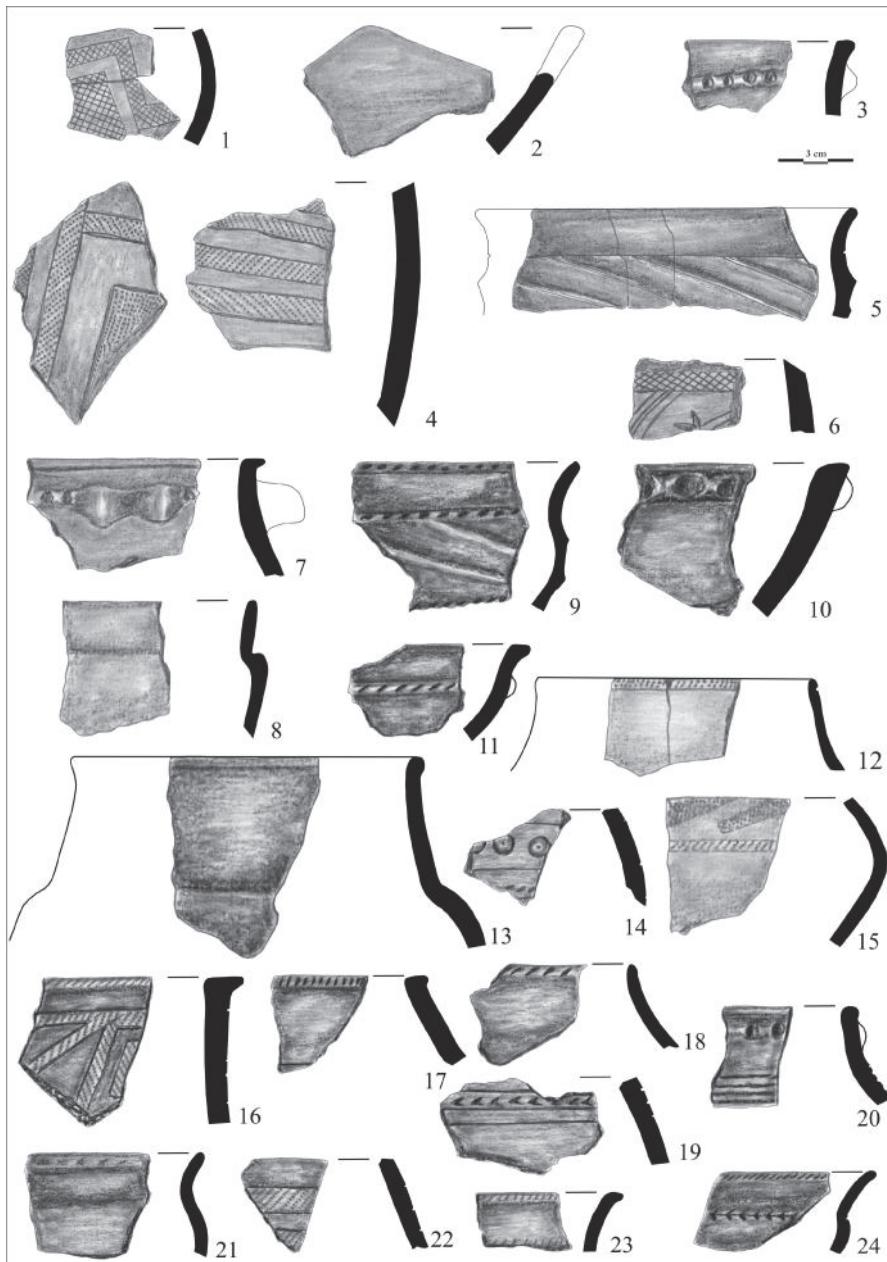
Pl. 20. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.45/2009

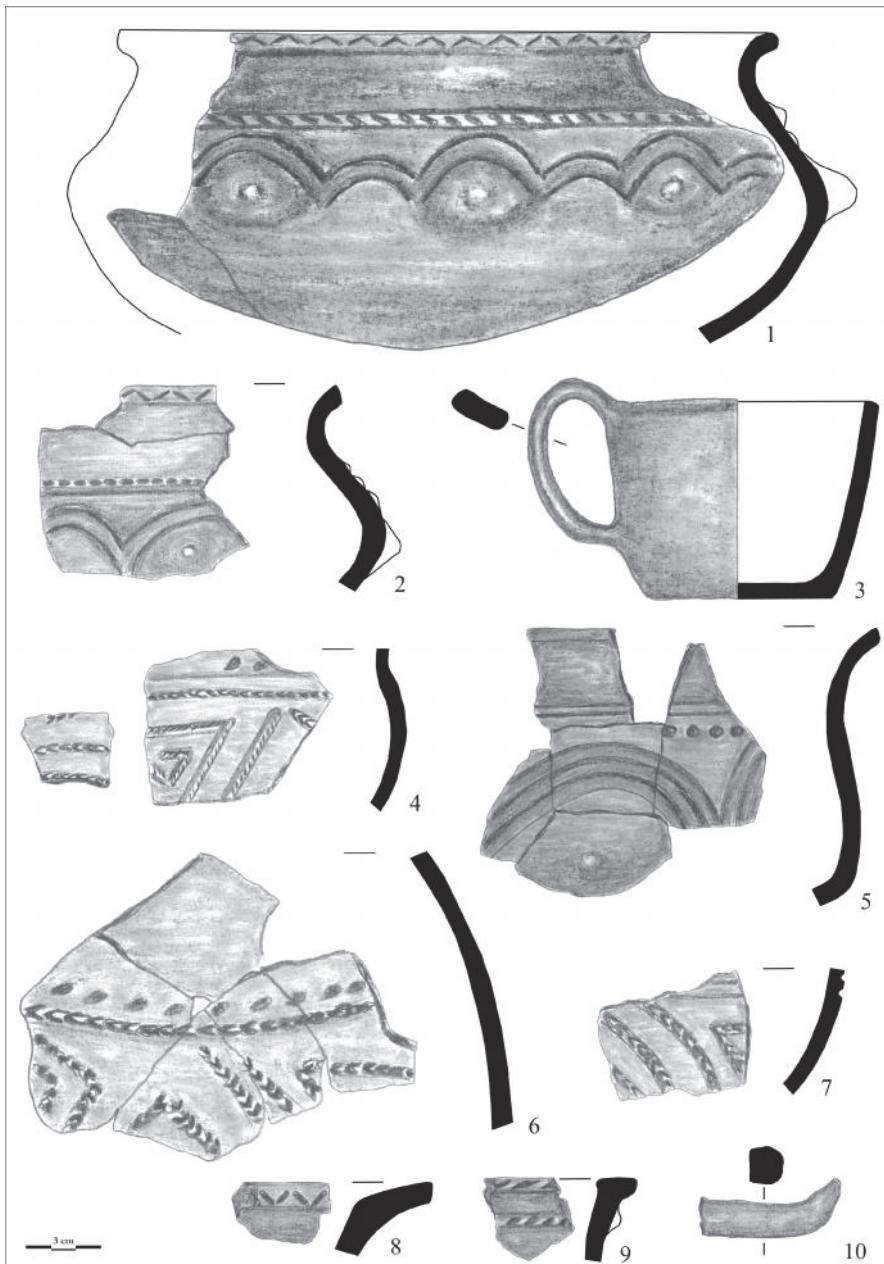
Pl. 21. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.19/2009 (11-15);
fragmente ceramice descoperite în complexul C.32/2009 (16-26)

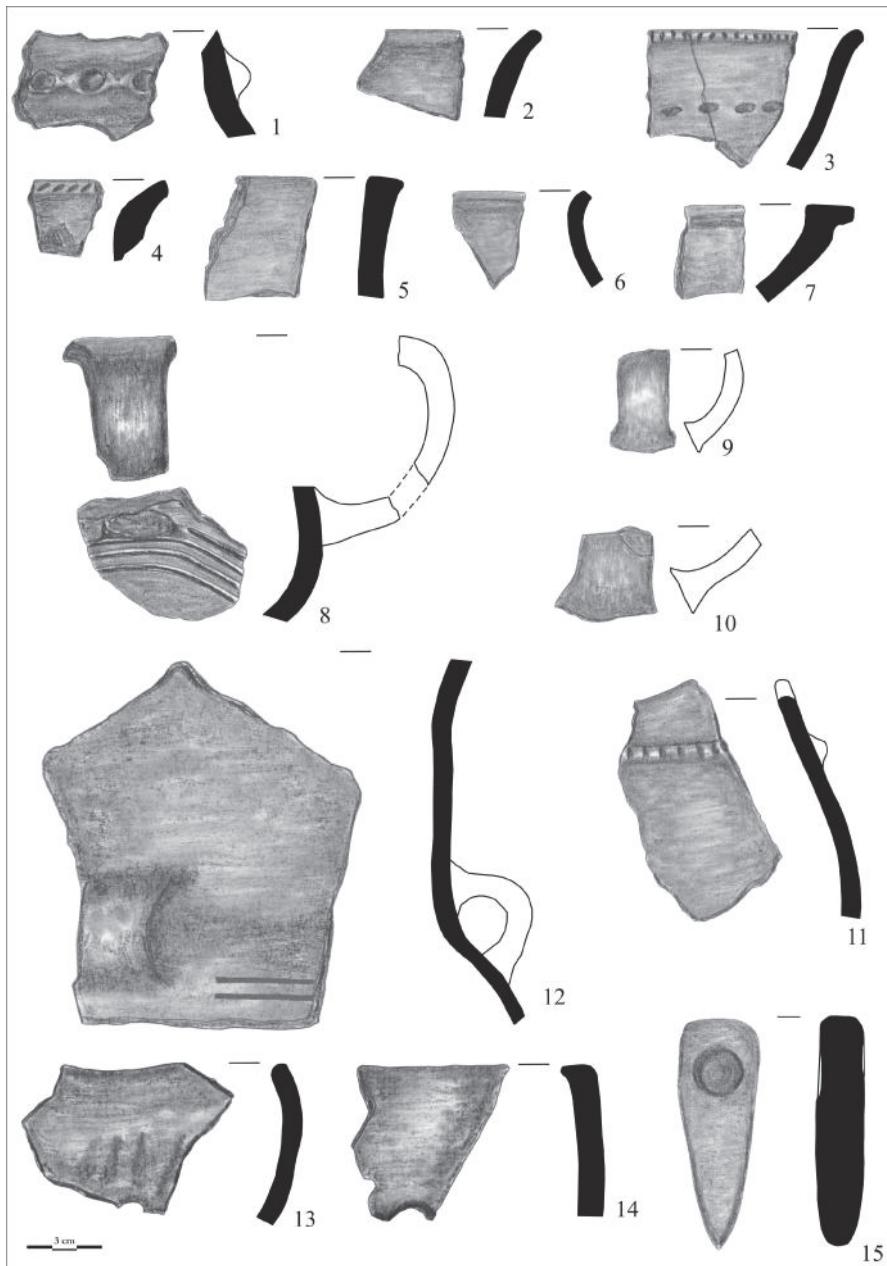
Pl. 22. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.6/2007 (1-5, 9-19);
fragmente ceramice descoperite în complexul C.1/2007 (6-7); fragment ceramic
descoperit în complexul C.3/2007 (8)

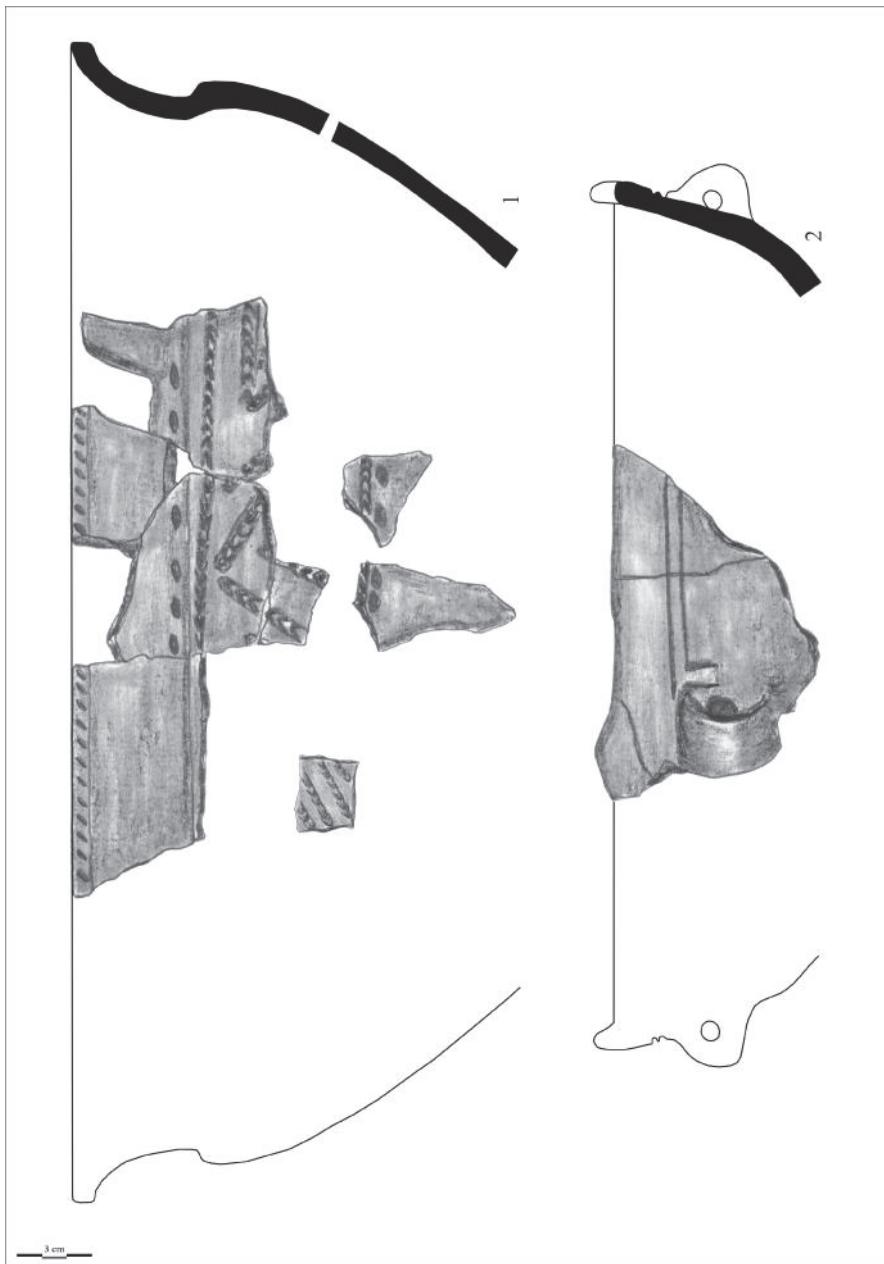
Pl. 23. Fragmente ceramice descoperite în complexele: C.1/2007 (1-3); C.3/2007 (4-6); C.71/2009 (14); C.42/2009 (13, 16-24); fragmente ceramice descoperite în strat (7-12, 15)

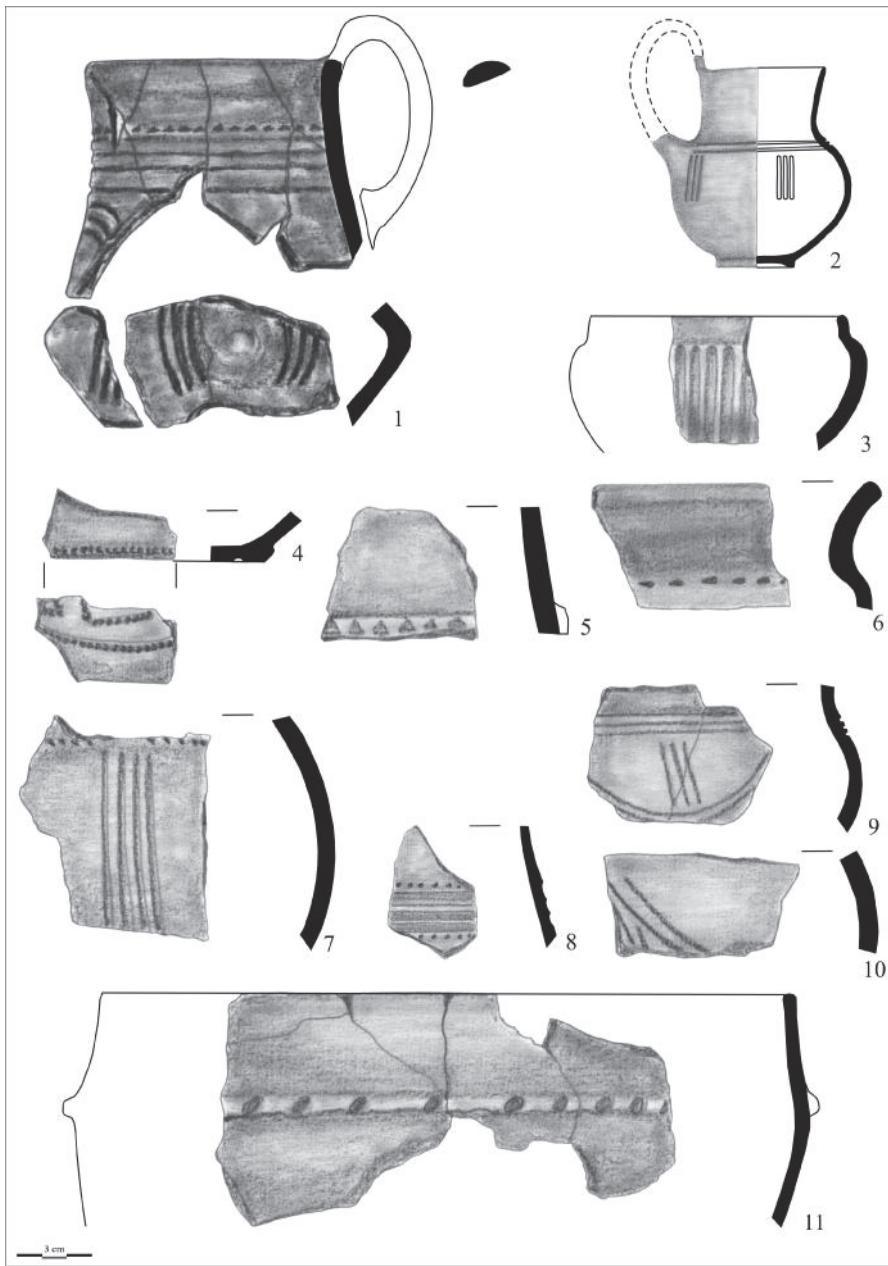
Pl. 24. Materiale ceramice descoperite în complexul C.7/2009

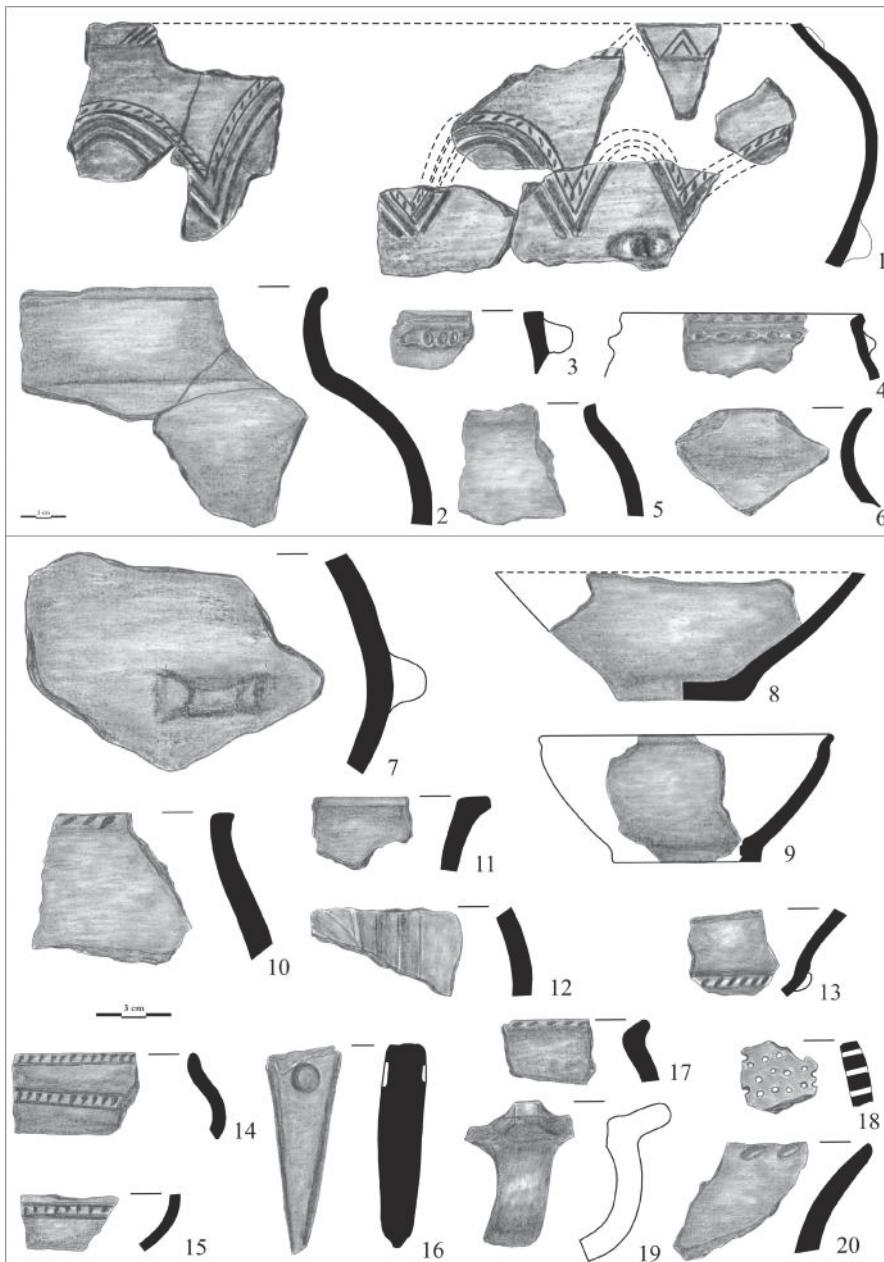
Pl. 25. Materiale ceramice descoperite în complexul C.7/2009; 15 - topor de piatră

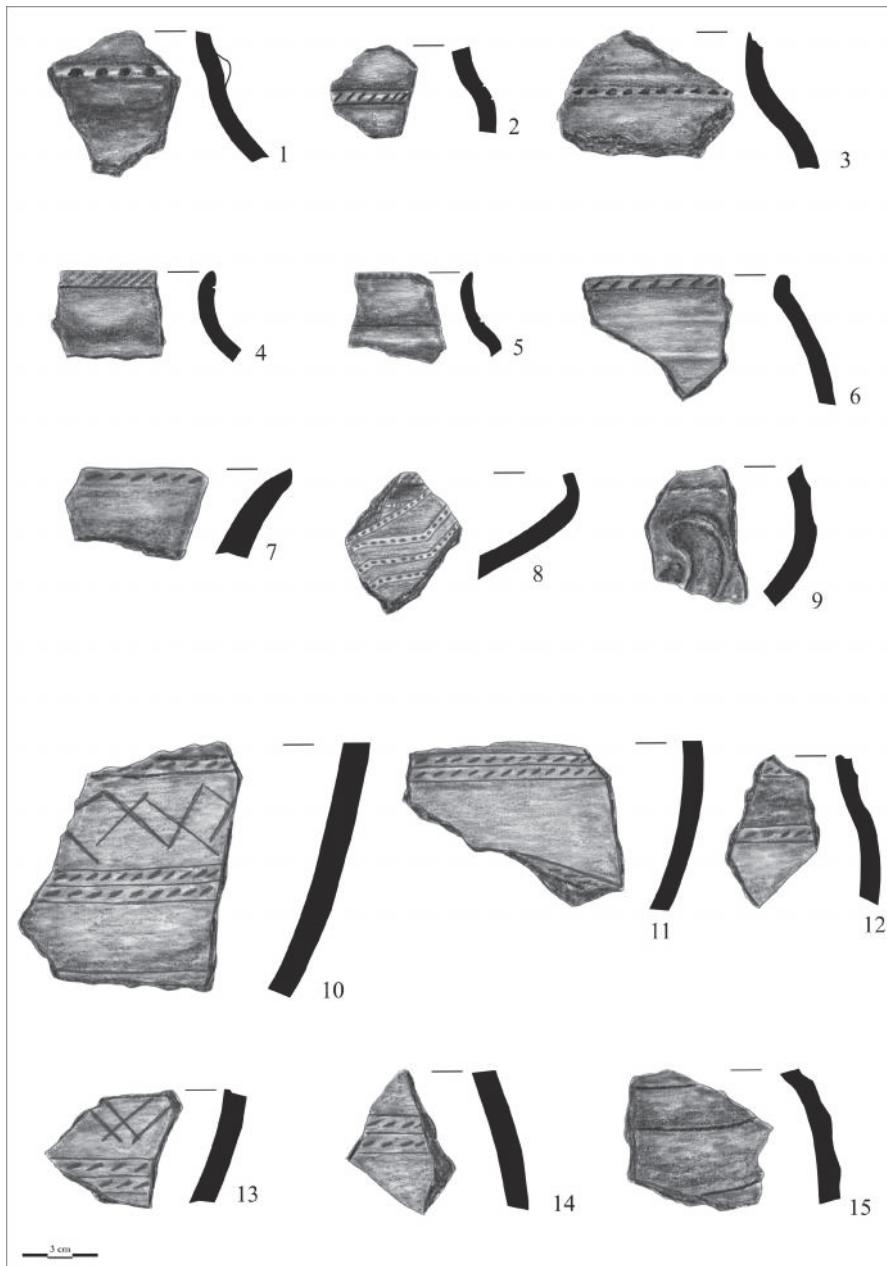
Pl. 26. Materiale ceramice descoperite în complexul C.7/2009

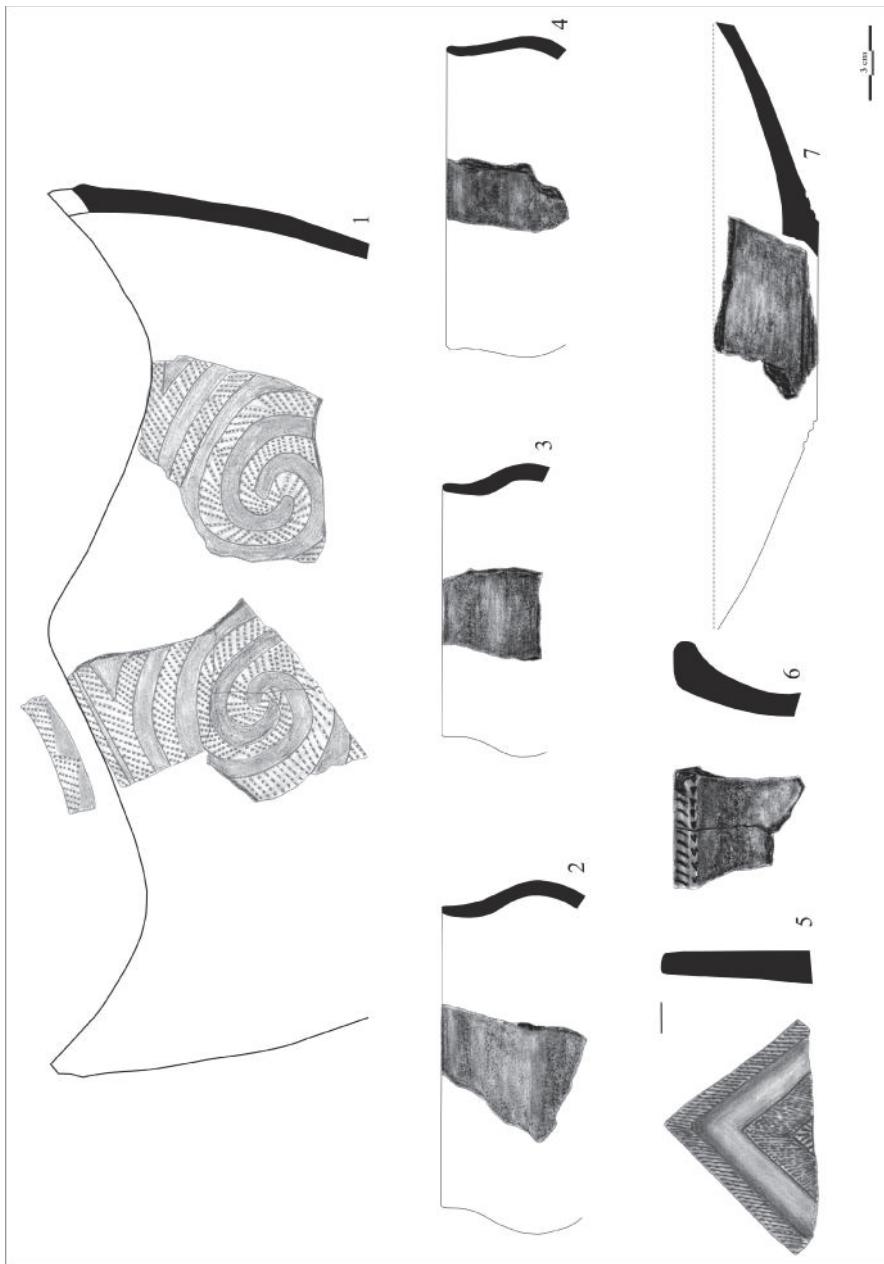
Pl. 27. Ceașca din complexul C.56/2009 (1); ceașca din complexul C.11/2012 (2); fragmente ceramice descoperite în complexul C.7/2012 (3)

Pl. 28. Fragmente ceramice descoperite în complexul C.6/2009 (1-15, 17-20); topor de piatră (16)

Pl. 29. Materiale ceramice descoperite în strat

Pl. 30. Fragmente de strachină lobată descoperită în C.45/2009 (1); fragmente ceramice din complexul C.33/2009 (2-4, 6-7); fragment ceramic descoperit în complexul C.3/2007 (5)

LISTA ABREVIERILOR

- AAC** - Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
- ABR** - Arbeitsberichte zur Bodendenkmalpflege în Brandenburg. Calau.
- Acta** - Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
- ActaAA** - Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae. Eszterházy Károly Főiskola. Eger.
- ActaArch** - Acta Archaeologica. Copenhagen.
- ActaArchHung** - Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
- ActaH** - Acta Hargitensis. Hargita Megye Múzeumainak Évkönyve. Miercurea Ciuc.
- ActaMN** - Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** - Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
- AÉ** - Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészeti-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
- AIIA** - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca).
- AIIAI/AIIX** - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
- AIIGB** - Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Institut de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
- AIIN** - Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
- AISC** - Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj (Sibiu).
- AJA** - American Journal of Archaeology. New York.
- AK** - Archäologisches Korrespondenzblatt. Main.
- Altertum** - Das Altertum. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin.
- Aluta** - Aluta (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
- AM** - Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
- AnB** - Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Banatului. Timișoara.
- Angustia** - Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- AnUBI** - Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București. București.
- AnUCIPI** - Analele Universității „C. I. Parhon”, seria Științe Sociale. Istorie. Universitatea din București. București (din 1964 Analele Universității din București - Istorie).
- Aquileia Nostra** - Aquileia Nostra. Bollettino dell'Associazione Nazionale per Aquileia. Milan & Aquileia.
- ARCHEA** - Archéologie du cimetière chrétien. Actes du 2 colloque ARCHEA, Orléans 29 Septembre-1er Octobre 1994.

	Supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France 11. Tours: FÉRACF.
Antiquity	- Antiquity. A Quarterly Review of World Archaeology. York.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia/Anuarul Muzeului Național al Unirii. Alba Iulia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
Archeologické rozhledy	- Archeologické rozhledy. Praga.
ArchHung	- Archaeologica Hungaria. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologai Közlemények. Pesten (1859-1899).
Argo	- Argo.
ArhBas	- Arhivele Basarabiei. Chișinău (1929-1938).
ArhSom	- Arhiva Someșană. Arhiva Someșană. Revistă istorico-culturală. Năsăud (1924-1940).
Astra Salvensis	- Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
AT	- Ars Transsilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
AV	- Arheološki vestnik. Ljubljana.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BAHC	- Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis. Hunedoara.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
BA	- Biblioteca de arheologie. Muzeul Național de Istorie a României. București.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCSS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențiști. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
BerRGK	- Berichte der Römisch-Germanischen Kommission. Roman-Germanic Commission. Frankfurt am Main.
BHAUT	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Timișoara.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIAUL	- Bulletin of the Institute of Archaeology. University of London.
Biserica și Școala	- Biserica și Școala - Foaie Bisericească-scolastică, literară și economică. Arad (1877-1948).
BM	- Bibliotheca Marmatia. Baia Mare.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.

Lista abrevierilor

- BS** - Bibliotheca Septemcastrensis. Sibiu.
- BTh** - Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. Bucureşti.
- BUFM** - Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas.
- Bună Vestire** - Bună Vestire. Organ de zidire creştină. Roma.
- BV** - Bayerische Vorgeschichtsblätter. Kommission für bayerische Landesgeschichte.
- CAANT** - Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie. Bucureşti.
- CAn** - Current Anthropology. Chicago.
- Carpica** - Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”. Bacău.
- CCA** - Cronica cercetărilor arheologice. Bucureşti.
- CCDJ/CCBD** - Cultură și civilizație la Dunărea de Jos/Culture et civilisation au Bas Danube. Muzeul Dunării de Jos. Călărași.
- CCRPM** - Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. Bucureşti.
- Cele Trei Crișuri** - Cele Trei Crișuri. Fundația Cele Trei Crișuri. Oradea (1920-1944).
- Chronica Valachica** - Chronica Valachica. Vezi Scripta Valachica.
- Chronos** - Chronos. Revistă de istorie. Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu” Iași. Iași.
- Civilisations** - Civilisations. Revue internationale d'anthropologie et de sciences humaines. Institut de Sociologie de l'Université libre de Bruxelles. Bruxelles.
- CLL** - Cercetări de limbă și literatură. Oradea.
- CN** - Cercetări numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. Bucureşti.
- CommArchHung** - Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Népművészeti Múzeum. Budapest.
- Corviniana** - Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
- Crisia** - Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
- CSSZMÉ** - Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
- Cultura creştină** - Cultura creştină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
- Cultura poporului** - Cultura poporului. Cluj, Bucureşti (1921-1930).
- Dacia** - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. Bucureşti, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Bucureşti.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
- DavarLogos** - Davar Logos. Revista bíblico-teológica de la Facultad de Teología de la Universidad Adventista del Plata.
- DocMis** - Documenta Missionaria. Documenta Missionaria Hungariam et regionem sub ditione turcica existentem spectantia. Szegedi Hittudományi Főiskola. Szeged.

DolgCluj	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárból. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologai Intézetéből. Szeged.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
EcHR	- The Economic History Review. Economic History Society (UK).
EHR	- The English Historical Review. University of Oxford. Oxford (UK).
EJA	- European Journal of Archaeology.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.
Familia Română	- Familia Română. Baia Mare.
FI	- File de istorie. Muzeul de Istorie Bistrița. Bistrița.
Flacăra sacră	- Flacăra sacră. Organ pentru propagarea cremațiunii umane în România. București (1934-1942).
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Germania	- Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Main.
Glasul monahilor	- Glasul monahilor. București (1924-1946).
Hermannstädter Zeitung	- Hermannstädter Zeitung. Sibiu.
Hesperia	- Hesperia. American School of Classical Studies at Athens. Cambridge.
HistTeacher	- The History Teacher. Society for History Education; University of Notre Dame. History Teachers' Association. USA.
HJ	- The Historical Journal. Cambridge University. Cambridge (UK).
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IPSR	- International Political Science Review. Columbia University, USA & Australian National University.
IS	- International Security. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
InvArchRoumanie	- Inventaria Archaeologica Roumanie. București.
InvArchRumänen	- Inventaria Archeologica Rumänen. București.
IPH	- Inventaria Praehistorica Hungariae. Budapest.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
JAA	- Journal of Anthropological Archaeology.
Jahresbericht	- Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main. Frankfurt am Main.
JAMÉ	- A Nyíregyházái Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
JAR	- Journal of Archaeological Research. New York.
JAS	- Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
J. Biogeogr.	- Journal of Biogeography. London.

Lista abrevierilor

- JCH** - Journal of Contemporary History. Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JMH** - The Journal of Modern History. University of Chicago. Chicago.
- JOML** - Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines für Landeskunde. Linz.
- JPS** - The Journal of Peasant Studies. Critical Perspectives on Rural Politics and Development.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JRS** - The Journal of Roman Studies. London.
- JSRI** - Journal of the Study of Religious & Ideologies. Societatea Academică de Cercetare a Religiilor și Ideologiilor. Cluj-Napoca.
- JWP** - Journal of World Prehistory. New York.
- KVSL** - Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt [Sibiu].
- Laborativ Arkeologi** - Laborativ Arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Stockholm.
- Latomus** - Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
- Litua** - Litua. Muzeul Județean „Alexandru Ștefulescu” Gorj. Târgu-Jiu.
- LŞ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- Magyar városok** - Magyar városok és vármegyék monográfiája. Budapest.
- MAGW** - Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
- Man** - Man. Man. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean Maramureș. Baia Mare.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- Mecklenburgische** - Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.
- MemAntiq** - Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
- MittAnthrGesWien** - Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Hrsg. von der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.
- Mitteilungen** - Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museums. Sibiu.
- ΜΩΜΟΣ** - ΜΩΜΟΣ. Őskoros Kutatók Összejövetelének konferenciakötete.
- MonHistBp** - “Est tu scholaris” Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Monumenta Historica Budapestinensia. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
- MT** - Magyar Törvénytár, Corpus Juris Hungarici. Budapest [Ungarische Gesetze].
- MTCN** - Magyarország tiszti cím- és névtára. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- NAFD** - Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen.
- Nature** - Nature. London.

OH VI	- Opuscula Hungarica VI. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc. United Kingdom.
Ősrégészeti levelek	- Ősrégészeti levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
PamArch	- Památky archeologické. Praha.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
Potaissa	- Potaissa. Studii și comunicări. Turda.
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-London.
Programm Mühlbach	- Programm des evagelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebes).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QR	- Quaternary Research. University of Washington.
QSR	- Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal.
RA	- Revista Arhivelor. București.
Rațiunea	- Rațiunea. Organ al „Asociației științifice de educație pozitivă” București. București (1911-1914).
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
RC	- Revista Catolică. București (1912-1916).
Realitatea ilustrată	- Realitatea ilustrată. Cluj, București (1927-1946).
REN	- Revue des études napoléoniennes. Paris, France: Libraries Félix Alcan (1912-1924).
Renașterea	- Renașterea. Organul oficial al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului. Cluj.
Revista din Iași	- Revista din Iași. Iași.
Revista istorică	- Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1915-1943).
RHSEE	- Revue historique du sud-est européen. Institut d'Histoire Universelle „N. Iorga”. București (1925-1941).
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Berlin. Paris.
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională - Universitatea București. București (1931-1947).
RM	- Revista muzeelor. București.
RREI	- Revue Roumaine d'Etudes Internationales. București.
RRH	- Revue roumaine d'histoire. București.
RRHA	- Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, série Beaux-Arts. Academia Română. București
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului Județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Institutul de Arheologie Iași. Iași.

Lista abrevierilor

- SAI** - Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Iсторice din România. București.
- SCIA** - Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică. București.
- SCICPR** - Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România. Sibiu.
- SCIV(A)** - Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
- SCIM** - Studii și cercetări de istorie medie. București.
- SCN** - Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
- Scripta Valachica** - Scripta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii. Târgoviște.
- SDT** - Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. Sibiu.
- Societatea de mânăine** - Societatea de mânăine. Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice. Cluj (1924-1945).
- SMIM** - Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. București.
- Social Forces** - Social Forces. Department of Sociology at the University of North Carolina.
- SSK** - Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
- Starinar** - Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
- StComCaransebeş** - Studii și comunicări. Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală. Caransebeș.
- StComSibiu** - Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
- StComSM** - Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare.
- StRI** - Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică)
- StudArch** - A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
- Studia** - Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Series Geologia-Geografia. Cluj-Napoca.
- SUCH** - Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu. Sibiu.
- SympThrac** - Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- SzMMÉ** - A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok.
- Terra Sebus** - Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
- Thraco-Dacica** - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Tibiscum** - Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș. Caransebeș.
- Tisicum** - Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok évkönyve. Szolnok.
- TR** - Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca.
- Trans.AmPhilos.Soc.** - Transactions of the American Philosophical Society. Philadelphia.

Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tribuna	- Tribuna. Arad (1911-1912).
Történelmi Szemle	- Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia. Történettudományi intézet. Budapest.
TT	- Történelmi Tár. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov. Brașov.
Ungarische Jahrbücher	- Ungarische Jahrbücher. Berlin.
Unirea poporului	- Unirea poporului. Blaj (1919-1948).
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
VAH	- Varia Archaeologica Hungarica. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. Budapest.
Vjesnik	- Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VKT	- Várak. Kastélyok, Templomok. Történelmi és örökségturisztikai online magazin.
WorldArch	- World Archaeology. London.
WPZ	- Wiener Prähistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prähistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
Zborník SNM	- Zborník Slovenského Národného Múzea. Bratislava.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean. Arad.